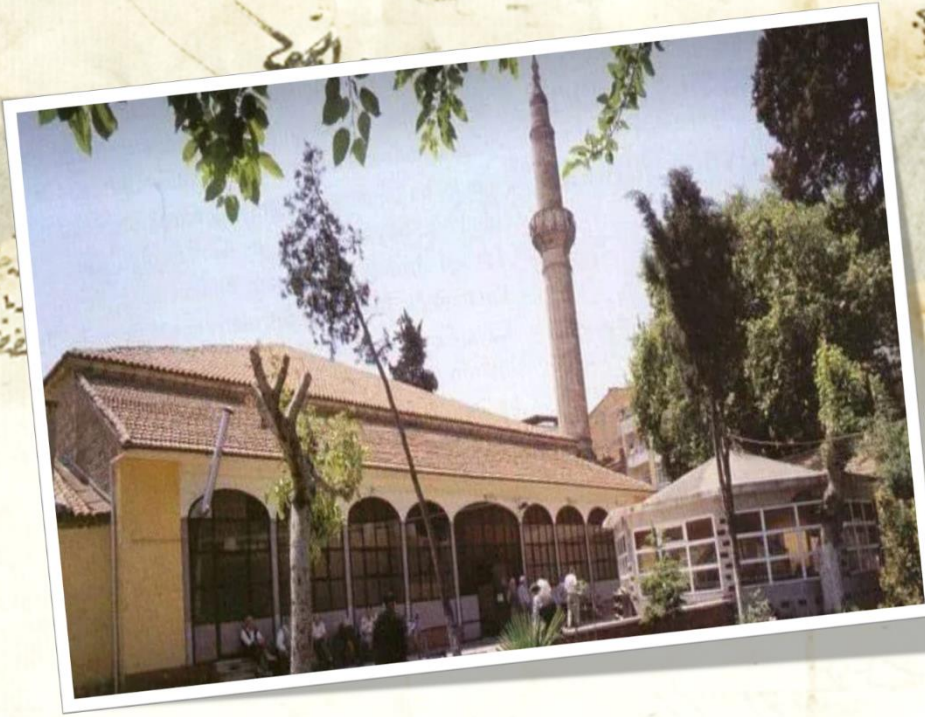

BALIKESİR'DE DİNÎ HAYAT

DİNÎ KURUMLAR

Kitap Adı

Balıkesir’de Dinî Hayat Bağlamında Dinî Kurumlar

(e- Kitap)

Editör

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dizgi, Mizanpaj ve Kapak Tasarımı

Dr. Asem H. A. ABDELGHANY

Emin Yayınları

Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA

Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569

www.eminyayinlari.com.tr

E- ISBN:

978-625-6563-78-0

Basım Tarihi

Bursa Aralık 2024

Web

<http://ilahiyatarastirmalari.balikesir.edu.tr>

www.eminyayinlari.com.tr

Bu eserde, ‘Kitap Bölümü’ olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Bu eser, yazılı izin olmaksızın hangi dil ve ortamda olursa olsun materyalin tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması ve elektronik ortamlarda yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

BİR TEFTİŞ RAPORUNA GÖRE BALIKESİR'DEKİ DİNÎ YAPILARIN ONARIMLARI (19. YÜZYIL SONU)

Mefail HIZLI.....3

BALIKESİR İLYAS PAŞA MEVLEVİHANESİ VE MEDRESESİ

Murat Mustafa ÖNTUĞ15

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARINDA ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI ÜZERİNE KARMA BİR ARAŞTIRMA (BALIKESİR ÖRNEĞİ)

Özlem ÇALIK & Ahmet Ali ÇANAKCI.....37

1944-2004 YILLARI ARASINDA BALIKESİR'DE ETKİN HİZMET VEREN BİR KUR'ÂN KURSU: SINDIRGI MERKEZ ERKEK YATILI KUR'ÂN KURSU

İsmail KURT79

BALIKESİR'DE İKİ HAYIRSEVER KADININ VAKFİYESİ (1692/1899) ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

Ayşe ŞİMŞEK135

100. YILINDA BALIKESİR'DE DİNİ BİR EĞİTİM KURUMU: BALIKESİR İMAM HATİP LİSESİ

Muhammed İbrahim TEPE & Mükail DALMIŞ155

BİR TEFTİŞ RAPORUNA GÖRE BALIKESİR'DEKİ DİNİ YAPILARIN ONARIMLARI (19. YÜZYIL SONU)

Mefail HIZLI

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde en üst idarî yapı, değişen sayıda sancaklardan oluşan eyaletler biçiminde düzenlenmiş, sancaklar da çok sayıda kazalardan ve köylerden meydana gelmiştir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Anadolu Eyaleti'ne bağlı olan Hudâvendigâr Sancağı'nın, merkez kazası olan Bursa dışında otuz kadar kazası daha vardı. Bunlar arasında; zaman zaman bazı değişiklikler olsa da günümüzde Balıkesir'e bağlı olan Gönen, Kepsut, Edincik ilçeleri de kaza statüsüyle bu sancak içerisinde yer almıştı. 1832'de müstakil mutasarrıflık haline getirilen Bursa; Karahisar, Kütahya, Bilecik, Erdek, Biga mutasarrıflıkları ile yeni bir düzenlemeye tâbi tutularak Hudâvendigâr Eyaleti'ne bağlanmış ve bu eyaletin merkezi olmuştur.

1856-1857'de Hudâvendigâr Eyaleti, Bursa, Kocaeli, Kütahya, Karahisar, Erdek, Biga, Karesi ve Ayvalık livâlarından oluşmuştu. 1865'te eyalete, Bursa, Karesi, Koca-ili, Kütahya, Karahisar livâları bağlanmış olup valilik makamı (Paşa Sancağı) Bursa olarak düzenlenmişti. Hudâvendigâr Vilâyeti, 1908'de ise, Bursa, Ertuğrul (Bilecik), Kütahya, Karahisar (Afyon) ve Karesi (Balıkesir) sancaklarından müteşekkil hale getirilmiş, nihayet Cumhuriyet döneminde diğer şehirler gibi Bursa ve Balıkesir de müstakil il haline getirilmiştir¹.

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Halil İnalçık, "Bursa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 4/449; Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, *Hudâvendigâr Livâsı Tahrir Defterleri I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), V-VII; Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara, M. Asım Yediyıldız (Bursa: Bursa Kültür

1. Hudâvendigâr Vilâyeti Onarım Raporu

Hudâvendigâr Vilâyetinin sancak ve kazalarında Osmanlı tarihi boyunca hemen tamamı vakıflar tarafından kazandırılan yapıların önemli bir bölümü onarım ihtiyacı duyunca 19. yüzyıl sonlarında geniş çaplı tamir görmüş ve aynı zaman diliminde birçok yeni eserin inşası da gerçekleşmiştir. Cumhuriyet'in ilânından yaklaşık 30 yıl önce yaşanan bu onarım ve inşa faaliyetleri, o dönemde Hudâvendigâr Vilâyeti'nce hazırlanmış olan bir teftiş raporundan öğrenilebilmektedir. 80'li yılların ikinci yarısında Bursa Arkeoloji Müzesi'nde muhafaza edilen Bursa Şer'iyye Sicilleri üzerinde yaptığımız doktora tez çalışmaları sırasında bini aşkın kadı/şer'îye sicilinin arasında adeta sıkışıp kalan ve yazma katalogda da detay bilgi verilmeyen bir rapor gözümüze çarpmış, ancak o dönemin teknolojik yetersizlikleri sebebiyle bu yazma raporun bir suretini alma fırsatı bulunamamıştı. Fotokopi çekme yasağı sebebiyle yazma halinde bulunan bu defterden aldığım notlardan hareketle hazırladığım bir makale yıllar önce yayınlanmıştır.

Hudâvendigâr Vilâyeti'nin, bilirkişilere (ehl-i vukuf) hazırlattığı bu rapor, yıkılmaya yüz tutmuş, iç ve dış birçok düşmanıya boğuşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Bursa ve diğer sancaklarda yaşanan imar faaliyetleri konusunda en son resmî bilgileri ihtiva etmektedir. Aynı tarihlerde yayınlanan vilâyet salnamelerinde de bu onarım ve inşa çalışmalarıyla ilgili ya hiçbir bilgi verilmemiş veya çok kısa bir şekilde geçirilmiştir².

90'lı yılların başına kadar Bursa Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde 431 numarada kayıtlı olan, 24x39 cm. ebadındaki bu yazma halindeki rapor, vilâyete bağlı sancak ve kazalarda bulunan cami, mescid, türbe, zaviye, medrese, mektep vs.nin inşa ve tamiratları hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca vilâyetteki mevcut sulara, köprülere ve bayındırlık çalışmalarına değinen defter, resmî dairelerin, askerî amaçlı depoların, belediye binalarının, hastanelerin tesis ve inşaatına

A.Ş. Yayınları, 2009), 2/178; Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdârî Taksimat ve Nüfus", *Belleten* 15/60 (Ekim 1951), 619-620.

² Mefail Hızlı, "Hudâvendigâr Vilâyeti İmâr Faaliyetleri Defteri", *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1993), 227-248.

da yer vermektedir. Defterin son bölümünde, Vilâyet dâhilindeki sancaklara iskân edilen muhacirlerin hangi köylere yerleştirildiklerine dair izahat da verilmektedir.

2. Vilayet Valisi Münir Paşa'nın Hazırlattığı Rapor

Hudâvendigâr Vilâyeti'nin idaresi, 20 Eylül 1891 (8 Eylül 1307) tarihinden itibaren Vali Münir Paşa'ya bırakılmış³, o da bu konuda vilâyetteki yapıların yerinde görülerek durumlarının tespit edilmesini ve bir resmî raporla kayıt altına alınmasını istemişti. Dolayısıyla bu yazma raporda yer alan ve ehl-i vukuf (bilirkişiler) tarafından hazırlanan oldukça önemli bu bilgilere ulaşmamız Vali Münir Paşa'nın bu girişimi sayesinde mümkün olabilmektedir.

1891-1893 (1307-1309) tarihleri arasındaki iki yıllık bir sürede gerçekleştirilen onarım ve imar faaliyetlerini tespit eden bu teftiş raporu toplam 16 sayfadan oluşmaktadır. Herhangi bir başlık içermeyen ve vilâyet valisine sunulan bu rapordaki bilgiler, birtakım konu başlıkları altında ele alınmıştır. Raporda Osmanlı Türkçesiyle yazılan ifadelerin bütünü aynen aktarmak yerine, gerekli görülen bazı teknik ifadeler ile önemli kavram ve deyimlerinin yer aldığı kısımlar bazen "tırnak içinde" aynen, çoğu zaman da sadeleştirilerek verilmiştir. Paragraf sonlarında parantez içinde gösterilen rakamlar ise bilginin raporda hangi sayfada geçtiğine işaret etmektedir.

Söz konusu raporun giriş kısmında, dönemin Hudâvendigâr Vilâyeti valisi Münir Paşa'nın ifadelerine yer verilmiştir. Bu teftiş raporunun ilerleyen satırlarında önce vilâyet merkezi Bursa, sonra da diğer sancaklarda gerçekleştirilen gözlemler hakkında bilgiler kaydedilmiştir. Burada Balıkesir ve ilçelerinde ilgili dönemde tutulan teftiş raporuna göre dinî ve ilmî alandaki yapılara ilişkin icra edilen onarım ve inşaa faaliyetleri daha geniş bir biçimde ele alınacaktır.

3. Camiler

Balıkesir'in de içinde olduğu Hudavendigâr Vilâyeti'nde 1891-1893 yılları arasında yerinde yapılan inceleme ve teftiş sonrasında 20 adet cami ve mescidin önemli bir kısmının onarımdan geçtiği, bir kısmının

³ Hudâvendigâr Vilâyeti Salnamesi, 21. Def'a, Bursa: Vilayet Matbaası, 1312 H., 54-56.

yeni olarak inşa edildiği belirlenmiş ayrıca cami ve mescid inşa ve onarımları sırasında iki medrese ile 14 mektebin de faaliyete geçirildiği anlaşılmıştır. Bu mekteplere, aşağıda Mektepler başlığı altında ele alınacak beş mektebin dahil olmadığını da belirtmek gerekir.

3.1. Yıldırım Bayezid Camii

Balıkesir’de Osmanlı döneminde inşa edilmiş mabedlerin en eskisi olan Yıldırım Camii, aynı adı taşıyan padişah tarafından 1388-89 (791) yılında yaptırılmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinde ve bazı kaynaklarda “Eski Cami” adıyla da bilinen bu eserin⁴ bulunduğu mahalleye geçmişte “Sahn-ı Hisar” denilmiş, günümüzde ise Yıldırım ismiyle tanınmıştır⁵. Cami ile aynı külliyein diğer üniteleri arasında, yine aynı avluda bir medrese ile kuzeydoğu tarafında bir de imaret bulunmaktaydı. Bu külliye 1572-73, 1577, 1819 ve 1895-96 yıllarındaki depremlerde önemli hasarlar meydana gelmiştir. 1819 yılı depreminde orijinal yapısından uzaklaşmış bir şekilde onarıma tabi tutulan cami bugünkü biçimini kazanmıştır⁶. 1893 yılında tamamlanan teftiş sonrası tutulan ve inşasından tam beş asır sonra hazırlanan raporda, Yıldırım’ın Balıkesir’de bulunan camisi ile otuz odadan oluşan medresesinin inşa ve tamirinin eksiksiz bir şekilde tamamlanarak açılışa hazır hale getirildiği ifade edilmiştir. (s.3)

3.2. Muhyiddin-i Rûmî Camii

1909’da müstakil idarî yapıya kavuşan Karesi Sancağı’nın bir kasabası durumundaki Burhaniye, aldığı göçler sonrasında oldukça büyümüştür. Burada Muhyiddin-i Rumî tarafından 1781-82’de yaptırılan cami, daha çok günümüzde Koca Cami olarak bilinmektedir⁷. Muhyiddin-i Rumî’nin yaptırdığı bu caminin

⁴ *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, haz. Sabih Erken (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977), 2/3.

⁵ Aynur Ünlüyol, *Şerhiye Sicillerine Göre XVIII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730)* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995), 186.

⁶ Sezai Sevim, XVI. Yüzyılda Karasi Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre) (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993), 268-269.

⁷ Özgür Mehmet İrkin, *Burhaniye’de Türk Devri Eserleri* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 24-30.

çevresinde kısa sürede bir mahalle oluşmuş ve zamanla bu mahalle kasabanın merkezi haline gelmiştir. Osmanlı arşiv belgelerinde Kemer-i Edremid olarak bilinen⁸ kaza, 1895 yılında Burhaniye adını almıştır. 1893 yılında kayda geçirilen teftiş raporuna göre Balıkesir’e bağlı olduğu ifade edilen Kemer kasabasında, evliyanın büyüklerinden sayılan Muhyiddin-i Rûmî tarafından bir cami inşa ettirilmiş, meydana gelen bir yangın sonrasında büyük ölçüde yanan cami, “tarz-ı kadîmî” üzere yani bir anlamda restorasyona tabi tutularak dokuz kubbesi ve diğer gerekli yerleri, kasabadaki devlet memurları, önde gelenler ve hayırseverler tarafından yardım olarak (iâneten) toplanan yaklaşık 80 bin kuruşla hem cami onarılmış hem de civarına bir de medrese yapılarak hizmete hazır hale getirilmiştir. (s.3)

3.3. Kayapa Camii

Hudavendigâr Vilâyeti tarafından hazırlatılan 1893 yılı raporuna göre o dönemde Balıkesir’in İvrindi nahiyesine bağlı Kayapa köyündeki tamire muhtaç olan caminin, ihtiyaçlarına harcanması için vakfedilen parayla kârgir olarak onarılıp ibadete hazır hale getirilmesi padişah tarafından emredilmiş ve bu kapsamda inşası tamamlanan caminin ayrıca iç kısmı hüsn-i hat ve nakışla “tezyin” kılınmıştır (süslenmiştir). (s.4)

3.4. Sızı Hasan Bey Camii

Günümüzde Balıkesir’e bağlı Gönen ilçesinin Armutlu köyünün eski adı Sızıköy’dür. Gönen’e 17 km. uzaklıkta bulunan bu köyün, 1830’lardaki Çerkes göçleri sonucu oluştuğu ve kurucusunun da Zekeriya oğlu Sızı Hasan Bey olduğu kabul edilmektedir. Bu zatın kabri de aynı köyde eski mezarlıkta bulunmaktadır. 1877’de vefat ettiği mezar taşında ifade edilen bu zatın, Sızı Hasan Ağa olarak da bilindiği anlaşılmaktadır. 1892’de nüfusunun 377 olduğu bilinen köyde, aynı yıl yıkılmaya yüz tutmuş olan Sızı Hasan Bey Camii’nin, vakfından 20 binden fazla kuruş harcanarak onarımının

⁸ Erdinç Pehlivan, *Kemer-i Edremid (Burhaniye) Kazâsı’nın H. 1138-1145 (M. 1726-1733) Tarihli Şer’iye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme)* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 6-13; Ayrıca bkz. Fikret Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995), 135 vd.

tamamlanarak ibadete açıldığı, bir yıl sonra yapılan teftiş sırasında kayıtlara geçirilmiştir. (s.4)

3.5. Yukarı Mahalle Mescidi

Teftiş raporunda 1893 yılında Balıkesir'e bağlı Susurluk (Susıgırlık) köyünün yukarı taraf muhacir mahallesinde, hayırseverler tarafından bir mescid, civarına bir de mektep inşa edildiği belirtilmiştir. (s.4)

3.6. Ali Bey Mescidi

Balıkesir'e bağlı eski adıyla Fırt (Fart) olan Susurluk ilçesine bağlı, günümüzde de aynı adla anılan Ali Bey köyünde 1893 yılında hayırseverlerin maddî katkılarıyla tamamlandığı anlaşılan kârgir bir cami ile bir mektebin yapımı tamamlanmıştır. (s.4)

3.7. Nogay Mescidi

Günümüzde Susurluk ilçesine bağlı Sultan Çayırı Mahallesi'nde, 1877'deki Osmanlı-Rus savaşından sonra Kafkaslardan göç ederek buraya yerleştirilen Nogay Türkleri yaşamaktadır. 1893 yılı teftiş raporunda bu mahallede yaşayan Abbas Ağa adındaki bir hayırseverin buraya bir cami ile bir mektep kazandırdığı ve hizmete sunulduğu ifade edilmiştir. (s.4)

3.8. Çavlu (Çavlı) Mescidi

Osmanlı döneminde Balıkesir'e bağlı İvrindi nahiyesinin bir köyü olan Çavlu, günümüzde Savaştepe ilçesinin bir mahallesinin adıdır. 1893 yılında Çavlı'da köyün maddî durumu müsait olan hayır sahiplerince bir cami ve bir de mektep yaptırılarak hizmete açılmıştır. (s.4)

3.9. Yoğunoluk, Karaağaç, Ayşeler, Karaçaltı ve Katrancı-i Kebir Mescidleri

Hudavendigâr Vilayeti tarafından 1893 yılında hazırlatılan teftiş raporuna göre Balıkesir'in Kepsut nahiyesine bağlı Yoğunoluk, Karaağaç, Ayşeler, Karaçaltı ve Katrancı-i Kebir köylerinin her birinde, sakinlerinin yardımlarıyla birer mescid, yakınlarına da birer mektep inşa edilerek hizmete açılmıştır. (s.5)

3.10. Dombay Dere Mescidi

Yine Balıkesir'in Kepsut ilçesi sınırlarında kalan ve eski adıyla Dombay Dere Köyü'nde (2012 yılında statüsü mahalle olarak değiştirilmiştir) 1893 yılında, yardımsever köy halkının gayretleriyle yapımı tamamlanan bir mescid ile bir mektebin kullanıma sunulduğu kayıtlara geçirilmiştir. (s.5)

3.11. Çarşı Mescidi

Balıkesir'in Susurluk ilçesinde günümüzde Çarşı Camii olarak bilinen mescid, 1890'lı yılların başında yıkılmaya yüz tutacak şekilde harap hale gelmiş, bunun üzerine mescid çevresindeki hayırsever mahalle sakinleri, bir araya gelerek nakdî olarak topladıkları 7 bin kuruş ile aynî olarak temin ettikleri kereste ve gerekli diğer malzemelerin yanı sıra fiilen çalıştıkları mescid binasının yapımı 1893 yılında tamamlanacak düzeye getirilmiştir. (s.5)

3.12. İkizce, Ilıca-i Sagîr ve Kepeçinar Mescidleri

1893 yılında Balıkesir'in İvrindi nahiyesinin İkizce, Ilıca-i Sagîr ve Kepeçinar köylerinin yardımsever ahalileri, her bir köye birer mescid ile birer mektep inşasını gerçekleştirip hizmete sunulmasını sağlamışlardır. (s.5)

3.13. Çerkes Mescidi

Teftiş raporunda yer alan bilgilere göre Balıkesir Sancağı'na bağlı Fırt (Fart) nahiyesinin merkezi durumunda olan Susıgırlık (Susurluk) kasabasının Çerkez Mahallesi'nde ahalisinin maddî yardımlarıyla "tarz-ı cedîd", yani dönemin şartlarına göre modern sayılabilecek yeni bir mescid ile hemen yakınına bir de mektebin yapımı tamamlanarak açılışları gerçekleştirilmiştir. (s.5)

3.14. Osmanlar Mescidi

Hudavendigâr Vilâyeti tarafından oluşturulan teftiş heyetinin 1891-1893 yılları arasında Karesi Sancağı'nda yaptıkları inceleme ve tespitleri sırasında; Balya nahiyesine bağlı Osmanlar Köyü'ndeki mescidin çatısının toprakla örtülü olduğu, neredeyse yıkılacak duruma geldiği ve yağmur yağdığında mescidin kullanılamaz hale dönüştüğü görülmüştür. Mescidin ihtiyaçlarına harcanmak için

oluşturulan vakfın maddî imkânlarının bu onarıma elvermediğine dair bilginin, köyün ileri gelenleri tarafından İstanbul'a haber verilmesi üzerine mescidin bütün tamir harcamalarının padişahın özel bütçesi tarafından sağlanarak tahsisatın adı geçen köye gönderilmesi ve merkez livadan bir de mimar gönderilerek mescidin üzerine kiremitli bir çatının yaptırılmasına karar verilmiştir. (s.4)

4. Mektepler

Hudavendigâr Vilâyeti teftiş raporunda Balıkesir'e bağlı bazı ilçelerde 1893 yılında açılışları yapılan beş mektebin yeni olarak inşa edildiği, bunlardan iki adedinin Gönen'de, diğerlerinin de Karesi, Erdek ve Kepsut'ta olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Erdek'te eğitim-öğretime hazır hale getirilen ilkokul (ibtidâî) binasında bir de ortaokul (rüşdî) bölümünün bulunduğu görülmektedir.

4.1. Bozviran Mektebi

1893 yılında tamamlanan teftiş raporuna göre Karesi Sancağı'na bağlı İvrindi nahiyesinin Bozviran köyünde yeni olarak yapılan bir ibtidâî (ilkokul) mektebin açılış merasimi gerçekleştirilmiştir. (s.9). İlk kez yedi ailenin gelerek oluşturdukları bu köy, 1980'li yıllarda yaşanan toprak kayması sonrasında iki kilometre uzaklıktaki ovaya hâkim bir tepede konumlanmış ve adı da Bozören olarak değiştirilmiştir.

4.2. Gönen Mektebi

19. yüzyıl sonlarında Balıkesir'in bir kasabası durumundaki Gönen'de eğitim-öğretime gönül vermiş (maârif-perverân) kasaba halkının maddî yardımlarıyla bir "mekteb-i ibtidâî" (ilkokul) inşa edilerek hizmete sunulmuştur. (s.9)

4.3. Erdek Mektebi

1893 yılında hazırlanan teftiş raporuna göre Erdek'in iyilik ve yardımda yarışan halkı, Balıkesir'in diğer beldelerinde pek rastlanmayan bir mektep binasını kasabaya kazandırmıştır. Genellikle bağımsız eğitim-öğretimin gerçekleştirildiği Osmanlı coğrafyasında, ilkokul ile ortaokulun aynı binada hizmet vermesi örneğine pek rastlanmaz. Erdek'te diğer kasabalardan farklı olarak alt katı ibtidâî (ilkokul) ve üst katı da rüşdî (ortaokul) olacak şekilde iki kattan oluşan

kârgir mektep yapısının inşası tamamlanarak eğitim-öğretime hazır hale getirilmiştir. (s.9)

4.4. Kepsut Mektebi

19. yüzyıl sonlarında inşası tamamlanarak hizmete açılan mekteplerden biri de Balıkesir'e bağlı Kepsut kasabasında, ahalisinin maddî katkılarıyla iki kat olarak yapımı gerçekleştirilen ve öğrenci kapasitesi 200 olan bu mektebin her bir katında birer dershanesi bulunmaktaydı. (s.9)

4.5. Plevne Mahallesi Mektebi

Gönen kasabasında aynı yıllarda ikinci bir ibtiâ mektep binasının, yine ahalinin yardımları ve padişahın da maddî desteğiyle genişletilerek (tevsîan) ve eksiklikleri tamamen giderilerek inşası gerçekleştirilmiş ve hizmete sunulmuştur. (s.9)

5. Muhacirlerin Yerleştirilmesi

Son olarak mescid/cami ve mekteplerin inşa edildiği yerlerin önemli bölümünün bu şehre yapılan göçlerle de yakından ilgili olduğu düşüncesinden hareketle muhacirlerin iskânı konusunda teftiş raporunda Balıkesir (Karesi) çevresine yerleştirilenlere ilişkin yer alan bilgileri kısaca aktarmak istiyoruz.

1891-1893 yıllarında Karesi Sancağı'nda 1.904 hanede yaşayan toplam 8.131 kişinin iskânları gerçekleştirilmiştir. Bu muhacirlerin sayısı, vilayetteki en yüksek rakamı oluşturmaktadır. Bursa kazasına iskânları tamamlanan 4.614 ve Ertuğrul Sancağı'na yerleştirilen 4.683 muhacirin neredeyse toplamı kadar kişinin Balıkesir'e iskânları gerçekleştirilmiştir. Balıkesir'e iskânları kararlaştırılan bu muhacirlerin sayısı, bütün vilayetin 10 sancak ve kazasına yerleştirilenlerinin yaklaşık üçte birine denk gelmektedir. Bu durum, söz konusu tarihte Hudavendigâr Vilâyeti'nde en çok muhacirin Balıkesir'e yerleştirildiklerini açık bir biçimde göstermektedir. (s.16)

Sonuç

1891-1893 yılları arasında Hudavendigâr Vilâyeti'ne bağlı yerleşim birimlerinde gerçekleştirilen imar ve onarım faaliyetlerinin teftiş edilerek rapor haline getirildiği bir yazma eserde, vilâyetin tamamında

yer alan cami, medrese, mektep, imaret, türbe, sular ve su yolları, kaldırım, kanalizasyon, köprü, yol ve bunun dışında daha birçok yapı hakkında çok kıymetli bilgilere yer verilmiştir. Dönemin vilâyet valisi Münir Paşa'nın isteği üzerine hazırlanan bu raporda, öncelikle Bursa Sancağı'nda yaşanan imar ve onarım faaliyetleri detaylı olarak aktarılmış, akabinde vilâyetin diğer sancak ve kazalarına dair de dikkat çeken bilgiler aktarılmıştır. Bu bağlamda Balıkesir genelinde bundan yaklaşık 130 yıl önce gerçekleştirilen ve daha çok dinî ve ilmî müesseseler arasındaki mescid, cami ve mektepler hakkında yerinde yapılan tespitler kaydedilmiştir. Bu teftiş raporunda Balıkesir ve ilçelerindeki yapıların inşa ve onarımlarına ilişkin tutulan notlar şehir tarihi, özellikle de vakıf ve kamu eserlerinin Cumhuriyet öncesindeki son durumlarına dair resmî bilgiler sunması bakımından oldukça değerlidir.

Rapora göre 1893 yılı itibarıyla Balıkesir'de şehir merkezi ve köylerinde inşa edilen ya da onarım gören yaklaşık 20 adet mescid ve cami ile günümüzün ilkokulları düzeyinde eğitim-öğretim verilen toplam 19 adet ibtidâî mektep, 1 adet ortaokul olarak hizmete sunulan rüşdî mektep ile 2 medrese binası bulunmaktadır. Bu müesseseler hakkında dönemin vilâyet salnamelerinde dahi pek bilgi yer almadığı düşünüldüğünde teftiş raporunda not edilen bilgilerin ne denli önemli hale geldiği ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı'nın yıkılma sürecine girdiği ve ekonomik sıkıntıların fazlasıyla hissedildiği bir dönemde bir devlet valisinin, sorumlu olduğu vilayetin en ücra noktasına kadar bu konuya ciddi bir şekilde eğilmesinin ve bunun resmî bir rapor haline getirilmesini istemesinin de oldukça dikkat çekici olduğunu belirtmek gerekir. Vali Münir Paşa'nın takdir edilen bu faaliyetinin diğer vilayetlerde de gerçekleştirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu tür raporların bulunarak ortaya çıkarılmasının, yerel tarih ile vakıf eserleri ve kamu binalarının zaman içinde hangi süreçleri yaşadıklarına dair yeni bilgilere ulaşılmasını kolaylaştıracağı şüphesizdir.

Kaynakça

- Akbal, Fazıla. "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdârî Taksimat ve Nüfus". *Belleten* 15/60 (Ekim 1951), 619-620.
- Barkan, Ömer Lütfi - Meriçli, Enver. *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Hızlı, Mefail. "Hudâvendigâr Vilâyeti İmâr Faaliyetleri Defteri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1993), 227-248.
- Hudâvendigâr Vilâyeti Salnamesi*. 21. Defa. Bursa: Vilayet Matbaası, 1312 H.
- İnalcık, Halil. "Bursa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/445-449. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- İrkin, Özgür Mehmet. *Burhaniye'de Türk Devri Eserleri*. zmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Kepecioğlu, Kâmil. *Bursa Kütüğü*. 4 Cilt. haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara, M.Asım Yediyıldız. Bursa: Bursa Kültür A.Ş. Yayınları, 2009.
- Pehlivan, Erdinç. *Kemer-i Edremid (Burhaniye) Kazâsı'nın H. 1138-1145 (M. 1726-1733) Tarihli Şer'îye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Sevim, Sezai. XVI. Yüzyılda Karasi Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.
- Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*. 2. Cilt. haz. Sabih Erken. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977.
- Ünlüyol, Aynur. *Şer'iye Sicillerine Göre XVIII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

Yılmaz, Fikret. *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.

BALIKESİR İLYAS PAŞA MEVLEVİHANESİ VE MEDRESESİ

Murat Mustafa ÖNTÜĞ

Prof. Dr., Uşak Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Giriş

Balıkesir şehrindeki dini, eğitim ve sosyal hayatın fiziki ve kültürel gelişimine katkı sunan tarihi şahsiyetlerden biri İlyas Paşa'dır. Babası padişahın korunmasından sorumlu solak sınıfından Ma'den Ağa olup Paşa, cesareti ve çevikliği ile kısa sürede devlet kademesinde ilerleme göstermiş, mutasarrıflık, Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği yapmış daha sonra vezirlik rütbesi ile Balıkesir ve civarında eşkıya teftişi ile görevlendirilmiştir. Balıkesir'deki görevi esnasında şehir merkezine cami, han ve mevlevihane gibi farklı türde yapılar inşa ettirmiştir. Maalesef bu eserlerden hiçbirisi günümüze ulaşamamıştır. Tarihi belgelerde ve XVII. yüzyıl şairi ve meşhur hattat Cevri'nin İlyas Paşa için yazdığı bir kaside de Paşa'nın Balıkesir'de yaptırdığı cami ve mevlevihane hakkında bilgiler vardır. Mevleviliğe intisap etmiş bir devlet adamı olmasından dolayı ve devrinde bir gerekliliği neticesinde kendi adıyla müsamma mevlevihane yaptırmıştır. Elimizdeki bilgiler bu tekkenin şehirdeki ilk Mevlevihane olmadığı şeklindedir. Daha önce mevcut tekkenin Paşa tarafından tekrar ihya edilmiş olması muhtemel gözükmektedir. Mevlevihane yapımı tamamlanmadan ve hizmete açılmadan önce İlyas Paşa'nın maktulen vefat etmesi sonucu bu müessese uzunca bir süre boş ve atıl kalmıştır. Sonraki yıllarda tekkenin yeri medreseye dönüştürülerek eğitim kurumu olarak değerlendirilmiştir. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren vakıf belgelerinde İlyas Paşa *Mevlevihane Medresesi* diye ifade edilmeye başlanması dikkat çekicidir. Nitekim bu yüzyılın ilk çeyreğinde medreseye yapılan müderris tayin beratında medresenin müderrisi olmadığı açıkça ifade edilmiştir. Bu haliyle İlyas Paşa'nın Mevlevihane şeklinde inşa ettirdiği eser yaklaşık bir asır sonra medreseye dönüştürülerek işlevsel hale getirilmiştir. Bu çalışmada cami, han ve mevlevihanenin bânisi İlyas Paşa hakkında bilgiler verilmiş, inşa ettiği

eserlerin kısa tanıtımları yapıpıp Mevlevihanenin inşası, görevlileri ve medreseye dönüştürülmesi, görevli müderrisler, aldıkları ücretler, medrese talebeleri, verilen eğitim gibi konular Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve diğer çalışmalardan değerlendirilmiştir. Böylece şimdiye kadar üzerinde ciddi bilimsel araştırma bulunmayan Balıkesir’de Mevlevilik, Mevlevihane ve Mevlevihane Medresesi gibi konular akademik bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

1. İlyas Paşa’nın Kısa Hal Tercümesi

İlyas Paşa XVI. yüzyılın sonunda M.1582-1591 (H.990-1000) tarihleri arasında o zamanlar idari bakımdan Balıkesir’e bağlı Soma’nın Fidanlı köyünde doğmuş olup babası yeniçeri ocağının ortalarından padişahın güvenliği ve korunmasıyla vazifeli Solak Ma’den Ağa, annesi Ayşe hatun, dedesi Recep Ağa ve Manisa’da yaşayan Mustafa adında bir kardeşi vardır¹. Balıkesir mahkemesi dava kayıtlarından anlaşıldığı üzere İlyas Paşa’nın Ömer ve Ahmet adında iki erkek evladı vardı². Bu iki kardeş babasının maktulen vefatı üzerine kendilerine babalarından hediye edilen ve tasarruflarında bulunan emlak ve esbabin ellerinden alınmak istenmesi üzerine Şeyhülislam tarafından kendilerine verilen fetva-yı şerifi mahkemeye sunmuşlar ve yapılan haksız müdahalenin sona erdirilmesini talep etmişlerdir. İlyas Paşa’nın terekesinden varisleri arasında oğlu Ahmet ile Zehra ve Ayşe adında iki eşi ve Hatice isimli de bir kızı olduğu anlaşılmaktadır³.

¹ Hacı İlyas Paşa’nın hayatı hakkında yapılan çalışmalar için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Meşahiri*, Karesi Vilayet Matbaası, 1925; M. Murat Öntuğ, XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2003, s.211-215; M. Murat Öntuğ, “Balıkesir ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1570-1640)”, Osmanlı’dan Cumhuriyete Balıkesir, Editör: Bülent Özdemir-Zübeyde Güneş Yağcı, Yeditepe Yay, İstanbul 2007, s.78-83; Zübeyde Güneş Yağcı, “Bir İsyan ve Etkileri: Balıkesir’de İlyas Paşa İsyanı”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Editör: Osman Köse, Samsun 2009, s.66-67; Çağatay Uluçay, XVII. Asırda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1944, s.37; Esat Adil, “Balıkesir Büyükleri: İlyas Paşa”, *Kaynak*, S.1, Balıkesir 1933, s.10-13.

² BŞS. nr.699, s.71a-1; BŞS. nr.71a-2.

³ İlyas Paşa’nın terekesindeki emlak, esbak ve malları ile bunların bedeli olan 1.475.000 akçenin devlet adına el konulması ve varislerinin isimleri için bkz. BŞS.

Arşiv belgelerinin bazılarında İlyas Paşa'nın isminin önünde *el-hac* tabirinin kullanılıyor olması onun hacı olduğunu göstermektedir.

İlyas Paşa, gençliğinden itibaren cesareti ve çevikliğinden dolayı kısa süre içinde devlet kademesinde ilerleme gösterdi. XVII. yüzyılın başlarında ülkenin her yerinde meydana gelen Celalî ve Suhte gibi eşkıyaların ve Kalenderoğlu'nun tedibindeki gayretlerinden dolayı önemli bir itibar kazanıp Dersaadet'in takdirine mazhar olmuştur. Bu yüzyılın ilk çeyreğinde Balıkesir ve civarından etrafına büyük sayılabilecek miktarda asker toplamıştır. Bu bağlamda Ağustos 1622 (Şevval 1031) tarihinde kendisine "*ber vech-i arpalık*" olarak Hüdavendigâr Sancağı tevcih edildi. Kendisine verilen vazifeleri başarıyla yerine getirmesinden dolayı devlet kademesinde hızla yükselmiştir. Nitekim Eylül 1624 (Zilhicce 1033) tarihli bir belgede Anadolu Beylerbeyliği görevine atandığı görülmektedir⁴. İran seferlerindeki başarılarından ötürü Rumeli Beylerbeyliği uhdesine tevcih edilmiştir. M.1627-1628 (H.1037) yılına kadar İran cephesinde hizmette bulunan İlyas Paşa'nın 4 Mart 1629 (8 Recep 1038) tarihli bir hükümde Rumeli Beylerbeyi vazifesinde bulunduğu ifade edilmektedir⁵. İlyas Paşa, Rumeli Beylerbeyi yaptığı sırada Hâfız Ahmet Paşa ve Şeyhülislam Yahya Efendi sayesinde kendisine vezirlik rütbesi verilerek Balıkesir ve civarında eşkıya teftişine gönderilmiştir. Paşa, vezir rütbesiyle Balıkesir'e geldikten kısa süre sonra kendi uhdesine verilen görevi başarıyla ifa etmiş fakat eşkıya ile mücadelesi esnasında kapı halkının maaşlarını karşılamak için yersiz ve haksız uygulamalar yapmaya başlamıştır. Bu haksız ve hukuksuz uygulamaları İran seferi sebebiyle önceleri görmezden gelinmiş lakin Paşa'nın giderek artan bu tür faaliyetleri sonradan büyük tepki toplamış ve Padişah IV. Murat'ın öfkesini üzerine çekmiştir⁶. Sadaret makamında bulunan Recep Paşa, İlyas Paşa'yı ve etrafındaki askerleri etkisiz hale getirmek için Şubat 1632 (Şaban 1041)'de Şam valiliğine görevlendirdi. Fakat paşa Şam'a gitmedi ve yerine Yusuf Ağa'yı

nr.699, s.49b-3; BŞS. nr.699, s.93a-3; BŞS. nr.699, s.93a-3; BŞS. nr.699, s.53b-2, 3; BŞS. nr.699, s.63b-3; BŞS. nr.697, s.104a-2; BŞS. nr.697, s.104a-3.

⁴ Uluçay, *a.g.e.*, s.37.

⁵ BŞS. nr.699, s.105b-3.

⁶ Naîma, *Tarih*, C.III, İstanbul, 1283, s. 128-131.

mütesellim tayin edip gönderdiği gibi eşi ile çocuklarını Laçın Ağa ile Bergama Kalesi'ne yerleştirdi⁷. İlyas Paşa'nın kendine verilen vazifeye gitmemesi üzerine Dersaadet tarafından asi ve eşkıya ilan edilerek yakalanması için 1632 yılının sonlarında kadıklara emr-i şerifler yazılmıştır⁸. İlyas Paşa 3 Mayıs 1632'de Osmanlı ordusu ile muharebeye girişmiş ve yenilerek Bergama kalesine sığınmıştır⁹. Bergama Kalesi'nin zaptı kolay değildi. Kuşatma, fazla asker ölmemesi için uzatıldı. Bu arada İlyas Paşa ikna edilmeye çalışıldı. Nihayet İlyas Paşa kaleyi muhasara eden Ahmet Paşa'nın affedileceğine dair kefil olması üzerine teslim oldu. IV. Murad, İlyas Paşa'yı affettiğine dair bir irade imzalamışsa da huzuruna çıktığında çok ağır konuştuktan sonra kafasını kestirip öldürtmüştür¹⁰. İlyas Paşa'nın bütün malı 2 Ekim 1631 (7 Rebiyülevvel 1041) tarihli bir emr-i şerifle ailesine verilmiştir. Fakat bu tarihten yaklaşık on ay sonra Ağustos 1632 (Safer 1042) tarihinde Mihaliç, Balıkesir ve Bergama kadılarına yazılan bir hüküm ile İlyas Paşa'nın bütün mal ve emlâkinin kimsenin mülkü olmadığı, bu nedenle mirî için zapt edilmesi emredilmiştir. Nitekim Balıkesir'deki han bu tarihten itibaren mirî tarafından iltizama verilerek işletilmeye başlanmış olması bu durumu teyit etmektedir¹¹.

İlyas Paşa Balıkesir'de yürüttüğü hizmetleri esnasında şehrin dini, eğitim ve ekonomik alanında gelişmesine katkısı olacak imar ve inşaa faaliyetlerine girişmiş ve ticari yapılar satın alıp işletmiştir. Bu bağlamda Balıkesir'e Mevlevihane'nin yanı sıra yine XVII. yüzyılın ilk yarısında bir cami ve bir han yaptırmıştır. Bununla birlikte Balıkesir'de Paşa'ya ait Saray-ı Atik, iki değirmen, yağhane, kahvehane ve yirmi saraç dükkânı da vardı¹².

İlyas Paşa Camii, bugünkü eski hükümetin karşısında saat kulesi yanındaki Çalışma Derneği'nin arasında idi. Bu yer eskiden Balıkesir

⁷ BŞS. 699, s.42a-1; Uluçay, *a.g.e*, s.44-45.

⁸ BŞS. 699, s.137b-3; Uluçay, *a.g.e*, s.45.

⁹ Uluçay, *a.g.e*, s.46.

¹⁰ Naîma, *Tarih*, C.III, s.135.

¹¹ BŞS. 699, s.53a-2; BŞS. 699, s.49b-3; BŞS. 697, s.104a-2; Öntuğ, *Balıkesir ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1570-1640)*, s.83; Öntuğ, *a.g.t*, s.215.

¹² BŞS. nr.699, s.93a-3; BŞS. nr.699, s.26a-2; BŞS. nr.699, s.93a-3; Kamil Su, "İlyas Paşa'ya Dair", *Kaynak*, S.47, (19 Birinci Kanun 1937), s.340-341.

eşrafından Bahaeddin-zâdelerden Şeyh Lütfullah'ın evi iken XVII. yüzyılın başlarında Hacı İlyas Paşa tarafından satın alınarak cami yapılmıştır¹³. Cami'nin inşaa ve mimari özellikleri hakkında Cevrî'nin İlyas Paşa için yazdığı kasidede övgülü dolu önemli bilgiler vardır. Kasidede cami duvarlarının çinilerle süslü, temelini sağlam, kemerlerinin yüksek sütunlarla birbirine bağlandığı ve minaresinin yüksekliği ve görkeminin cennetin yüce Tûba'sına benzediği ifade edilmektedir¹⁴. İlyas Paşa'nın kapı kethüdası olan Mehmet Ağa'nın 18 Eylül 1632 (3 Rebiyülevvel 1042) tarihinde İstanbul'a yazdığı arzda Paşa'nın Balıkesir'de yaptırdığı caminin mühimmatı için gerekli kurşun, direk ve zincirler için 230.000 akçe borcu olduğunu bildirmektedir¹⁵. Bu durumda, caminin yapımı tam olarak bitmeden İlyas Paşa'nın maktûlen vefat ettiği anlaşılmaktadır.

İlyas Paşa Hanı, Hacı Gaybî Mahallesi'nde bulunan yapı XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde tahtadan inşa edilmiştir. Günümüze ulaşamayan han şehrin merkezinde yer alıyordu ve etrafında ticari mekânlar ve çarşının önemli su kaynağı *maslak* vardı¹⁶. Balıkesir'e dışarıdan gelen yabancı tüccarların konaklamak için tercih ettiği İlyas Paşa Hanı için eskiden *Palamut Han*, *Acem Han* ve *Abahane* de deniliyordu¹⁷. Şehrin işlek yerinde inşa edilen İlyas Paşa Hanı'nın fiziki yapısı 1644 tarihli tamir raporuna göre şu şeklideydi: Yapı tahtadan iki katlı inşa edilmiş olup 1.200 bina arşını uzunluğundaydı. Hanın iki katında toplam yetmiş iki adet odası olup, bunlardan bir tanesinin kapısı ve penceresi yoktu. Ayrıca iki katta dört tuvalet ve alt katta müşterilerin hayvanları için bir ahır yer alıyordu¹⁸. Yapı ilk inşa edildiğinde bir mescide sahip değildi. XVII. yüzyılın sonlarında Erdilek-zâde diye ifade edilen mescit yaptırılmıştır¹⁹. Mescit XVIII.

¹³ Öntuğ, *a.g.t.*, s.68.

¹⁴ Akkaya, Mehmet, "Cevrî'nin İlyas Paşa İçin Yazdığı Kaside", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.III, S.2, 1988, s.17-18.

¹⁵ BŞS. 699, s.93b-2.

¹⁶ M. Murat Öntuğ, "Osmanlı Dönemi Balıkesir Şehrinin Su Kaynakları ve Su Yapıları: Kuyular, Maslak, Şadırvanlar ve Çeşmeler", *Prof. Dr. Bayram Ürekli'ye Armağan Kitabı*, Palet Yayınları, Konya 2023, s.447.

¹⁷ Öntuğ, *a.g.t.*, s.130.

¹⁸ Bu tamir raporu için bkz. BŞS. nr.700a, s.16a-1.

¹⁹ BOA. C.EV, nr.12942.

yüzyılda ibadete açıldı ve Haziran-Temmuz 1776 (Cemayilevvel 1190) tarihinde Hafız Hacı Ali b. İbrahim imamlık vazifesini yürütüyordu²⁰.

2. İlyas Paşa Mevlevihanesi

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'den sonra adına kurulan ve Mevleviliğin teşkilatlanmasında ve yayılmasında mühim etkisi olan tekkelere Mevlevihane denilirdi. İlk kurulan Mevlevi tekkesi ve sonradan kurulan bütün Mevlevi tekkelerinin merkezi Konya'daki Mevlânâ Tekkesi idi²¹. Mevlevihaneler, Mevleviliğin Osmanlı coğrafyasında yayılmasını sağlamış, tarihte bir edep ve irfan merkezi olarak insanlığın manevi ihtiyacını karşılayan yerler olmuştur. Osmanlı döneminde Mevlevilik ile ilk temas Yıldırım Bayezid zamanındadır. Veziriazam Çandarlı Ali Paşa'nın Serez'de yaptırdığı zaviyenin bir Mevlevihane olması da muhtemel görülmektedir²². Osmanlı merkezi yönetimi tarafından II. Murad zamanında, Edirne'de Mevlevilere tam teşkilatlı büyük bir Mevlevihane yaptırılmıştır. Osmanlı yönetimi, bu sayede Mevlevileri kendi nüfuz alanına almayı başardı. Mevlevihaneler, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu topraklar üzerinde XVI. yüzyılın ilk çeyreği ile XVII. yüzyılın ilk yarısı arasında hızlı bir artış göstermiştir. Bu yıllar arasında Osmanlı yöneticilerinin, Mevleviliği ülke genelinde yayılmasını sağlamak maksadıyla Mevlevihane kurmalarının veya kuranlara destek olmalarının en önemli sebebi, Safeviliğin Anadolu'da yayılmasını önlemek için Yavuz Sultan Selim devrinde belirlenmiş devlet siyaseti idi²³. Diğer bir sebep ise devlet ileri gelenlerinden bir kısmının Mevlevi olması sonucu taşradaki yöneticilerin kendilerini başlarındaki idarecilere yakın göstermek için Mevlevihaneler inşa ettirmeleri, sayılarını hızla

²⁰ VGMAD, nr.1158, vr.36.

²¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, (2. Baskı), İstanbul, 1983, Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevleviler", *Belleten*, 213, Ankara, 1991, s.351-358; Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII. yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, II, Konya, 1996, s.35-42.

²² Göyünç, *a.g.m.*, s.353.

²³ Yusuf Küçükdağ, "Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", *Osmanlı, C.I.*, (Editörler: Güler Eren- Kemal Çiçek- Cem Oğuz), Ankara, 1999, s.269-281.

artırmıştır²⁴. Mevleviliğin dönemin toplumsal ve siyasal sistemindeki güçlü konumu, ülke sathında mevlevihane yapım sürecine olumlu katkı sağlamıştır. Bu bağlamda pek çok üst düzey devlet görevlisi şehir ve kasabalarda mevlevihane tesis etmişlerdir. Bunlardan biri de Hacı İlyas Paşa idi. Paşa eşkiya tedibi göreviyle vezir payesiyle Balıkesir’de bulunduğu XVII. yüzyılın ilk yarısında Balıkesir’e bir Mevlevihane inşa ettirmiştir.

İlyas Paşa Mevlevihanesi, Mustafa Fakih mahallesinde Zağanos Paşa Camii civarında Abahane’nin yanındaydı. Yapı iki oda ve bir avludan oluşuyordu ve inşa tarihi belli değildir. İlyas Paşanın M.1631 (H.1041) tarihinde öldürüldüğü göz önünde bulundurulursa, XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Paşa’nın Balıkesir’de görevli olduğu sırada inşa edilmiş olmalıdır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Balıkesir Şer’iyye Sicilleri*’nde tesadüf ettiği kayıtları temel alarak Balıkesir şehrinde önceden tesis edilmiş bir Mevlevihane bulunduğunu ve bu yapının Hacı İlyas Paşa’nın inşa ettiği yeni binaya nakledildiği ifade etmektedir²⁵. Bu kanaate varmasının sebebi ise İlyas Paşa, daha şehre Mevlevihane inşa etmeden önce Balıkesir’de Mevlevî Şeyhi Ahmet Dede Efendi isminde bir zatın bulunuyor olmasıdır. Uzunçarşılı’nın bu tespiti bizce de doğrudur. Nitekim *Balıkesir Şer’iyye Sicilli*’nde bulunan Şubat 1632 (Şaban 1041) tarihli bir kayıt bu görüşü doğrular mahiyettedir. Sicil kaydında Balıkesir’de bulunan Mevlevihane’nin tebdil olduğu ve Mevlevî Şeyhi Ahmet Efendi’nin üzerinde bulunan Balıkesir Mevlevihanesi’ne ait tencere, kazan, sahan, kepçe, yemek masası, sofrası gibi mutfak malzemeleri ile kalıçe, seccade, havludan oluşan eşyaların şehir kethüdası Hacı İbrahim’e teslim edildiği yazmaktadır²⁶. Bu bağlamda Hacı İlyas Paşa’nı yaptırdığı Mevlevihane, Balıkesir şehrinde tesis edilen ikinci Mevlevihane’dir. Balıkesir’de ilk tesis

²⁴ Yusuf Küçükdağ, “Antep Mevlevîhânesi ve Vakfiyeleri”, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, (Editör: Yusuf Küçükdağ), Gaziantep, 2000, s.211-212.

²⁵ Uzunçarşılı, *Karesi Meşâhiri*, s.167-168.

²⁶ Balıkesir Mevlevihanesi’nde bulunan eşyaların yekûnu şu şekildedir: “iki kalıçe, bir seccade, bir büyük tencere, bir küçük tencere, bir küçük kazan, dokuz sahan, bir simat (yemek masası), bir sofrası, iki kepçe, bir vakıf tencere ve iki peşkir (havlu)”. Bkz. BŞS. 699, s.42a-2; Öntüğ, a.g.t, s.106.

edilmiş Mevlevihanesi'nin akıbeti hakkında yukarıda ifade edilen bilgilerin haricinde elimizde şimdilik bir bilgi yoktur.

İlyas Paşa yaptırdığı Mevlevihane'nin vakıflarını tanzim edemeden maktûlen vefat etmesinden ötürü Mevlevihane zaruret içerisinde kalmış ve kısa bir süre sonra da dağılmıştır. Mevlevihane yaklaşık yüz yıl kapalı kaldıktan sonra ulemadan İdris Efendi'nin oğlu Hacı Ahmet Efendi tarafından tamir ettirilmiştir. Şuanda Balıkesir'de mevcut olmayan Mevlevihane ve Cami ile bu yapıların bânisi vezir İlyas Paşa hakkında dönemin meşhur şairleri Nefî²⁷ ve Cevrî övgü dolu ayrı ayrı uzun kasideler yazmışlardır²⁸. Bu kasidelerde gerek İlyas Paşa, gerekse onun yaptırdığı eserlerden övgü ile bahsedilmesi, Paşa'nın dürüst, çalışkan, dindar kişiliğe sahip olduğunu ve eserlerinin de görkemli, abidevî nitelikte yapılar olduğunu göstermektedir.

²⁷ “Cihânîpîrâ hûdîv-i dâdgüster/ Cihân dâver hudâvend-i muazzam/ Cenâb-ı hazret-i İlyâs Paşal/ Ki lâıykıdır olursa sadr-ı azam/ Dilâver Kahramân-ı leşgerendâz/ Ki döymez hamle-i tîğına Rüstem”. Bkz. Nefî, *Divan*, (Yay.Haz. Metin Akkuş), Akçağ Yay., Ankara, 1993, s.203-210.

²⁸ Cevrî, *Divan*'da Balıkesir'de yaptırmış olduğu cami ve Mevlevihane için İlyas Paşa'ya yazılan kasidede “sezâ-yı devlet-i dünyâ vü ukbâ, sadr-ı mu'tekid, sâhib-i hayr u himmet, fahr-ı ümmet-i şâh-ı rüsûl, vezîr-i taht-pîrâ, zînet-fezâ-yı dîn ü dünyâ, hümmâ-yı evc-i himmet, alî-sîret, hurşîd-i zer-pâş, ebr-i güher-zâ” gibi sıfatlarla övülmüş; İlyas Paşa vezirlik rütbesinde olmasına rağmen makamının büyüklüğü yönüyle İskender'e, Husrev'e, Ferîdûn'a ve Dârâ'ya, anlayış ve bilgi yönüyle Aristo'ya, yiğitlikte Rüstem'e, cömertlikte Hâtem'e teşbih edilmiştir. Süleyman tahtının Âsaf'ıdır. Rüstem, ordusunda kabiliyetsiz bir okçu; Hâtem, cömertliğinin kapısında elsiz ayaksız bir dilenci; Hızır ve İskender, cömertlik çeşmesinde bekleyen iki sakadır diyerek büyük övgüyle bahsetmiştir. Bkz. Haluk Aydın, *Cevrî Divanı'nın Tahlili*, T.C. (Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir, 2010, s.152.

3. Mevlevihane Medresesi ve Eğitim

Hacı İlyas Paşa Mevlevihanesi, Mustafa Fakih mahallesinde Zağanos Paşa Camii civarında bulunan abahanenin yanında yer alıyordu. Yapı küçük olup iki oda ve bir avludan müteşekkildi. İlyas Paşa'nın maktulen vefatı sebebiyle 1632 yılından sonra Mevlevihane hizmete başlamadan kapanmak zorunda kalmıştır. Uzun bir süre kapalı kalan Mevlevihane ulemadan İdris Efendi'nin oğlu Hacı Ahmet Efendi tarafından XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde tamir ettirilmiş, yapıya bazı yeni eklemeler yapılarak medreseye dönüştürülmüştür. Seyyit Şeyh Ahmet Efendi 1725 yılında medresede müderrislik yapıyordu²⁹. Şu halde Mevlevihane bu tarihten kısa bir süre önce yani XVIII. yüzyılın başlarında medreseye çevrilmiş ve talebe eğitimine başlamış olmalıdır³⁰. Medrese eğitime başladığında kaç talebesi vardı?, talebelerin kaldıkları hücreler yani talebe odaları var mıydı?, nasıl bir eğitim veriliyordu?, hangi dersler okutuluyordu? gibi sorulara elimizdeki belgelerle şimdilik net bir cevap vermek mümkün değildir. Bununla birlikte Mevlevihane Medresesi'nde ne düzeyde bir eğitim verdiği hakkında bazı öngörülerde bulunulabilir. Şöyle ki, XVI. yüzyılda yaşamış meşhur tarihçi yazar Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr* adlı eserinde Osmanlı medreselerini iki kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki *medâris-i sâmiye* olarak ifade edilen yüksek dereceli medreseler ki, en düşüğü müderrisi yirmi ve yirmi beş akçe alan Hâşiye-i Tecrid (Yirmili), Miftâh (Otuzlu), Kırklı (Telvih), Hâriç (Ellili), Dâhil (Ellili), Sahn-ı Semân ve Altmışlı olarak isimlendirilen Süleymaniye'dir. İkincisi ise yüksek seviyeli medreselerin altında yer alan *Buk'a* diye adlandırılan medreselerdir³¹. Buk'a tarihi süreçte farklı

²⁹ “Balıkesir’de Mevlevihâne Medresesi demekle mârûf İlyas Paşa bina eylediği medresenin müderrisi olmayup hali olmağla bervech-i hasbî es-seyyid Şeyh Ahmed’e inayet”. Bkz. VGMAD, nr.1083, vr.89 [Rebiülevvel 1138/Kasım-Aralık 1725].

³⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İlyas Paşa Mevlevihanesi'nin Hacı Ahmed Efendi tarafından tamir ettirilerek ve yapıya yeni bazı odalar ilave edilerek M.1734-1735 (H.1147) yılında medreseye dönüştürüldüğünü yazmaktadır. Bkz. Uzunçarşılı, *Karesi Meşâhiri*, s.167-168.

³¹ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr*, Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481, C.II, Haz. M. Hüdai Şentürk, TTK, Ankara, 2003, s.70-72. Medreselerin silsile-i merâtibi yani medreselerin mertebeleri, dereceleri ve seviyeleri ile okutulan dersler ve müderrisler hakkında bakınız İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye*

bölgelerde *yer, arazi parçası, ülke, zaviye* ve *türbe* gibi değişik anlamlarda kullanılmıştır³². Osmanlılar zamanında daha çok eğitim amaçlı kullanılan buk'aların müstemilatı içinde mescit, zaviye, sıbyan mektebi ve medrese gibi yapıların birkaçı veya tamamı bulunabiliyordu³³. Buk'aların mimari tarzı, buralarda hangi derslerin okutulduğu ve eğitim süresi gibi hususlar hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Yüksek seviyeli medreselere talebe yetiştiren eğitim kurumu olduğu ifade edilmektedir³⁴. Osmanlıların medrese merâtibi içinde müderrisi günlük yirmi akçe ücret alan medreselerin altında kalan ve müderrisi on akçe ve altında ücret alan medreselere buk'a denilmiştir³⁵. Mevlevihane Medresesi'nin üst seviye medrese olduğunu gösteren, müderrislerin maaşları ve okutulan dersler hakkında bilgi bulunmaması büyük ihtimal aşağı seviyede eğitim veren buk'a tarzında bir yer olduğunu düşündürmektedir. Medresede eğitim ve öğretim metodu ise eski klasik usulde olduğu gibi talebeler müderrisin huzurunda halka şeklinde oturup okutulan dersi takip etmekte ve yanlarında bulunan not defterlerine gerekli bilgileri yazmaktaydılar³⁶. Kitap geçmenin esas alındığı, anlatılan derslerin sık sık tekrarlandığı bir usulün tatbik edildiği ve talebe odaları bulunduğu dair bir kayıt olmaması, talebelerin evlerinden medreseye gelip gittikleri şeklinde kabul edilebilir.

Teşkilâtı, TTK, Ankara, 1984; Cahit Baltacı, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri *Teşkilât, Tarih*, İstanbul, 1976; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim, Riyazi İlimler*, C.I, İstanbul, 1997.

³² Mehmet İpşirli, "Buk'a", *DİA*, C.6, s.386.

³³ XVIII. yüzyılda Maraş şehrinde yedi buk'a bulunuyordu. Bunlar medrese, sıbyan mektebi, mescit ve zaviye türü yapılardan oluşan bir manzume şeklindeydi. Buk'alara atanan buk'adarların talebeye ders verme şartı bulunması, ayrıca müderris tayin yapılıyor olması buk'aların eğitim yapılan yerler olduğunu net şekilde göstermektedir. Maraş'taki buk'alar için bkz. Pakize Yıldız, *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2012, s.65, 96-89.

³⁴ Yasemin Beyazıt, "Osmanlı Eğitim Sistemi İçerisinde Buk'a Medreselerinin Yeri", *Osmanlı Medreseleri Eğitim, Yönetim ve Finans*, Editörler: Fuat Aydın, Mahmut Zengin, Kübra Cevherli, Yunus Kaymaz, İstanbul, 2019, s.373.

³⁵ İpşirli, *a.g.m.*, s. 387; Beyazıt, *a.g.m.*, s.382.

³⁶ Baltacı, *a.g.e.*, s.44-45.

4. Mevlevihane Medresesi Müderrisleri ve Talebeleri

Balıkesir şehrindeki İlyas Paşa Mevlevihane Medresesinin tespit edilen ilk müderrisi Seyyit Şeyh Ahmet Efendidir. Medreseye 1725 yılının sonunda müderris atanan Seyyit Şeyh Ahmet'in görevini *hasbi* yani ücretsiz yürütmekteydi³⁷. İlyas Paşa'nın binası Mevlevihane hizmete girmeden önce maktûlen vefat etmesi üzerine bir vakıf tesis edilemediği için Mevlevihane ve sonrasında bazı eklemeler ile değişikliklerin yapısıyla medreseye dönüşen yapıda vazifelendirilen müderrisler herhangi bir ücret almadan talebelerin eğitimini sürdürmüştür. Seyyit Şeyh Ahmet Mevlevihane medresesinde 15 yıl devam ettiği müderrislik vazifesini 1740 yılında kendi rızasıyla kendi adıyla aynı Şeyh Ahmet adlı kişiye bırakmıştır. Şeyh Ahmet, Balıkesir naibi Mehmet Efendi'nin arzı ve Şeyhülislam Mevlana Mustafa Efendi'nin işaretiyle müderris atanmıştır³⁸. Müderris Şeyh Ahmet'in bu atamasına ilişkin vakıf kaydında da vazifesinin karşılığında alacağı ücretle ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Mevlevihane Medresesi'nin ikinci müderrisi Şeyh Ahmet 50 yıla yakın vazifesini *hasbi* devam ettirmiştir. Mart 1788 tarihinde Şeyh Ahmet'in vefatına müteakip yerine büyük oğlu Şeyh Abdurrahman Balıkesir Naibi Hafız Abdurrahman'ın arzı ve Şeyhülislam Mehmet Kamil Efendi'nin işaretleriyle 6 Mart 1788 (28 Cemaziyelevvel 1202) tarihli fermân ile medreseye üçüncü müderris olarak atanmıştır³⁹. Şeyh Abdurrahman'ın müderrislik berâtı II. Mahmud'un cülusunda

³⁷ VGMAD, nr.1083, vr.89.

³⁸ “Balıkesir’de İlyas Paşa bina eylediği Mevlevihâne Medresesinde bervecch-i hasbî müderris olan Şeyh Ahmed kendi hüsnü rızasıyla erbâb-ı istihkaktan diğer Şeyh Ahmed’e fariğ olmağla bâ işaret-i Şeyhü’l-islâm Mevlana Mustafa bâ arz-ı Mehmed Efendi Naibi Balıkesir”. Bkz. VGMAD, nr.1079/2, vr.71, s.132 [Muharrem 1153/Mart-Nisan 1740].

³⁹ “Balıkesir’de İlyas Paşa binası Mevlevihâne Medresesi’nin hasbî müderrisi olan Şeyh Ahmed fevt malulünden kebir oğlu Şeyh Abdurrahman’a Naibi Hafız Abdurrahman bade’l-arz Şeyhü’l-islâm faziletli semahatli es-seyyid Mehmed Kamil Efendi hazretleri işaretleriyle işaretleri mucibince tevcih olunmak deyü bin iki yüz iki senesi Cemaziyelevvelinin yirmi sekizinci günü tarihiyle müverrih fermân-ı âlî sadır olunmağla sadır olan fermân-ı âlî mucibince merkûm Şeyh Abdurrahman zide ‘ilmiyeye tevcih”. Bkz. VGMAD, nr.1074, vr.23 [Cemaziyelevvel 1202/Mart 1788].

H.1223/M.1808-1809 yılında yenilenmiş ve 1840 yılında vefatına kadar 52 yıl boyunca medresede talebeye ders vermiştir (Bkz. Ek-1).

Mevlevihane Medresesi müderrisi Şeyh Abdurrahman'ın vefatı sebebiyle boşalan müderrislik vazifesine, layık ve müstahak olan, büyük oğlu Mehmet Şefik Efendi 10 Ocak 1840 (5 Zilkade 1840) tarihinde Balıkesir kadısı Seyyit Hasan Arib'in ilamıyla atanmıştır⁴⁰. Medresenin dördüncü müderrisi Şeyh Abdurrahman'ın büyük oğlu Mehmet Şefik Efendi'nin bu görevini ne zamana kadar süre devam ettirdiği ile ilgili şimdilik malumat yoktur. XIX. yüzyılın son çeyreği H.1305 (M.1887-1888) yılı *Karesi Vilayetine Mahsus Salnamede* Balıkesir şehrinde bulunan medreseler ve müderrislerin sayıları ile isimlerine yer verilmiştir (Bkz-Tablo1)⁴¹.

Tablo-1 H.1305/ M.1887-1888 Yılı Balıkesir Şehri Medreseleri ve Müderrisleri

	Medresenin Adı	Müderrisler
1	Sultan Yıldırım Bayezid	Müderris-i evvel Süleyman Efendi Müderris-i sâni Yağcılarlı Ali Efendi
2	Fatma Hatun nam-ı diğer Alay Beyi	Hacı Süleyman Efendi
3	Hacı Halil Efendi	Hacı Mustafa Efendi
4	Hacı Ali	Kayalarlı Mehmet Efendi
5	Hacı Yahya Efendi	Kayalarlı Osman Efendi
6	İnciroğlu	Mehmet Efendi
7	İğneci	Akbaşlı Ahmet Efendi
8	Darü'l Nafia	Müderris-i evvel Gamsız-zâde Hacı Hafız Efendi Müderris-i sâni Melek-zâde Hafız Abdullah Efendi
9	Tevfik	Hacı Hüseyin Efendi

⁴⁰ BOA. C.MF. nr.103/5113.

⁴¹ Tablodaki medrese sıralamasında Salname verileri esas alınmıştır. Bkz. 1315 *Karesi Vilâyetine Mahsus Salnâme* (1887-1888), Birinci def'a, Vilayet Matbaası, 1305, s.60-61.

10	İbrahim Bey	Dalkıran-zâde İsmail Efendi
11	Hoca Sinan nam-ı diğer Orta	Müderres-i evvel Camcı-zâde Halil Efendi Müderres-i sâni Ayrancı-zâde Mehmet Efendi
12	Keşkek	Yağcıbedirli Mehmet Efendi
13	Hacı Kaya	Ahmet Efendi
14	<i>Mevlevihane</i>	<i>Müderres-i evvel Ahmet Efendi</i> <i>Müderres-i sâni İbrahim Efendi</i>
15	Kal'alı/Kaleli	Hacı Ahmet Efendi

Tabloda da görüldüğü üzere Balıkesir'deki 15 medreselerden sadece Sultan Yıldırım Bayezid, Dârü'l Nâfia, Hoca Sinan/Orta ve Mevlevihane medreselerinde ikişer müderres bulunmaktadır. Bu durum medreselerin büyüklüğü ve verilen eğitimin niteliği ile ilgili olmalıdır. Nitekim iki müderresin görev yaptığı medreselerin öğrenci sayıları yüz kişinin üzerindedir⁴². XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başına ait *Maarif Salnamelerinde* Balıkesir medreseleri hakkında daha detaylı bilgiler bulunmaktadır (Bkz.Tablo-2). Mevlevihane medresesinin öğrenci sayısı ise M.1899-1900 (H.1317) yılında 67 olup müderres-i evvel Ahmet Efendi ve müderres-i sâni İbrahim Efendi adlı iki müderres görev yapıyordu. 1900-1903 yılları arasında ise medresenin öğrenci sayısı 59 kişiye düşmüş ve sadece Ahmet Efendi müderres olarak vazifesine devam etmektedir⁴³. XX. yüzyılın başına ait *Maarif Salnamelerin* hepsinde Mevlevihane Medresesi'nin bânisi Hacı Ahmet Efendi adlı kişi gösterilmiştir. İlyas Paşa Mevlevihane'si XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde medreseye dönüştürüldüğünde ilk müderresi Seyyid Şeyh Ahmet olduğu ifade edilmişti. Bu zat mevlevihanenin medreseye çevrilmesi için gerekli olan bakım ve binaya yeni eklemeleri yapmış ve bu sayede yapı eğitim yapmaya uygun hale gelmiştir. Bu müderristen sonra yerine tekrar diğer Şeyh Ahmet isimli kişi müderres olmuş ve yeni müderres Şeyh Ahmet çok uzun süre 50

⁴² 1317 *Salname-i Maarif-i Umumiye*, İkinci def'a, Matbaa-i Amire, 1317, s.1156-1157.

⁴³ 1318 *Salname-i Maarif-i Umumiye*, Üçüncü sene, Matbaa-i Amire, 1317, s.1292-1293; 1319 *Salname-i Maarif-i Umumiye*, Dördüncü sene, Matba-i Amire, 1319, s.570-571; 1321 *Salname-i Maarif-i Umumiye*, Altıncı sene, Asır Matbaası, 1321, s.484.

yıla yakın medresede vazifesini devam ettirmiş olmasından ötürü medresenin bânisi şeklinde kayıt edilmiş olmalıdır.

Tablo-2 H.1317/ M.1899-1900 Yılı Maarif Salnamesine Göre Balıkesir Medreseleri

Medresenin Adı	Mahalli/Mahalle	Müdürrisler	Talebe Sayısı	Bânisi
Sultan Yıldırım Bayezid Han	Sahınhisar	Süleyman ve Halil Efendiler	109	Sultan Yıldırım Bayezid Han
Nafia	Sahınhisar	Hacı Halil ve Abdullah Efendiler	100	Şuri
İbrahim Bey	Sahınhisar	İsmail Efendi	38	İlyas Bey
Alay Bey [Fatma Hatun]	Martlı	Hacı Süleyman	112	Fatma Hatun
Hacı Halil Efendi	Martlı	Nuri Efendi	42	Hacı Halil Efendi
İnceoğlu [İnce]	Börekçiler	İsmail Efendi	31	Birgivi merhum MehmetEfendi
Hacı Ali Efendi	Börekçiler	Hacı İzzet	45	Hacı Ali Efendi
Hacı Yahya Efendi	Hacı Gaybi	Osman Efendi	28	Şeyh Yahya Efendi
Hacı Kaya	Mustafa Fakih	Ahmet Efendi	59	Hacı Kaya Efendi
<i>Mevlevihane</i>	<i>Mustafa Fakih</i>	<i>Ahmet Efendi</i>	<i>67</i>	<i>Hacı Ahmet Efendi</i>
Orta [Hoca Sinan]	Selahaddin	Halil Efendi	57	Hoca Sinan
Eski Kütüphane	Selahaddin	Adil Efendi	15	Ispartalı Mehmet Efendi

Demirli [Bostan Çavuş Dâru'l-Hadisî]	Selahaddin	Ahmet Efendi	30	Bostan Çavuş ⁴⁴
Keşkek	Selahaddin	Mehmet Efendi	24	Kadim olup meçhul olduğu
Aynacı [İğneci]	Karaoğlan	Ahmet Efendi	59	Kadim olup meçhul olduğu
Tevfik	Sahınhisar	Emin Efendi	25	Kadim olup meçhul olduğu

Mevlevihane Medresesi vakfı bulunmadığı için müderrisler görevlerini bila bedel yapmışlardır. Bu durum medresede vazife yapmış dört müderris atamasında açıkça ifade edilmiştir. XIX. yüzyılın başında medresenin ihtiyaçları hayırsever kişilerin yaptıkları yardımlar ile giderilmeye çalışılmıştır. Nitekim Balıkesir şehrinde yaşayan Hacı Mehmet kızı Fatma hatun 400 kuruş parasını malından ayırmış ve bu paranın işletilmesiyle elde edilen gelirin tamamını Balıkesir'deki bazı medrese ve camiler ile mahalle avarızı gibi ihtiyaçlara sarf edilmesi için vakfetmiştir. Hacı Ali Medresesi'ne yıllık 15 kuruş ve Mevlevihane Medresesi'ne de 15 kuruş vakıf geliri verilmesi vakıf şartına yazdırılmıştır⁴⁵. Bu sayede Mevlevihane

⁴⁴ Demirli Medrese olarak ifade edilen yapı Bostan Çavuş tarafından Dâru'l-Hadis olarak inşa ettirilmiştir. XIX. yüzyılın son yarısından itibaren fiziki yapısında meydana gelen değişiklikle Demirli Medrese şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. M. Murat Öntü, "Balıkesir'de Bostan Çavuş Mektebi ve Dâru'l-Hadisî, Hacı Hüseyin Dâru'l-Kurrâsî ile Vakıfları", Editörler: Mehmet Başyigit, Yusuf Yıldız, Mehmet Özkan, Ahmet Ali Çanakçı, Mustafa Polat, Lütfü Cengiz, Asem H. A. Abdelghany, *Cumhuriyet'in 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Birikimi, Vakıflar ve Tarihi Yapılar*, Palet Yay. (E-kitap), Konya, 2023, s.9-28.

⁴⁵ Hacı Mehmet kızı Fatma hatun tarafından tesis edilen para vakfının işletilmesinden elde edilen gelirin dağılımı için bkz. "Balıkesir'de sahibü'l-hayratdan zat-ı ma'rifet-i şer'iyye ile ma'rife Fatma binti el-hac Mehmed nâm kimesne meclis-i şer'i envârda şöyle takrir-i kelâm ederek, emlâk-ı sahihden dört yüz gurus nukûd akçemi haliyâ limerzat'illahi teâlâ vakf idüb şöyle şart eyledim ki; zikr olunan meblâğ istirbâh olunub

Medresesinin tamiri, bakımı ve onarımı gibi bir takım ihtiyaçları bu vakıf geliri sayesinde giderilmiş olması muhtemeldir.

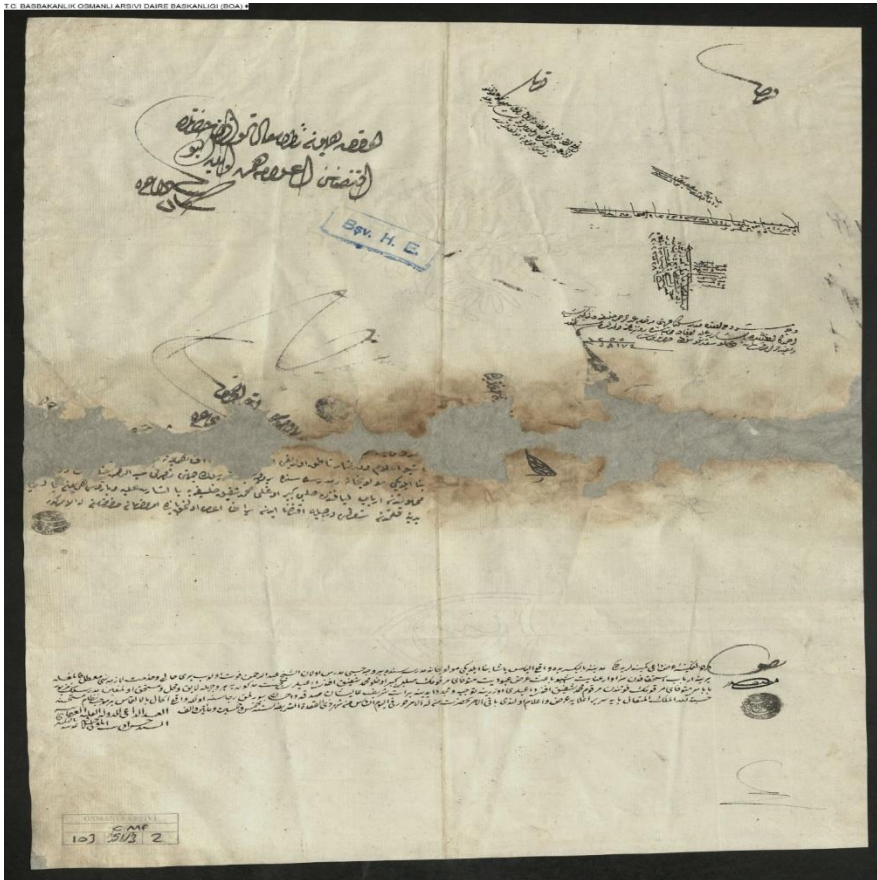
Değerlendirme ve Sonuç

Balıkesir şehrindeki dini, eğitim ve sosyal hayatın fiziki ve kültürel gelişimine katkı sunan tarihi şahsiyetlerden biri İlyas Paşa'dır. Devlet işlerindeki başarısı ve eşkıya tedibindeki gayretli mücadelesi sayesinde Dersaadet'te ünü ve şöhreti hızla artmıştır. XVII. yüzyılın ilk yarısında eşkıya tedibi görevi ile vezir payesiyle Balıkesir'de bulunduğu yıllarda şehrin dini, eğitim ve ekonomik alanında gelişmesine katkısı olacak imar ve inşaa faaliyetlerine girişmiş ve ticari yapılar satın alıp işletmiştir. Bu bağlamda İlyas Paşa, Balıkesir'e Mevlevihane'nin yanı sıra yine XVII. yüzyılın ilk yarısında bir cami ve bir han yaptırmıştır. Bununla birlikte Paşa, Balıkesir'de Saray-ı Atik, iki değirmen, yağhane, kahvehane ve yirmi saraç dükkânı da edinmiştir. Maalesef bu eserlerden hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır. Tarihi belgelerde ve XVII. yüzyıl şairi ve meşhur hattat Cevri'nin İlyas Paşa için yazdığı bir kaside de Paşa'nın Balıkesir'de yaptırdığı cami ve mevlevihane hakkında bilgiler vardır. Mevleviliğe intisap etmiş bir devlet adamı olmasından dolayı ve devrinde bir gerekliliği neticesinde kendi adıyla müsamma mevlevihane yaptırmıştır. Elimizdeki bilgiler bu tekkenin şehirdeki ilk Mevlevihane olmadığı şeklindedir. Daha önce mevcut tekkenin bilinmeyen sebeple kapanması üzerine İlyas Paşa tarafından yeni mevlevihane tesis edilmiştir. Mevlevihane yapımı tamamlanmadan önce İlyas Paşa'nın maktulen vefat etmesi sonucu bu müessese uzunca bir süre boş ve atıl kalmıştır. Sonraki yıllarda tekkenin yeri medreseye dönüştürülerek eğitim kurumu olarak

hâsıl olan gallenin on beş gurusunu Mevlevihâne Medresesine ve on beş gurusunu el-hac Ali Medresesine ve rûh-u revânı için [ruhun ferahlığı] tilâvet-i Kurân-ı azimü'l-şân iden altı gurusu ve zikr olunan meblağ bir mütedeyn ve dindar mütevellî nasb olunub ücret-i teolîyet üç gurusu ve el-hac Gaybî Mahallesi avarızına yedi buçuk gurusu ve el-hac Kuyyum camiinin revgan ve şem'ine yedi buçuk gurusu ve Müfti camii müezzini olanlara altı gurusu vakf ve tayin ve tescil-i şer'i olunduktan sonra vakf-ı mezbûre bir mütevellî lazım ve mühim olduğunu mahallinde meclis-i şer'de şefaat-ı müslümin ihbâr etmeleriyle teolîyet-i mezkûre Hafız Mustafa bin Hüseyin'e Naibi Mehmed Emin arzıyla vakf-ı mezbûrardan almak üzere yevmi bir akçe ile tevcih buyuruldu". VGMAD, nr.539, vr.32, s.90 [Rebiülevvel 1219/Haziran-Temmuz 1804].

değerlendirilmiştir. Mevlevihane Medresesi XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde müderris tayin edilmesiyle eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Medresede görev yapan müderrisler uzun süre görevlerini hasbi yani ücret almadan yürütmüşlerdir. XX. yüzyılın başlarında medresede aktif eğitim faaliyetleri devam ediyordu.

Ek-1: Balıkesir’de İlyas Paşa’nın bina ettirdiği Mevlevihâne Medresesi müderrisliğine Şeyh Abdurrahman’ın vefatı sebebiyle büyük oğlu Mehmed Şefik Efendi’nin atanması hakkında Zilkade 1255 tarihli ilâm. BOA. C.MF. nr.103/5113 [5 Zilkade 1255/10 Ocak 1840].

C.MF.00103.05113.002

Belgenin transkripti:

Der-i devlet-mekine arz-ı dâi-i kemineleridir ki, medine-i Balıkesir’de vâki İlyas Paşa binâ eylediği Mevlevihâne Medresesinde

bervech-i hasbî müderris olan eş-şeyh Abdurrahman fevt olup yeri hâlî ve hizmet-i lazimesi muattal [boş] kalmağla yerine erbâb-ı istihkâkdan sezâvâr [layık olan] 'inâyet işbu bâ'is arz-ı 'ubûdiyet müteveffayı merkumun sulbi kebir oğlu Mehmed Şefik Efendi dâileri cihet-i mezkûreye her vechile layık ve mahal ve müstehak olmağın müderrislik mezbûr babası müteveffayı merkûmun fevtinden merkûm Mehmed Şefik Efendi dâileri üzerine tevcih ve müceddeden yedine berât-ı şerîf-i alişân sadaka ve ihsân buyrulmak ricasına olki vâkiül-hâl bi'l-iltimas ber muceb-i nizâm müstehasına [sahip olmak] hasbeten lillah il melikü'l mütê'âl paye-i serir arz ve ilâm olundu. Bakiü'l-emrû'l hazret-i men lehü'l emrindir. Fi el-yevmü'l hamış min şehri Zilkade'l şerîf li-sene hamış ve hamsin ve mieteyn ve elf. El-abdu'd-dâi li'd-devletü'l-aliyyetü'l-osmâniyye es-seyyid Hasan Arib el-müvella hilafe bi-medineti Balıkesirî [Balıkesir Kadısı]

Kaynakça

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), BOA, Cevdet Maarif (C.MF), nr.103/5113.*
- BOA, Cevdet Evkaf (C.EV), nr.12942.*
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri (VGMAD), VGMAD, nr.539.*
- VGMAD, nr.1074.*
- VGMAD, nr.1079/2.*
- VGMAD, nr.1083.*
- VGMAD, nr.1158.*
- Balıkesir Şer'iiye Sicilleri (BŞS), BŞS, nr.697.*
- BŞS, nr.699.*
- BŞS, nr.700a.*
- 1315 Karesi Vilâyetine Mahsus Salnâme, Birinci def'a, Vilayet Matbaası, 1315.*
- 1317 Salname-i Maarif-i Umumiye, İkinci def'a, Matbaa-i Amire, 1317.*
- 1318 Salname-i Maarif-i Umumiye, Üçüncü sene, Matbaa-i Amire, 1317.*
- 1319 Salname-i Maarif-i Umumiye, Dördüncü sene, Matba-i Amire, 1319.*
- 1321 Salname-i Maarif-i Umumiye, Altıncı sene, Asır Matbaası, 1321.*
- Adil, Esat, "Balıkesir Büyükleri: İlyas Paşa", Kaynak, S.1, Balıkesir 1933, s.10-13.*
- Aydın, Haluk, Cevrî Divanı'nın Tahlili, T.C. (Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir 2010.*
- Akkaya, Mehmet, "Cevrî'nin İlyas Paşa İçin Yazdığı Kaside", Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.III, S.2, 1988, s.15-22.*

- Baltacı, Cahit, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilat, Tarih, İstanbul, 1976.
- Beyazıt, Yasemin, "Osmanlı Eğitim Sistemi İçerisinde Buk'a Medreselerinin Yeri", *Osmanlı Medreseleri Eğitim, Yönetim ve Finans*, Editörler: Fuat Aydın, Mahmut Zengin, Kübra Cevherli, Yunus Kaymaz, İstanbul, 2019, s.373-394.
- Gelibolulu Mustafa Ali, *Künhü'l-Ahbâr Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481*, C.II, (Haz. M. Hüdayi Şentürk), TTK, Ankara, 2003.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, (2. Baskı), İstanbul, 1983.
- Göyünç, Nejat, "Osmanlı Devletinde Mevleviler", *Belleten*, C.55, S.213 (Ağustos 1991), Ankara, 1991, s.351-358.
- İpşirli, Mehmet, "Buk'a", *DİA*, C.6, s.386-387.
- İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim, Riyazi İlimler*, C.I, İstanbul, 1997.
- Küçükdağ, Yusuf, "Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", *Osmanlı*, C.I, (Editörler: Güler Eren- Kemal Çiçek- Cem Oğuz), Ankara, 1999, s.269-281.
- Küçükdağ, Yusuf, "Antep Mevlevîhânesi ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, (Editör: Yusuf Küçükdağ), Gaziantep, 2000, s.211-241.
- Naima, *Tarih*, C.III, İstanbul 1283.
- Nef'î, *Divan*, (Yay. Haz. Metin Akkuş), Akçağ Yay. Ankara, 1993.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII. yüzyıllar), Meselesine Kısa Bir Bakış", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, II, Konya 1996, s.35-42.
- Öntuğ, M. Murat, "Balıkesir ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1570-1640)", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*, Editör: Bülent Özdemir, Zübeyde Güneş Yağcı, Yeditepe yay. İstanbul 2007, s.61-92.

- Öntuğ, M. Murat, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir, 2003.
- Öntuğ, M. Murat, “Balıkesir’de Bostan Çavuş Mektebi ve Dâru’l-Hadisi, Hacı Hüseyin Dâru’l-Kurrâsı ile Vakıfları”, Editörler: Mehmet Başyigit, Yusuf Yıldız, Mehmet Özkan, Ahmet Ali Çanakçı, Mustafa Polat, Lütfü Cengiz, Asem H. A. Abdelghany, *Cumhuriyet’in 100. Yılında Balıkesir’in Kültürel Birikimi, Vakıflar ve Tarihi Yapılar*, Palet Yay. (E-kitap), Konya, 2023, s.9-28.
- Öntuğ, M. Murat, “Osmanlı Dönemi Balıkesir Şehrinin Su Kaynakları ve Su Yapıları: Kuyular, Maslak, Şadırvanlar ve Çeşmeler”, *Prof. Dr. Bayram Ürekli’ye Armağan Kitabı*, Palet Yay, Konya 2023, s.441-456.
- Su, Kamil, “İlyas Paşa’ya Dair”, *Kaynak*, S.47 (19 Birinci Kanun 1937), s.340-341.
- Uluçay, M. Çağatay, *XVII. Asırda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Karesi Meşahiri*, Karesi Vilayet Matbaası, 1925.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara, 1984.
- Yağcı, Güneş Zübeyde, “Bir İsyan ve Etkileri: Balıkesir’de İlyas Paşa İsyanı”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Editör: Osman Köse, Samsun, 2009, s.65-82.
- Yıldız, Pakize, *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012.

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARINDA ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI ÜZERİNE KARMA BİR ARAŞTIRMA (BALIKESİR ÖRNEĞİ)*

Özlem ÇALIK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Eğitim, kişinin zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal kabiliyetlerinin istendik olarak geliştirilmesi yönünde yapılan çalışmaların tümünü kapsayan bir kavramdır. Eğitim, belirli bir yaş aralığıyla sınırlı bir faaliyet olmayıp hayat boyu devam eden planlı (formal) ya da tesadüfi (informal) olarak gerçekleşebilen bir süreçtir (Akyüz, 2007, 2).

Formal eğitim, belirli amaçlar doğrultusunda, planlı ve programlı, uzman kişiler tarafından özel olarak hazırlanmış ortamlarda sürdürülen eğitim faaliyetleridir (Cafoğlu, 2007, 18).

Formal eğitim, örgün ve yaygın eğitim olarak ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim, belirli yaş gruplarına göre önceden planlanmış ders programlarıyla okullarda düzenli şekilde yürütülen ve birbirine kademeli aşamalardan oluşan amaçları ve zorunluluğu yasalarla belirlenmiş olan eğitim etkinlikleridir (Cafoğlu, 2007, 18).

* Bu çalışma, 17-18 Ekim 2024 tarihlerinde Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen *Balıkesir’de Dini Hayat Uluslararası Sempozyumu*’nda sunulan “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Öğretim Teknolojilerinin Kullanımı: Balıkesir Örneği” adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Yaygın eğitim ise, örgün eğitime hiç başlamamış ya da herhangi bir düzeyinde yer alan ya da örgün eğitimden çıkmış kişilere örgün eğitimle birlikte veya ondan bağımsız olarak düzenlenen eğitim öğretim etkinlikleridir (Şişman, 2016, 5).

Yaygın eğitimin önemli bir faaliyet alanı olan yaygın din eğitimi ise “Yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, (her yaştan din eğitimi ihtiyacı duyanların ve özellikle de) yetişkinlerin dini bilgilerini artırmak, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı, amaçlı din eğitimidir” (Tosun, 2002, 156).

Yaygın din eğitimi faaliyeti sürdüren kurumlardan bir olan Kur’an kursları; “yüz yüze Kur’an okumanın öğretildiği, inanç, ibadet ve ahlak hususlarında isteyen kişilerin bilgi öğrenebilecekleri mecralardır.” Köklü bir geçmişe sahip olan Kur’an Kursları geçmişten günümüze kadar gelmiştir (Korkmaz, 2013).

Diğer yandan dünyada yaşanan hızlı değişimler ülkemizde yaygın eğitim faaliyetlerinde önemli çalışmalar yürüten Diyanet İşleri Başkanlığında da (DİB) yenilikleri ve dönüşümleri gündeme getirmiştir. DİB bu noktada toplumun her kesimine hitap edecek yenilikleri yürürlüğe koymayı hedeflemektedir (Çanakçı, 2017, 40).

Bu noktada dini bilgilere ulaşılabilecek yetkin ve doğru kaynak arayışı, “öğrenmeyi öğrenme” ve “hayat boyu öğrenme” gibi yaklaşımlar, kurslara katılmak isteyen öğrenci profilinin yaş, meslek, eğitim, zaman gibi farklı faktörlere sahip olması gibi sebepler Kur’an Kurslarında uygulanan öğretim programlarının çeşitlendirilmesini ve güncellenmesini zorunlu hale getirmiştir (DİB, 2019, 5).

Yaygın din eğitimi faaliyetlerinden yararlanmak isteyen her kesime hitap edebilmek amacıyla 28.08.2012 tarihli ve 924 sayılı Başkanlık onayı ile “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları” uygulamaya başlanmıştır. Bu program toplumsal talepler doğrultusunda hareket edip geniş kitlelere ulaşma fırsatı sunmuştur (DİB, 2019, 5).

Süreç içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Yönetim Sistemi üzerinden süreci değerlendirmeye yönelik anket uygulamaları, öğretici toplantıları ve çalıştaylar yapılmıştır. Elde edilen veriler ve muhatap kitlenin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda öğretim programı güncellenmiştir. Siyer, tefsir, hadis, ilmi hal ve akaid alanlarını da içeren yeni programlar geliştirilmiştir (DİB, 2019, 6).

Programın genel amaçları şu şekilde belirlenmiştir (DİB, 2023, 1,2):

Bu programla öğrencilerin;

1. Yaygın din eğitimi faaliyetlerinden etkin bir şekilde yararlanmaları,

2. Doğru öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmak suretiyle sahih dini bilgiye ulaşmaları,

3. Sağlıklı bir dini hayat için İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili esaslarının önemini kavramaları,

4. Günümüzde manevi hayatı olumsuz yönde etkileyen inanç konuları ile ilgili ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmaları,

5. Özellikle inanç ve ibadet alanında dinin temel kaynakları ile bağdaşmayan ancak toplumda yaygın olan uygulama ve düşüncelerle ilgili farkındalık kazanmaları,

6. Rabbimize, Peygamberimize ve dinimize karşı duydukları sevgi düzeylerinin artırılması,

7. İslam'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmeleri ve ibadetleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmeleri,

8. Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler ve Hz. Peygamberin (s.a.s) hayatıyla ilgili bilgi, beceri ve farkındalık düzeylerinin geliştirilmesi,

9. Milli ve manevi değerlerimiz konusunda bilinçlendirilmesi,

10. Sosyal ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi,

11. Öz güven, sorumluluk ve hedef sahibi olmaları hedeflenmektedir.

Tüm bu amaçlar doğrultusunda verilen eğitimin öğrenenin hayatına aktarılması önem taşımaktadır. Dolayısıyla eğitim, salt ezberden öte olmalı ve kişinin yaşantısını anlamlandırmasına katkıda bulunmalıdır (Korkmaz, 2013, 331). Geleneksel yöntem ve sınırlı ders araçlarıyla yapılan öğretim tüm öğrenenleri başarıya ulaştırmayabilmektedir. Derslerin öğrenen merkezli, motivasyon içerikli daha fazla duyu organına hitap eden öğretim araçlarıyla desteklenmesi başarıyı ve ilgiyi arttırmaya yardımcı olmaktadır (Kablan, 2019, 80).

Bu noktada öğretim teknolojileri etkin ve verimli bir öğrenme ortamı sağlama noktasında öğreticiye katkı önemli katkılar sunmaktadır (Şahin ve Yıldırım, 1999, 3).

Öğretim kavramının eğitimin bir parçası olduğundan hareketle, öğretim teknolojisi de eğitim teknolojisinin parçası olarak ele alınmaktadır (Meierhenry, 1984, 372).

“Öğretim teknolojisi öğrenmenin amaçlı ve kontrollü olduğu durumlarda öğrenmeyle ilgili sorunların analizi ve çözümünde insanları, yöntemleri, düşünceleri, araç gereçleri, ve organizasyonu içeren karmaşık ve tümleşik bir süreçtir” (Meierhenry, 1984, 372). Öğretim teknolojileri ile öğretmen “Dersi nasıl daha etkili hale getirebilirim?” sorusuna yanıt arar (Şendağ, 2021, 20).

Öğretim materyalleri öğrenenlerin daha kolay öğrenmesini ve öğretmenlerin daha kolay öğretmesini sağlayan her türlü araç ve gereçlerdir. Din eğitiminin soyut konular içermesi nedeniyle materyal kullanımı daha da önem arz etmektedir. Öğretim materyalleriyle diğer derslerde olduğu gibi din eğitiminde de soyut konular somutlaştırılarak genellikle daha kolay bir şekilde aktarılmış olur. Aynı zamanda materyal öğrencilere bireysel öğrenme stillerine göre öğrenme imkânı tanıdığı için aktif öğrenmeye fırsat sunar (Akyürek, 2009)

Dolayısıyla toplumun birçok kesimine hitap etme alanı bulunan Kur’an Kurslarının öğretim amaçlarının gerçekleşmesinde, niteliğinin ve verimliliğinin artmasında öğretim teknolojilerinin kullanımı önem teşkil etmektedir (Kablan, 2019;81)

Dolayısıyla genelde din eğitimi özelde Kur'an kurslarındaki verimlilik ve motivasyon ile kalıcı/etkili öğrenmenin gerçekleşmesinde öğretim teknolojileri ve materyal kullanımının önem arz ettiği söylenebilir.

1. KONU VE PROBLEM

Kur'an Kursları öğrenenlere ilk kez din ile tanışma, eski bilgilerine düzeltme ya da var olan mevcut bilgilere derinlik kazandırma gibi imkanlar sunar. Bu sebeple Kur'an kurslarında verilen din eğitimi toplum için önem taşımaktadır.

Araştırmanın konusu, yaygın eğitimi kapsamında yer alan ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında öğretim teknolojileri kullanımının incelenmesidir.

Bu bağlamda "Öğreticiler ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında öğretim teknolojileri kullanımını nasıl değerlendirmektedir?" sorusu araştırmanın temel problemini teşkil etmektedir.

Bu temel problem çerçevesinde şu araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

1. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu öğretmenlerinin öğretim teknolojileri kullanımına ilişkin alt yapıları (pedagojik/androgjik formasyon durumu) ve bu uygulamaya bakış açıları nasıldır?
2. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında kullanılan öğretim teknolojileri nelerdir?
3. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında öğretim teknolojilerinin kullanımının öğrencilerin derse ilgi üzerinde bir etkisi var mıdır?
4. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında öğretim teknolojileri kullanımı konusunda karşılaşılan sorunlar nelerdir?
5. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında öğretim teknolojileri kullanımı konusunda karşılaşılan sorunlara öğretmenlerin öneri ve görüşleri nelerdir?

2. AMAÇ VE ÖNEM

Araştırmanın temel amacı, ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında öğretim teknolojilerinin kullanımını ve öğreticilerin öğretim teknolojileri hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır.

Bu çerçevede çalışmanın, Balıkesir'de yer alan ihtiyaç odaklı Kur'an Kurslarında öğretim teknolojileri kullanımı konusunda yaşanan mevcut problemlerin tespiti ve bunlara çözüm yollarının bulmasına katkı sunması beklenmektedir.

Aynı zamanda etkili ve verimli bir din eğitimi için öğretim teknolojilerinden, güncel materyallerden, yeni öğrenme ve öğretme yaklaşımlarından yararlanılmasının gereği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmanın kalite ve verimlilik açısından genelde din eğitimi alanına özeldir Kur'an Kurslarında öğretim teknolojilerinin kullanımı konusuna ve ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

3. KAPSAM VE SINIRLIKLAR

Araştırmanın kapsamı, Balıkesir ilinde bulunan ihtiyaç odaklı Kur'an Kurslarındaki öğretim teknolojilerinin öğreticiler tarafından değerlendirilmesidir. Dolayısıyla Türkiye'nin diğer illerindeki kursları ele almamaktadır. Çalışma 2023 – 2024 eğitim-öğretim yılında Balıkesir'in Altieylül ve Karesi merkez ilçelerinde görev yapan, ankete ve görüşmelere katılan öğreticiler ile araştırma sonucu elde edilen bulgularla sınırlıdır.

4. YÖNTEM

Balıkesir'deki ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında öğretim teknolojilerinin kullanımını ele alan bu çalışmada, karma araştırma yöntemi ve açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Karma araştırma, nicel ve nitel yöntemlerin veya diğer paradigmaların karakteristik özelliklerinin karıştırılmasıyla elde edilen bir araştırma yaklaşımı olarak ifade edilebilir (Creswell, 2017). Açıklayıcı sıralı desen, araştırmanın ilk aşamasında nicel araştırma yöntemlerinin, ikinci aşamasında ise nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir karma araştırma desendir. Bu desende öncelik nicel verilerdedir, bu aşamadan sonra nitel verilere geçilir. Nitel veriler, nicel verileri desteklemek için toplanır (bkz.

<https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=43453>, Erişim Tarihi: 13.12.2024; Özdemir vd., 2021; Karma yöntem tasarımları ile ilgili ayrıca bkz. Baki ve Gökçek, 2012). Bu bağlamda anket ve görüşme tekniklerinden faydalanılmıştır. Çalışmanın nicel kısmı için basit tesadüfi örnekleme, nitel kısmı için amaçlı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme, popülasyondaki her öğenin eşit seçilme şansına ve olasılığına sahip olduğu bir tekniktir (Şimşek, 2012, 118). Amaçlı örnekleme, evrenden araştırmanın amaçları doğrultusunda özellikli bireyleri seçme yoluyla yapılan örnekleme türüdür (Şimşek, 2012, 121).

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacıların Google Forms üzerinden oluşturduğu anket ve görüşme formları kullanılmıştır. Anket, bir olguya da olaya katılımcıların düşünce, görüş, duygu vb. özelliklerini tespit etmeyi sağlayan bir tekniktir (Creswell, 2017; ayrıca bkz. Arslantürk, 2001). Görüşme ise bireylerin belirli bir konuda duygu, düşünce ve davranışlarını saptamayı sağlayan bir tekniktir (Şimşek, 2012, 142; ayrıca bkz. Yıldırım ve Şimşek, 2004) Çalışmanın amacı doğrultusunda Kur'an Kursu öğretmenlerinin öğretim teknolojileri kullanımı konusundaki görüşlerinin daha detaylı tespiti ve anlaşılması için bu teknikler tercih edilmiştir.

Bu bağlamda anket ve görüşme formları iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılar ile ilgili kişisel sorular yer alırken ikinci bölümde mesleki sorular yer almaktadır. Ankette ve görüşme formunda 28 soru yer almaktadır. Veri toplama işlemi, Google Forms ile oluşturulan soru/form bağlantı linkinin WhatsApp platformu üzerinden katılımcılar ile paylaşılması ile gerçekleşmiştir.¹ Veriler 2024 yılında toplanmıştır. Ardından Google Forms üzerinden elektronik ortamdan gönderilen anket sorularına verilen cevaplar Excel'e aktarılmış ve analizler yapılarak çalışmada kullanılmıştır. Görüşmeye katılan her bir Kur'an Kursu öğreticisine, katılımcı 1 (K1) ve katılımcı 2 (K2) şeklinde 1'den 15'e kadar bir kod verilmiştir.

¹ Araştırmanın veri toplama sürecine katkıda bulunan Balıkesir İl Müftü Yardımcısı sayın Sedanur SEZEN'e teşekkür ederiz.

Görüşme sonucu elde edilen veriler içerik analizi (Yıldırım ve Şimşek, 2004) tekniği ile analiz edilerek değerlendirilmiştir.

5. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın evrenini Balıkesir ilinde görev yapan ihtiyaç odaklı Kur'an Kursu öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini² ise, Balıkesir İlinin Altıeylül ve Karesi merkez ilçelerinde 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılında görev yapan ve ankete (nicel kısım) katılan 30, görüşmeye (nitel kısım) katılan 15 Kur'an Kursu öğreticisinden meydana gelmektedir.

Örneklem, araştırma konusunun içinde olan evrenden bir kesit ifade eden gruptur. Örneklem kümesi, yapılan araştırmalardan elde edilen verilerin evreni temsil edebilecek mahiyette olması, araştırmanın güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. (Creswell, 2017).

Tablo 1. Görüşmeye Katılan Örneklemin Özellikleri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Meslekteki Hizmet Yılı	Pedagojik Formasyon Durumu	Androgojik Formasyon Durumu
K1	40	Kadın	Lisans	14	Var	Yok
K2	38	Kadın	Lisans	12	Var	Yok
K3	36	Kadın	Lisans	4	Yok	Yok
K4	34	Kadın	Y. lisans	14	Yok	Yok
K5	32	Kadın	Lisans	15	Yok	Yok
K6	45	Kadın	Ön lisans	32	Yok	Yok
K7	30	Kadın	Ön lisans	12	Yok	Yok
K8	31	Kadın	Ön lisans	15	Yok	Yok
K9	44	Kadın	Lisans	12	Yok	Yok
K10	40	Kadın	Lisans	11	Yok	Yok
K11	42	Kadın	Lisans	15	Yok	Yok
K12	47	Kadın	Ön lisans	6	Yok	Yok
K13	41	Kadın	Lisans	14	Yok	Yok
K14	48	Kadın	Lise	19	Yok	Var
K15	60	Kadın	Ön lisans	38	Yok	Yok

² Araştırmanın nicel kısmı için basit tesadüfi örnekleme, nitel kısmı için amaçlı örnekleme yönteminden faydalanılmıştır.

VARSAYIMLAR

Araştırmanın varsayımları şu şekilde belirtilebilir:

1. Çalışmada kullanılan yöntemlerin araştırma için uygun olduğu kabul edilmiştir.

2. Çalışmanın sınırlılıklarının araştırmanın konu ve amacına uygun olarak belirlendiği kabul edilmiştir

3. Kur'an Kursu öğreticilerinin sorulara içtenlikle cevap verdikleri kabul edilmiştir.

4. Kur'an Kursu öğreticilerine uygulanan anket ve görüşme sorularının araştırma için yeterli olduğu varsayılmaktadır.

6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Konuyla ilgili alanyazına bakıldığında "Kur'an Kursları" ve "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları" üzerine yapılmış çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu araştırmaların bazılarında yer vermekle çalışmanın alana beklenen katkısının daha iyi anlaşılacağı söylenebilir.

Korkmaz (2013), "İhtiyaç Odaklı Yaygın Din Eğitimi Kur'an Kursları: Kayseri Örneği" adlı çalışmasında 2012-2013 yıllarından itibaren uygulamaya konulan "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu" öğretim programını Kayseri ilinde görev yapan 238 öğreticinin görüşleri doğrultusunda incelemiştir. Araştırmada ulaşılan sorunlar doğrultusunda, programın geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Akdokur (2013) "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları" isimli çalışmasında öğretim programının alanda uygulanabilirliğini incelemek amacıyla İstanbul'da görev yapan 40 öğretici ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda programın olumlu ve olumsuz yönleri saptanmış ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

Çanakcı (2017), Din Eğitiminde Motivasyon-Verimlilik Sorunu ve Çözüm Önerileri: Kur' an Kursları Örneği" adlı çalışmasında 2015-2016 öğretim yılında Balıkesir ilinde görev yapan 30 Kur'an Kursu öğreticisi ile görüşme gerçekleştirmiştir. Elde edilen veriler

doğrultusunda durum değerlendirmesi yapılmış ve karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

Çanakcı (2018), “Yaz Kur’an Kurslarında Kullanılan Öğretim Teknolojileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma” adlı çalışmasında yaz kurslarında öğretim teknolojilerinin kullanımını öğretici ve öğrenci görüşleriyle değerlendirmiştir. Elde edilen veriler sonucunda çeşitli öneriler getirilmiştir.

Çınar (2018), “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kurslarında Yetişkinlerin Eğitimi (Ankara Örneği)” isimli çalışmasında Ankara ilinde dört Kur’an Kursunda görev yapan 96 öğretici ve 48 öğrenci ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Öğrencilerin kurslardan beklentileri, programların işlevselliği, müfredat konuları, fiziki ortam ve kullanılan materyaller gibi konular incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda problemler tespit edilmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Kablan (2019), “Kur’an-ı Kerîm Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı ”adlı çalışmasında Kur’an-ı Kerim öğretiminde teknolojik araç kullanımının olumlu ve olumsuz yönlerini ele almıştır. Çalışmanın öğrenen ve öğretenlerin eğitim teknolojilerinin kullanımı ve materyal hazırlama konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Karataş (2020), İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programlarında Hz. Muhammed İmajı -Dinim İslam Kitabı Özelinde- adlı çalışmasında 2012 yılındaki öğretim programı ve kurslarda kullanılan *Dinim İslam* kitabında Hz. Muhammed imajı incelenmiştir. Kullanılan kaynaklarda özellikle örnek olay kullanımının peygamber anlayışına olumlu etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Candemir (2023) “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğrencilerinin Tercih Sebepleri ve Beklentileri” adlı yüksek lisans tezinde Çorum’da bulunan 40 katılımcı ile odak grup görüşmesi gerçekleştirerek kursları tercih etme sebeplerini ve beklentilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda kursun katılımcıların beklentisini karşılama durumu yedi temada değerlendirilmiştir.

Sevinç (2023), “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında

Ankara ilinde yer alan 24 Kur'an Kursu öğreticisi ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirmiştir. Genel olarak programın, hedef kitlenin ihtiyaçlarını karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yazıcı ve Meydan (2023), "2019 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" isimli çalışmalarında öğretim programı "amaç, içerik, öğrenme öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme" yönleriyle değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda öğretim programının güncellenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

İlgili alanyazına bakıldığında, Türkiye'de farklı illerde ihtiyaç odaklı Kur'an Kursları ile ilgili çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Ancak ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında öğretim teknolojileri özelinde yapılan çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Balıkesir ilinde gerçekleştirilen bu çalışmanın öğrenme-öğretme süreci açısından kurslara yönelik güncel bir değerlendirme sunması ve ilgili alanyazına katkı sağlanması beklenmektedir.

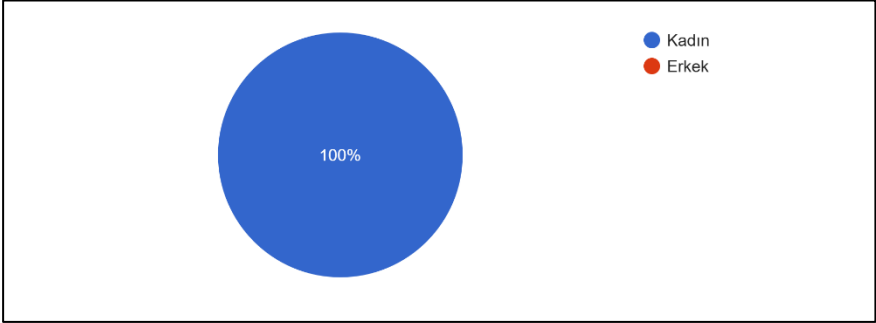
7. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde, anket ve görüşme tekniklerinden yararlanılarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

8.1. Örneklemin Genel Özellikleri

Yetişkin ve ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında görev yapmakta olan öğretmenlerin derslerde öğretim teknolojileri kullanımını incelemeyi amaçlayan bu çalışmada ilk olarak katılımcıların kişisel durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu çerçevede katılımcıların cinsiyetleri, kadro durumları, kıdemleri, mezun oldukları okullar, pedagojik ve androgojik formasyon durumları ve hizmet içi eğitime katılma durumlarına yönelik bulgular ele alınmıştır.

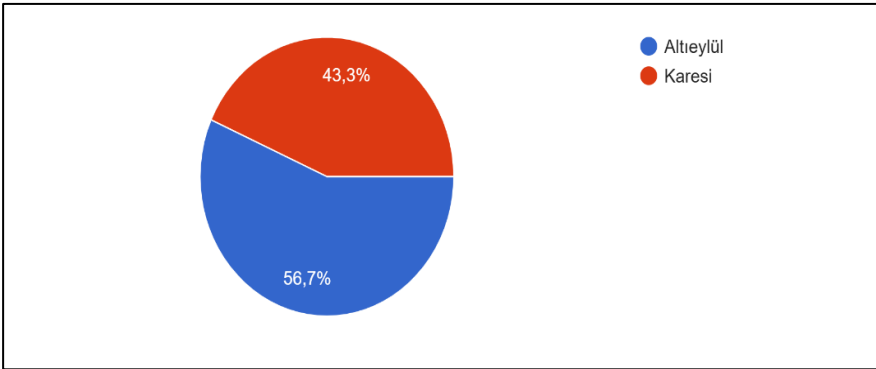
8.1.1.Cinsiyet

Şekil 1. Araştırmaya Katılan Görevlilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların %100 ü kadınlardan oluşmaktadır.

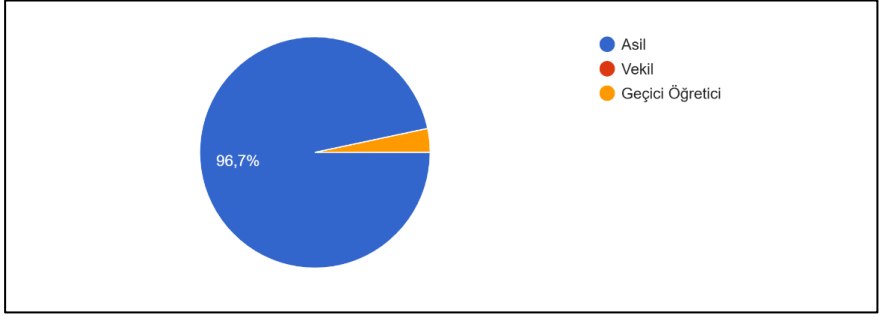
7.1.2. Görev Yeri

Şekil 2. Kur'an Kursu Öğreticilerinin Görev Yaptığı İlçeye Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin görev yaptığı ilçelere bakıldığında %56,7'sinin Altıeylül'de, %43,3'ünün ise Karesi'de görev yaptığı görülmektedir.

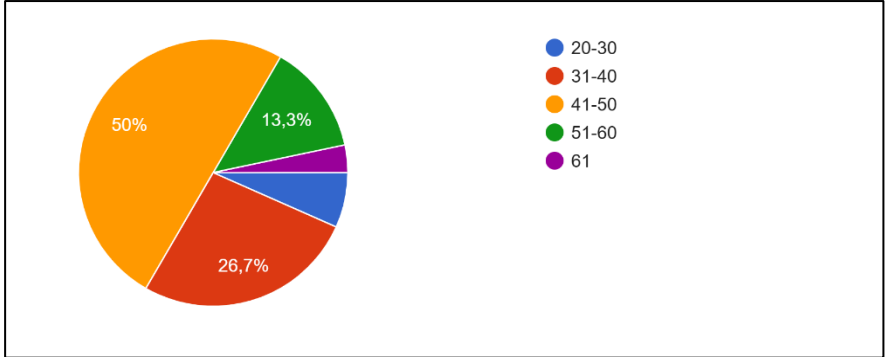
7.1.3. Kadro Durumu

Şekil 3. Yaz Kur'an Kursu Öğreticilerinin Kadro Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin %96,7'si kadrolu öğretici iken %3,3 ü geçici öğreticidir. Buna göre katılımcıların neredeyse tamamının kadrolu/asil öğretici olduğu anlaşılmaktadır.

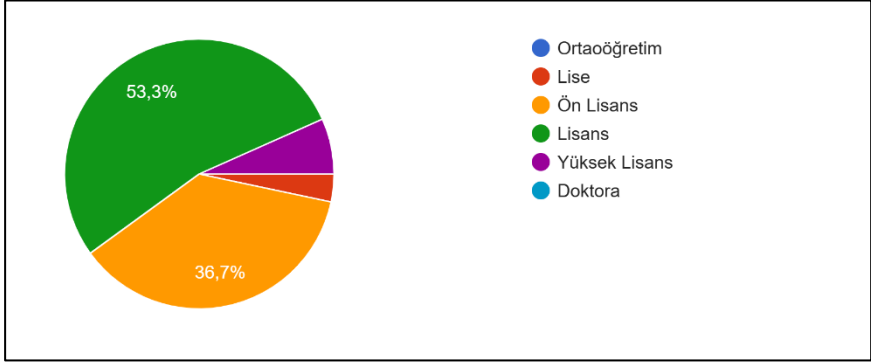
7.1.4. Yaş

Şekil 5. Araştırmaya Katılan Öğreticilerin Yaşa Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin yaşları incelendiğinde %50'sinin 41- 50 yaş aralığında olduğu, geri kalan %50'sinin ise, 20- 30 yaş aralığında (%6,7), 31-40 yaş aralığında (%26,7), 51- 60 yaş aralığı (%13,3) ve 61 ve üzeri (%3,3) yaş grubunda olan öğretmenler olduğu görülmektedir.

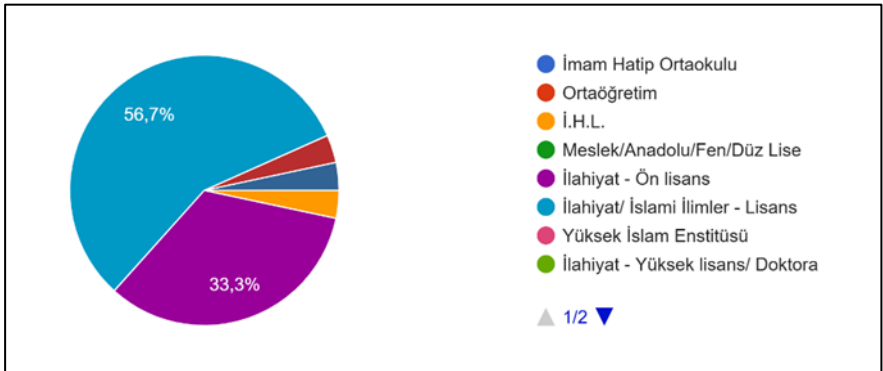
8.1.5. Eğitim Durumu

Şekil 5. Araştırmaya Katılan Öğreticilerin Eğitim Durumları

Araştırmaya katılan öğretmenlerden %53.3'ünün eğitim düzeyi lisans, % 36.7'sinin ön lisans, %3.3'ünün yüksek lisans ve %3.3'ünün lisedir. Buna göre öğretmenlerin çoğunlukla lisans mezunu olduğu görülmektedir. Lisansüstü çalışma yapmış olan öğretmenlerin ise yok denecek kadar az olduğu anlaşılmaktadır

7.1.5. Mezuniyet

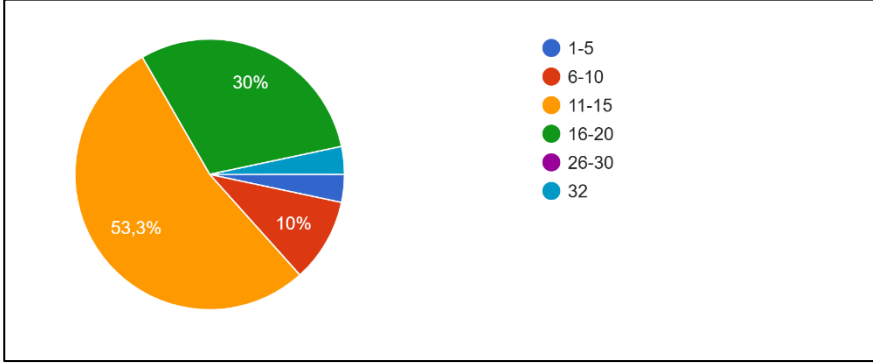

Şekil 6. Araştırmaya Katılan Öğreticilerin Mezuniyet Durumları

Araştırmaya katılan katılımcıların en son mezun oldukları okula bakıldığında %56.7'sinin İlahiyat / İslami ilimler fakültesi mezunu olduğu, %33.3'ünün ilahiyat ön lisans mezunu, % 3.3' ünün ise ilahiyat/ İslami İlimler harici bir fakülteden mezun olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre katılımcıların yarısından çoğunluğunun ilahiyat/İslami ilimler fakültesi mezunu olduğu

görülmektedir. Bu sonuçlarla şekil 5'in bulgularının aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

8.1.7. Kıdem Durumu

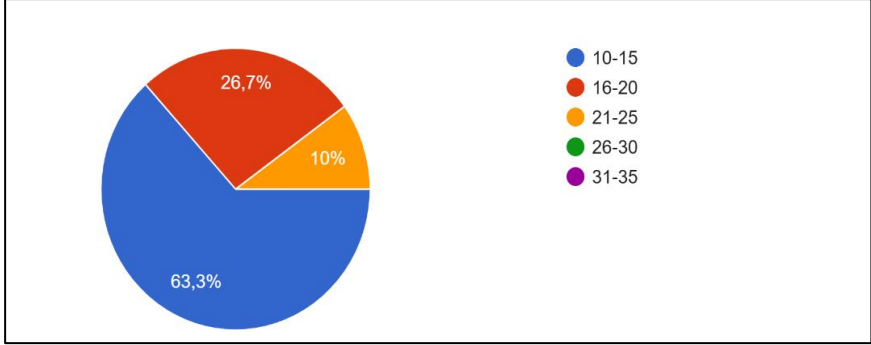
Şekil 7. Ankete Katılan Öğreticilerin Kıdem Durumu

Ankete katılan Kur'an kursu öğretmenleri, kıdem durumları/mesleki hizmet yılı bakımından incelendiğinde öğretmenlerin %53,3' ünün 11-15 yıl aralığında, %30'unun 16-20 yıl aralığında, %3,3'ünün ise 1-5 yıl aralığında kıdemi bulunduğu görülmektedir. Bu durum Balıkesir ili, Altıeylül ve Karesi ilçelerinde yeni mezun öğretmenlerin çok az olduğunu, genellikle kıdemli öğretmenlerin bulunduğunu göstermektedir.

Görüşmeye katılan K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8 ve K9 öğretmenlerinin kıdem yılı 11-15 yıl arasındadır. K11 ve K12 öğretmenlerinin kıdem yılı 16-20 yıl arasındadır. K10 öğreticisinin kıdem yılı ise 6 yıldır.

8.2. Mesleki Sorular

8.2.1. Sınıf Mevcudu

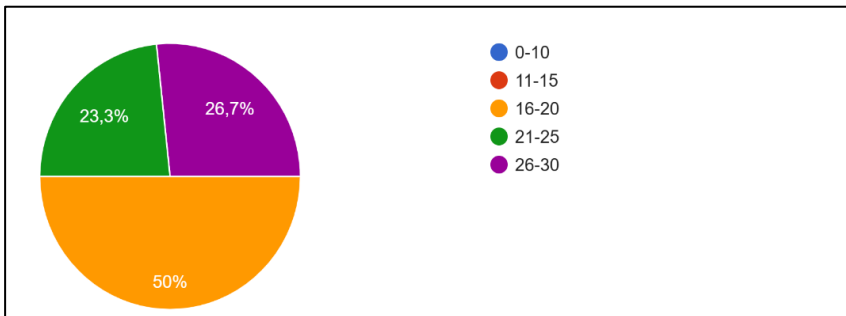

Şekil 8. Ankete Katılan Öğreticilerin Sınıf mevcudu

Ankete katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin sınıf mevcutları incelendiğinde %63,3'ünün sınıflarının 10-15 arasında olduğu, %26,7'sinin 16- 20 arasında olduğu ve %10 'unun 21- 25 arasında olduğu görülmektedir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerden K2 ve K7 öğretmenlerinin sınıf mevcudu 11-15 öğrenci arasındadır. K1, K3, K4, K5, K6, K8, K9 ve K10 öğretmenlerinin sınıf mevcudu 16-20 öğrenci arasındadır. K11 ve K12 öğretmenlerinin sınıf mevcudu 21-25 öğrenci arasındadır. K13 ve K14 öğretmenlerinin sınıf mevcudu ise 26-30 öğrenci arasındadır. Buna göre sınıf mevcutlarının 10-15 ve 16-20 arasında yoğunluk gösterdiği söylenebilir.

8.2.2. Haftalık Ders Saati

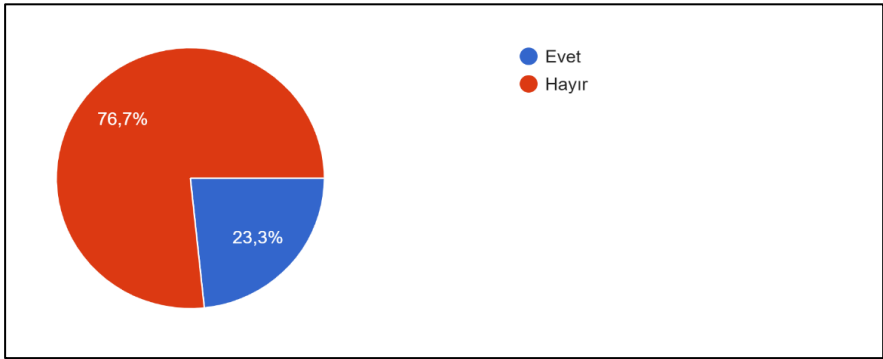

Şekil 9: Ankete Katılan Öğreticilerin Haftalık Ders Saati

Ankete katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin haftalık ders saati incelendiğinde, katılımcıların %50'sinin 16-20 saat arası, %23,7'sinin 21- 25 saat arası ve %26,7'sinin 26- 30 saat aralığında ders saati mevcut olduğu görülmektedir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin ise K8, K10 ve K12 öğretmenlerinin haftalık ders saati 16-20 saat arasındadır. K1, K2, K3, K5, K9 ve K7 öğretmenlerinin haftalık ders saati 21-25 saat arasındadır. K4, K6, K11 ve K13 öğretmenlerinin haftalık ders saati 26-30 saat arasındadır. Bu verilere göre öğretmenlerin haftalık derslerinde 16-20 saatin ön plana çıktığı görülmektedir.

8.2.3. Pedagojik Formasyon Durumu

Şekil 10: Ankete katılan Öğreticilerin Pedagojik Formasyon Durumu

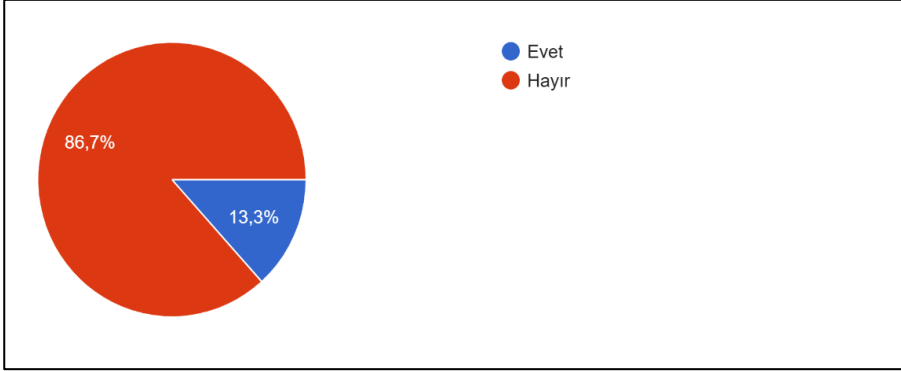
Ankete katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin pedagojik formasyon durumu incelendiğinde %23,3'ünün pedagojik formasyon sahibi olduğu, %76,7' sin pedagojik formasyonunun bulunmadığı görülmektedir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerden ise sadece K1 ve K2 pedagojik formasyonunun olduğunu, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14 ve K15 ise olmadığını belirtmiştir.

Bu bağlamda pedagojik formasyon sahibi olmayanların oranı oldukça fazladır. Çelebi (1983, 208) ye göre bilgi tek başına yeterli değildir. Bilginin nasıl öğretildiği de önem taşımaktadır. Çeşitli eğitim teknikleri sayesinde tam öğrenme imkânı sunulur. Ayrıca öğretmen

bu şekilde öğrencinin seviyesine ulaşma ve onunla bağ kurma imkânı sağlamış olur. Bu sebeple öğretim kalitesinin artırılması adına öğretmenlere eğitim desteği ve pedagojik katkı sunulmasının önemli arz ettiği söylenebilir.

8.2.4.Androgojik Formasyon Durumu

Şekil 11: Ankete katılan Öğreticilerin Androgojik Formasyon Durumu

Ankete katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin androgojik formasyon durumu incelendiğinde %13,3'ünün androgojik eğitim aldığı, %86,7'sinin almadığı görülmektedir.

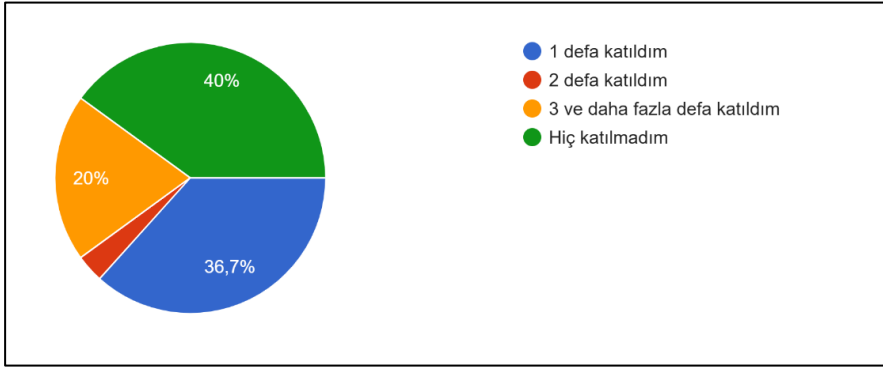
Görüşmeye katılan öğretmenlerden, K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11 K12 ve K14 "Hayır" yanıtıyla androgojik formasyonlarının bulunmadığını K13 ise "Evet" yanıtı ile bu tür formasyona sahip olduğunu belirtmiştir.

Andragoji, "yetişkinlerin öğrenimine yardım etme sanatı" dır (Knowles, 1989,531). Andragoji eğitiminin temelinde yer alan bazı varsayımlar onu pedagojiden ayırmaktadır. Bunlardan birincisi "benlik kavramı"dır. Kişi yaş alıp olgunlaştıkça benliği bağımlı olmaktan çıkarak kendi kararlarını veren kendini yöneten, bağımsız olmaya yönelir. Bu sebeple öğrenme ortamıyla yeniden karşılaştıklarında özerkliklerine karşı tehlike hissedebilirler. İkinci olarak yetişkinlerin zamanla daha çok tecrübe sahibi olmaları ve bunun öğrenme için birer kaynak olmasıdır Üçüncü olarak öğrenmeye hazır oluş karşımıza çıkmaktadır. Yetişkinler, toplumsal rollerine uygun olarak öğrenmeye daha yatkındır. Dördüncü varsayım ise

öğrenme yönelimleridir. Çocukların öğrenme yönelimi konu merkezli iken yetişkinlerin sorun/problem merkezlidir (Knowles, 1989, 531)

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların büyük çoğunluğunun androjik formasyon sahibi olmadığı görülmektedir. Bu sonuç, derslerde yetişkin öğretim yöntem-teknik ve ilkelerinin yer alabilmesi için, androji eğitimi konusunda öğretmenlere kurumsal destek sağlanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

8.2.5. Hizmet İçi Eğitim Durumları

Şekil 12. Ankete Katılan Öğreticilerin Öğretim Teknolojileri ve Materyal Kullanımı ile İlgili Hizmet İçi Eğitim Kurs ve Seminerlerine Katılma Durumları

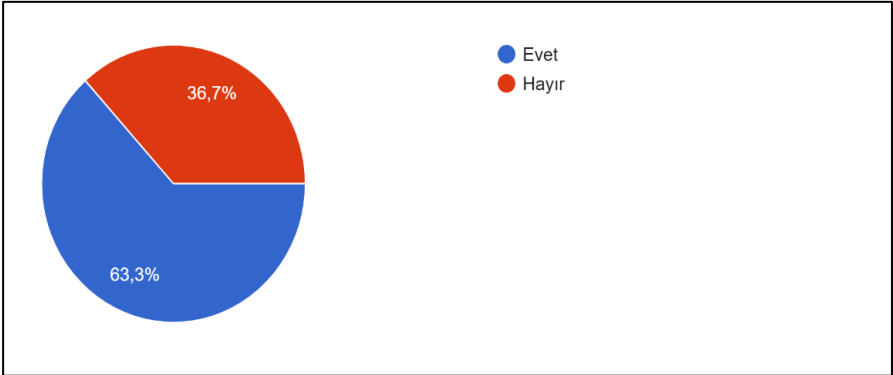
Ankete katılan öğretmenlerin öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitim kurs ve seminerlerine katılma durumlarına bakıldığında, %40'ının hiç katılmadığı, %36,7 sinin 1 defa katıldığı, %3,3'ünün 2 defa katıldığı ve %20'sinin 3 ve daha fazla materyal kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitime katıldığı görülmektedir. Hiç katılmayan ve sadece bir defa katılanların oranı %76,7 gibi büyük bir orandır.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin cevapları incelendiğinde, K1, K3, K6, K7, K10, K13 hizmet içi eğitime katıldıklarını, K2, K4, K5, K9, K12 ve K14 ise katılmadıklarını belirtmiştir. Buna göre anket ve görüşme bulgularının birbirini desteklediği söylenebilir.

Elde edilen sonuçlara göre, öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitime katılımın sınırlı olduğu

görülmektedir. Öğretim teknolojilerinin, eğitim-öğretime olan katkısı göz önüne alındığında bu durum süreci olumsuz etkileyebilir. Eğitimlere katılımı arttırmak için bu eğitimlerin sayısı ve tanıtımı noktasında iyileştirmeler yapılabilir.

8.2.6. Hizmet İçi Eğitime İhtiyaç Durumu

Şekil 13. Ankete Katılan Öğreticilerin Materyal Kullanımı ile İlgili Hizmet İçi Eğitime İhtiyaç Duyma Durumu

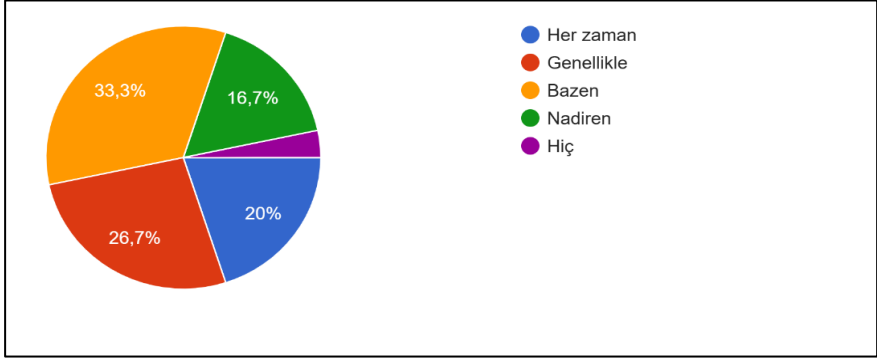
Ankete katılan öğretmenlerin materyal kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaç duyma durumuna bakıldığında, %63,3'ünün ders araç gereç hazırlama, kullanma ve teknoloji kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğu, %36,7'sinin ise hizmet içi eğitime gerek görmediği ortaya çıkmıştır.

Yapılan görüşme yanıtlarına göre ise sonuçlar şunlardır:

Katılımcılardan K1, K2, K7, K9, K11, K13, K15 materyal kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaç duyma noktasında pozitif bir eğilim göstermiştir. K3, K4, K5, K6, K8, K10, K13, K12 ise ihtiyaç duymadıklarını ifade etmişlerdir.

Elde edilen veriler incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Görüşme sonucunda da bazı katılımcılar kendilerini yeterli bulup hizmet içi eğitime ihtiyaç duymazken, bazı katılımcılar plan oluşturma ve materyal kullanımıyla ilgili eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

8.2.7. Fiziki Ortam Yeterliđi

Şekil 14. Ankete Katılan Öğreticilerin Kurslarının Fiziki Ortam Yeterliđi Hakkındaki Görüşleri

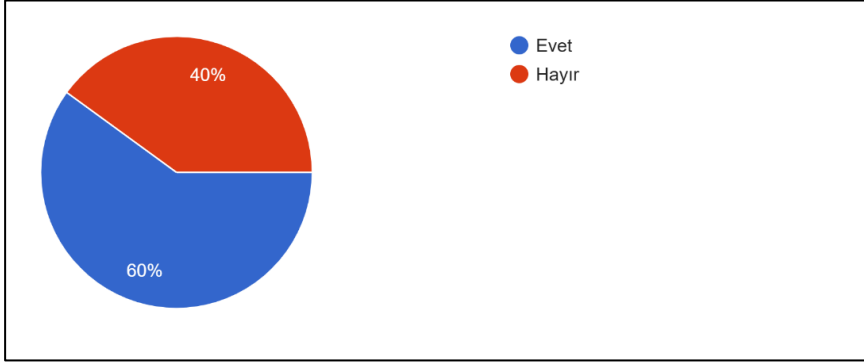
Ankete katılan öğretmenler %20'si "*Sizce kursun fiziki ortamı materyal kullanımı için uygun mu?*" sorusuna "*her zaman*" cevabını verirken, %26,7'si "*genellikle*", %33,3'ü "*bazen*", %16,7'si "*nadiren*", %3,3'ü (n=1) ise "*hiç uygun değil*" cevabı vermiştir.

Bu konuyla ilgili öğretmenlerin paylaştığı bazı görüşler şu şekildedir:

K2, K3, K10, K5, K6, K7, K9, K11, K12, K13 "*Evet*" yanıtı ile kurslarının fiziki ortamlarının öğrenme öğretme açısından yeterli bulduklarını, K4 "*Eh işte*" ve K8: "*Sayılr*" yanıtlarıyla orta düzeyde yeterli bulduklarını, K1 ise "*Hayır*" yanıtıyla kursunun fiziki koşullarını yeterli bulmadığını ifade etmiştir.

Anket ve görüşmeden elde edilen verilere göre öğretmenlerin büyük bir kısmı kurslarının fiziki ve teknolojik olarak öğretim teknolojileri kullanmaya uygun olmadığı kanaatindedir. Araçların verimli kullanılabilmesi için fiziki ortamların iyileştirilmesi gerektiği katılımcıların çoğunluğunun ortak görüşüdür.

8.2.8. Projeksiyon Cihazı Durumu

Şekil 15. Ankete Katılan Öğreticilerin Sınıflarında Projeksiyon Cihazının Durumu

Öğreticilerden %60'ının sınıflarında projeksiyon cihazı mevcutken, %40'ının sınıflarında projeksiyon cihazı bulunmadığı görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin büyük bir kısmının bu tür cihazlara erişimi olduğunu ancak hâlâ önemli bir kısmının da bu teknolojiye sahip olmadığı sonucunu vermektedir.

Görüşme kapsamında öğretmenlerin projeksiyon mevcudiyet durumu ise şu şekildedir:

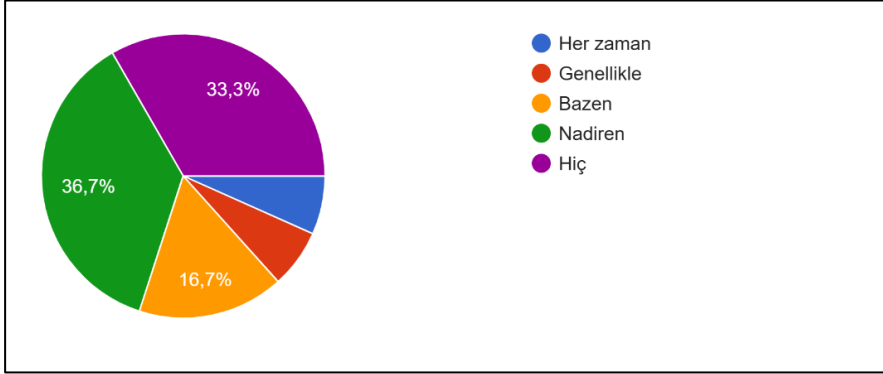
Öğreticilerin büyük bir kısmı (K2, K4, K7, K8, K9, K13, K11, K12) sınıflarında projeksiyonun mevcut olduğunu belirtmiştir. Diğer bir grup öğretici (K1, K3, K5, K6, K10, K14) ise projeksiyonun mevcut olmadığını ifade etmiştir.

Bu soruyu K14: *“Derslerimizi daha aktif ve eğlenceli hale getirebilmemiz için her bir kursumuzda akıllı tahta olmasını istiyorum”* şeklinde yanıtlamıştır

K5 ise *“Bilgisayar projeksiyon cihazı ve internet kurslarımızda muhakkak olmalı. Görsel anlatım, sesli dinleme büyük katkı sağlıyor öğrencilere”* şeklinde cevaplamıştır.

Görüşme sonuçlarına göre öğretmenler projeksiyon cihazlarının aktif bir ortam oluşturma noktasında önemine vurgu yapmıştır. Bu görüşlerin öğretim teknolojilerinin, öğrenme sürecine önemli katkıları olduğunu ortaya koyduğu söylenebilir.

8.2.9. Powerpoint Kullanma Sıklığı

Şekil 16. Ankete Katılan Öğreticilerin Powerpoint Kullanma Sıklığı

Ankete katılan öğretmenlerden %6,7'si "Powerpoint Kullanma Sıklığınız Nedir?" sorusuna "her zaman kullanıyorum" cevabı vermiştir. %6,7'si "genellikle kullanıyorum", %16,7'si "bazen kullanıyorum", %36,7'si ise "nadiren kullanıyorum" ve %33,3'ü "hiç kullanmıyorum" cevabını vermiştir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin görüşlerine bakıldığında bazı öğretmenler, öğretim materyallerini gerekli olduğunda veya ihtiyaç duyulduğunda kullandıklarını belirtmişlerdir (K4, K7, K12). Bazı öğretmenler ise PowerPoint sunusunu sürekli olarak kullanmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir (K13). Az kullanılanlar arasında ise öğretmenler, ya da bir veya haftada birkaç gün kullandıklarını ifade etmişlerdir. (K9, K10, K11). Bazı öğretmenler ise hiç kullanmadıklarını veya seyrek kullandıklarını ifade etmiştir (K1, K3, K5, K6, K8, K14).

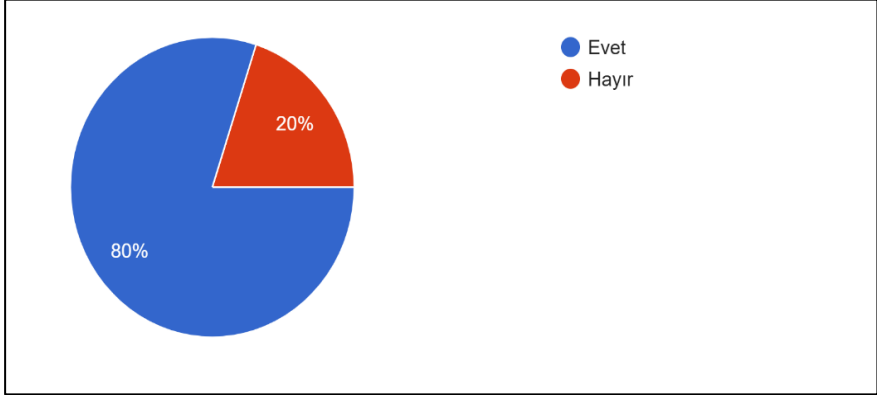
Bu bağlamda bazı öğretici görüşlerine yer verilecek olunursa;

K13: "Sürekli, Kur'an kurslarımızda materyallerden destek almak çok faydalı oluyor, öğrencilerimiz derse daha iyi motive oluyor, görsel anlatım açısından öğretici için de büyük kolaylık" cevabıyla PowerPoint sunularının motivasyon artırıcı rolünü ortaya koymaktadır.

K2: "Sesli materyallerden harf öğretimi ve sure ezberi konusunda faydalaniyorum. Bunlar harici konularda herhangi bir materyal kullanımım yok" görüşündedir. Bu durum geleneksel öğretime dayalı bir yaklaşımı

yansıtır olabilir. Diğer konularda da geleneksel yöntemlerle modern araçları birleştirilerek daha etkili sonuçlara ulaşılabilir.

8.2.10. Ders Saatinin Yeterliliği

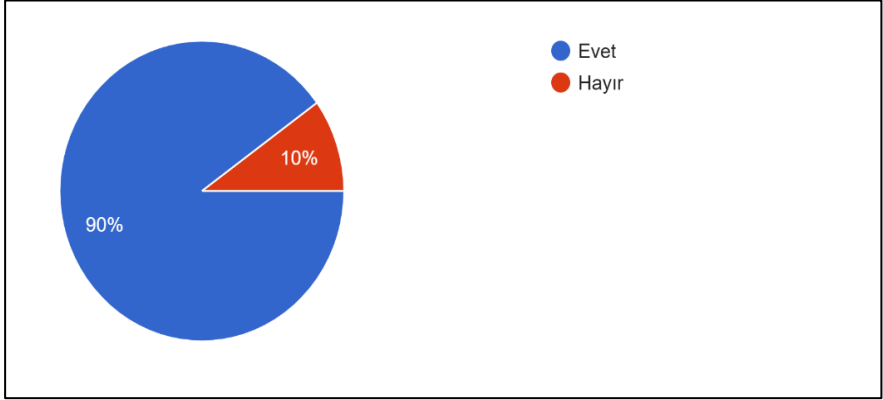

Şekil 17. Ankete Katılan Öğreticilerin Müfredat Konuları İçin Mevcut Ders Saatinin Yeterliliği Hakkındaki Görüşleri

Öğreticilerin %80'i "*Sizce müfredat konuları için mevcut ders saati yeterli mi?*" sorusuna "*evet*" cevabı verirken, %20'si (n=6) "*yeterli değil*" cevabı vermiştir.

Anket sonuçlarına göre öğretmenlerin çoğunluğu müfredat için mevcut ders saatini yeterli bulmaktadır. Bu sonuç, güncel müfredatın belirlenen ders saati için uygulanabilirliğini göstermektedir. Ders saatini müfredat için yetersiz bulan öğretmenlerin yetersizlik algısının kaynağı tespit edilirse (öğretici, öğrenci profili, fiziki engeller vb.) buna uygun çözümler geliştirilebilir. Bu noktada bazı öğretici görüşlerinden faydalanılacak olunursa, görüşmeye katılan K3 bu soruya "*Öğrenci çok olduğunda yeterli olmuyor, öğrenci az olduğunda yeterli.*" cevabını vermiştir. Bu cevap, ders saati yetersizliğinin sadece süreyle ilişkili olmadığını, aynı zamanda öğrenci sayısı da ilişkili olduğunu göstermektedir. K5 ise bu soruya "*Planlama ile ilgili*" cevabını vermiştir. Bu görüş, ders saati yetersizliğinin sürenin yanında planlama ve zaman yönetimiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

8.2.11. Materyal Kullanım Durumu

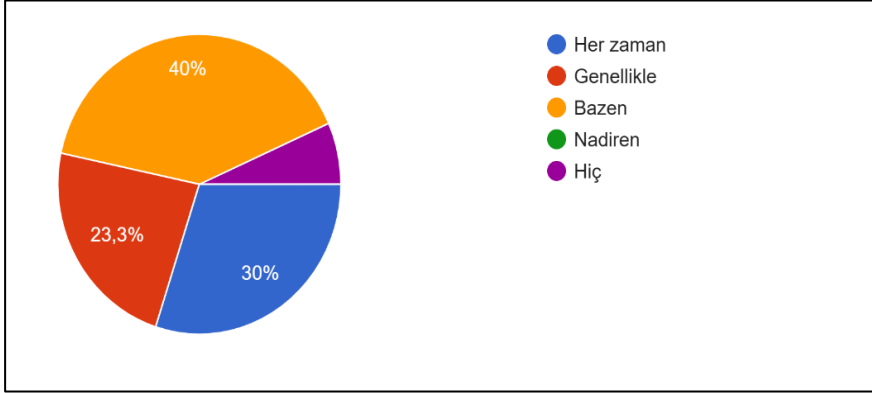
Şekil 18. Araştırmaya Katılan Öğreticilerin Öğretim Materyali Kullanma Durumu

Şekil 18 incelendiğinde ankete katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin %90'ı derslerinde öğretim materyali kullandıklarını, %10'u ise kullanmadıklarını ifade ettiği görülmektedir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin yanıtları incelendiğinde hepsinin *"evet / materyal kullandığı"* yanıtını verdiği görülmektedir.

Anket ve görüşme sonuçları öğretim materyali kullanımının yaygın olduğunu ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun materyalleri kullandığını göstermektedir. Anketin büyük çoğunluğu, görüşme yanıtlarının hepsi öğretim materyali kullanımı hakkında olumlu yanıt vermektedir. Bu açıdan genel olarak sonuçlar arasında paralellik olduğu ifade edilebilir.

8.2.12. Öğretim Materyali Kullanma Sıklığı

Şekil 19. Ankete Katılan Öğreticilerin Öğretim Materyali Kullanma Sıklığı

“Ankete katılan öğretmenlerin öğretim materyali kullanma sıklığınız nedir?” sorusuna öğretmenlerin %30’u “her zaman”, %23,3 ü “genellikle”, %40’ı “bazen”, %6,7’si “hiçbir zaman” cevabını vermiştir.

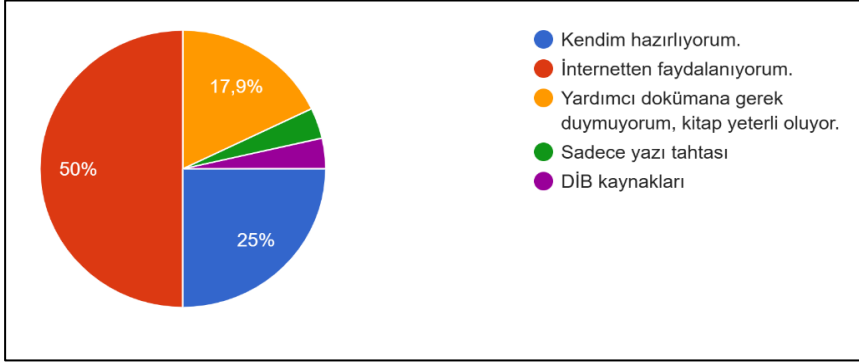
Yapılan görüşmeler sonucu ulaşılan yanıtlar incelendiğinde,

K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7 “Her gün”, K14 “Her ders saati”, K15 “Her zaman” yanıtlarıyla öğretim materyallerini her zaman kullanmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

K9 “Haftada üç kez”, K10: “Haftada bir ya da iki gün” K11, “Ara sıra, K13 “iki gün” yanıtlarıyla öğretim materyallerini sürekli olmasa da kullanmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Genel eğilimler açısından anket ve görüşme sonuçları paralel bir şekilde, öğretim materyallerinin çoğunlukla düzenli kullanıldığını göstermektedir. Ancak, anketin %6,7’si “Hiçbir zaman” cevabını verirken, görüşme yanıtlarında bu durum gözlemlenmemektedir.

4.2.13. Yardımcı Doküman

Şekil 20. Ankete Katılan Öğreticilerin Yardımcı Dokümana Ulaşma Durumu

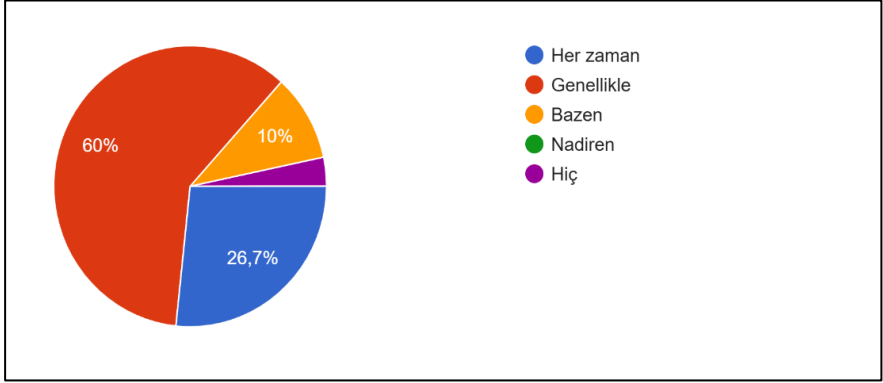
“Materyale nasıl ulaşıyorsunuz?” sorusuna ankete katılan öğretmenler %25’i “kendim hazırlıyorum”, %50 si “İnternetten faydalaniyorum”, %17,9’u “Yardımcı dokümana gerek duymuyorum, kitap yeterli oluyor”, %3,6’sı “DİB kaynakları” cevabını vermiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları bakıldığında;

K1, K2, K9, K10, K11, K12: “İnternet” yanıtını, K3, K4, K7: “Kendi imkanlarımla” yanıtını, K5: “Kurum yoluyla”, K6: “Kitaplardan” K8: “Hayır”, K13: “Elimde dokümanların mevcut” cevabını vermişlerdir.

Bu bağlamda anket ve görüşme yanıtlarının paralellik gösterdiği görülmektedir. Öğreticilerin çoğunluğunun interneti bir kaynak olarak kullandığı, bir kısmının ise materyal hazırlama veya mevcut dokümanları yeterli görme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

8.2.14. Materyal Kullanımı ve Motivasyon İlişkisi

Şekil 21. Ankete Katılan Öğreticilere Göre Materyalin Motivasyon Üzerindeki Etkisi

Öğreticilerin %26,7'si öğretim materyali kullandığında motivasyonda her zaman artış gözlediğini, %60'ı genellikle artış gözlediğini, %10'u bazen artış gözlemlediğini, %1'i ise hiç artış gözlemediğini belirtmiştir.

Bu konuyla ilişkin olarak bazı öğretici görüşleri şu şekildedir:

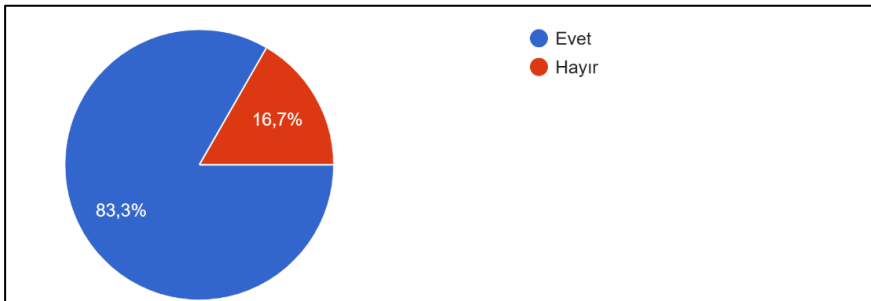
K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K12, K13: "Evet",

K8: "Hayır"

K11: "Artış olabilir".

Görüşme sonucundaki yanıtlara göre katılımcıların büyük çoğunluğunun materyallerin motivasyon üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu görüşünde olduğu söylenebilir.

8.2.15. Sesli Materyal Kullanım Durumu

Şekil 21. Ankete Katılan Öğreticilerin Elifba ve Sure Öğretiminde Sesli Materyal Kullanım Durumu

Ankete katılan öğretmenlerin %83,3'ü "Elifba ve sure öğretiminde sesli materyal kullanıyor musunuz?" sorusuna "Evet" cevabını verirken katılımcıların %16,7'si "Hayır" cevabını vermiştir.

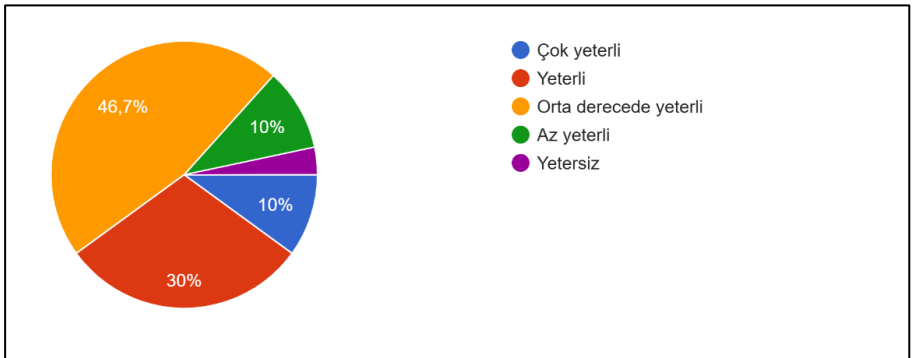
Konuyla ilgili bazı öğretici görüşleri ise şunlardır:

K1, K2, K3, K4, K5 K7, K9, K10, K12, K14 "Evet" cevaplarıyla sesli materyal kullandıklarını ifade etmişlerdir.

K6, K8, "Ara sıra, K13:" Evet haftada bir" ve K11 ise "Hayır" cevabı ile sesli materyallerden sıklıkla faydalanmadığını belirtmiştir.

Anket ve görüşme sonuçlarına göre sesli materyallerin Elif ba ve sure öğretiminde yaygın olarak kullanıldığı, ancak bazı öğretmenlerin düzenli veya hiç kullanmadıkları görülmektedir. Sesli materyallerin öğrenme kalıcılığı üzerindeki olumlu etkileri göz önüne alındığında, kullanımın arttırılması için öncelikle problemlerin belirlenmesinin, ardından çözüm önerilerinin getirilmesinin gerektiği ifade edilebilir.

8.2.16. Öğretim Materyalleri ve Teknolojik Araçları Kullanma Durumu

Şekil 22. Ankete Katılan Öğreticilerin Öğretim Materyalleri ve Teknolojik Araçları Kullanma Durumu

"Kendinizi öğretim materyalleri ve teknolojik araçları kullanma konusunda kendinizi hangi ifade ile değerlendirirsiniz?" sorusuna ankete katılan örneklem %10'u "Çok yeterli" cevabı verirken, %30'u

“Yeterli”, %46,7’si “Orta derecede yeterli”, %10’u “Az yeterli”, %3,3’ü ise “Yetersiz olarak değerlendiriyorum” cevabını vermiştir.

Bu bağlamda konuyla ilgili bazı öğretici görüşleri şu şekildedir:

K1: “Hangi konuya ne tür materyaller kullanılabileceği ile ilgili bir plan olsa daha sık materyal kullanılır diye düşünüyorum”

K2: “Yetecek kadar kullanabiliyorum, arızalansa düzeltemem”

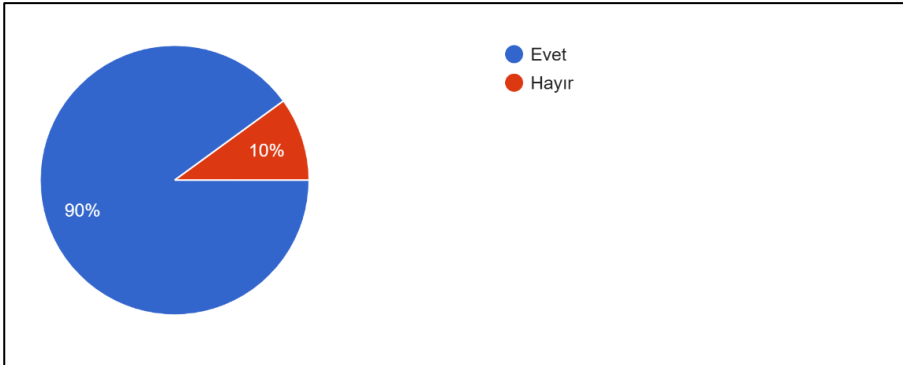
K3, K5, K6, K9, K10: “İyi derecede”

K4: “Yetersiz”

K7: “Orta, daha çok kullanabilirim, Geliştirilmeye ihtiyaç var”

Anket sonucu elde edilen bulgulara göre, katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini “orta derecede yeterli” olarak nitelendirmişlerdir. Bu durum öğretmenlerin kendilerini geliştirme alanları olduğunu göstermektedir. “Az yeterli” ve “yetersiz” olarak değerlendirilme oranları az gibi görünse de öğretim teknolojileri kullanımı konusunda zorluk yaşayan bir kitlenin varlığını göstermektedir. Görüşme sonuçlarında ise K1, öğretim teknolojileri kullanımı konusunda rehberlik ihtiyacını K2, teknolojik araçların bakım ve basit sorunlarını çözme eksikliğini, K7 ise “...geliştirmeye ihtiyaç var” ifadesiyle gelişime açık olduğunu ve imkân sağlanırsa daha çok kullanabileceğini vurgulamaktadır.

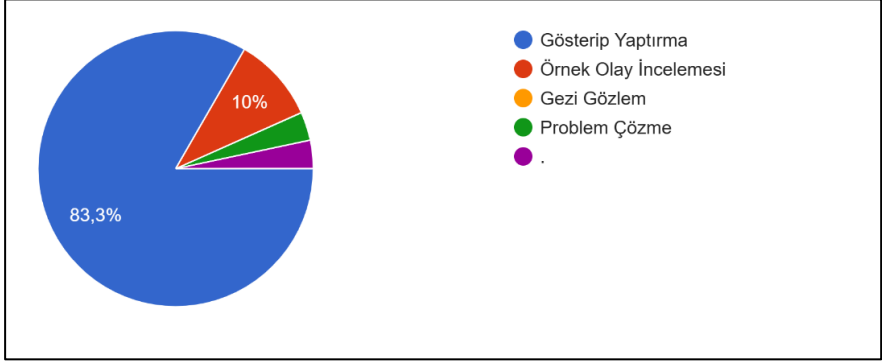
8.2.17. Farklı Farklı Yöntem ve Teknik Kullanma Durumu

Şekil 23. Ankete Katılan Öğreticilerin Farklı Yöntem ve Teknik Kullanma Durumu

Öğreticilerden %90'ının kursta derslerde farklı yöntem ve teknikler kullandığı, %10'u nun ise kullanmadığı görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu derslerde farklı yöntem ve tekniklere yer verdiğini belirtmektedir.

8.2.18. Anlatım Yöntemiyle Birlikte En Çok Kullanılan Yöntem Görüşleri

Şekil 24. Araştırmaya Katılan Öğreticilerin Anlatım Yöntemiyle Birlikte En Çok Kullanılan Yöntem Görüşleri

Öğreticilerin %83,3'ünün derslerde "gösterip yaptırma" yöntemini, %10'unun "örnek olay incelemesi" yöntemini, %3,3'ünün "problem çözme" yöntemini kullandığı görülmektedir.

Konuya dair öğretmenlerin ifade ettiği bazı görüşler şu şekildedir:

K1: "Drama"

K2: "Görsellerden yararlanıyorum"

K3: "Soru cevap drama"

K4: "Sunu dinletiyorsen"

K5: "Görsel materyal"

K6: "Öğrenci katılımı"

K7: "Bilgisayar"

K9: "Hayır"

K10: "İbadetleri uygulamalı gösteriyoruz"

K11: "Kendi anlatım yapıyorum"

K12: "Drama, yaşayarak öğrenme"

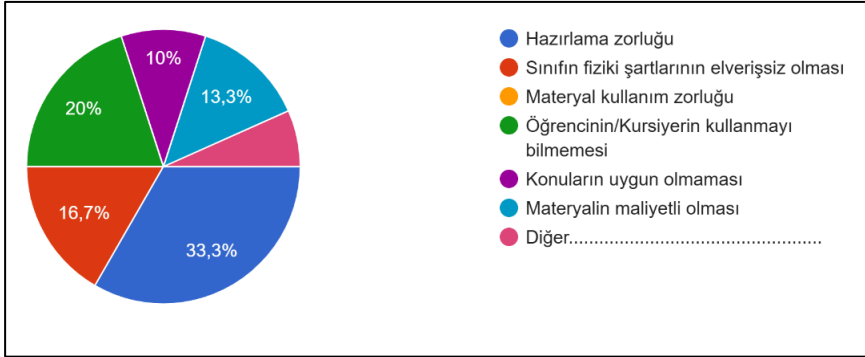
K13: "Oyun"

K14: "Projeksiyon"

Katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde kurslarda farklı yöntemlerin etkili olduğu görülmektedir. Drama, gösterip yaptırma, yaparak yaşayarak öğrenme duygusal ve bilişsel süreçleri harekete geçirmeye yardımcı olan tekniklerdir. Sesli iletişim araçları kullanımı da öğrenme sürecini kolaylaştıran ve aktifleştiren yardımcılardır (Akyürek, 2009).

Anket ve görüşme sonuçları, öğretmenlerin farklı yöntem, teknik ve araçlarla öğrenme öğretme sürecini zenginleştirmeye çalıştıklarını göstermektedir. Bu durum öğrenmeyi daha etkin ve kalıcı hale getirebilir.

8.2.19. Öğreticilerin Materyal Kullanım Konusunda En Sık Karşılaştığı Problem Durumu

Şekil 25. Ankete Katılan Öğreticilerin Öğretim Teknolojileri Kullanımı Konusunda Karşılaştıkları En Önemli Problem Hakkındaki Görüşleri

Şekil 25'te görüldüğü üzere, ankete katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin %33,3'ü materyal kullanımı konusunda karşılaştığı en önemli problem olarak "hazırlama zorluğu" cevabını vermiştir. Öğreticilerin %20'si ise en önemli problem olarak "öğrencinin materyal kullanmayı bilmemesi" cevabını vermiştir. %16,7'si "sınıfın fiziki şartlarının elverişsiz olması" cevabını vermiştir. Katılımcıların %13'ü "materyalin maliyetli olması", %10'u ise "konuların uygun olmaması" cevabını vermiştir.

Elde edilen bulgular, öğretmenlerin öğretim teknolojileri kullanımıyla ilgili çeşitli problemler yaşadığını göstermektedir.

Problemler öğretici, öğrenci ve çevre kaynaklı olabilmektedir. "Hazırlama zorluğu" en çok dile getirilen sorun olarak öne çıkmaktadır.

Konu hakkında görüşmeye katılan öğretmenlerin ifade ettiği bazı düşünceler şu şekildedir:

K1: "Projeksiyon olmaması ve fiziki şartlar ile teknolojik araç gereçler geliştirilmeli."

K4: "Materyalleri kendim hazırlamam ve Diyanet görseller hazırlamalı, akıllı tahta ve internet kullanımı gerekli."

K8: "Bilgisayar, projeksiyon cihazı ve internet kurslarımızda muhakkak olmalı. Görsel anlatım, sesli dinleme büyük katkı sağlıyor öğrencilere."

K5: "İnternet yok ve akıllı tahta ve internet olmalı."

K6: "Teknoloji eksikliği ve gerekli teknoloji pek olmuyor. Ya da her kursta aynı imkan yok."

K9: "İnternet ve projeksiyon."

K10: "Sesi yansıtamamak"

K2: "Kurstaki internet olmaması ve materyal kullanımı ile ilgili eğitim almak güzel olurdu."

K3: "Kolay ulaşım olmayışı ve kurs ortamında yeterli teknolojik alet olmasını ve dokümanlara kolaylıkla ulaşılabilmesi önerimdir."

K7: "Taşıma ve maddiyat yetersizliği."

K13: "Para"

K11: "Şu an her şey yeterli."

Anketin verileri ve görüşme sorularının yanıtları incelendiğinde, teknolojik altyapı eksikliğinin öğretim teknolojileri kullanımını engelleyen unsurlardan biri olduğu görülmektedir. Bu eksiklik online kaynakların kullanımını sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte tüm kurslarda eşit şartların sağlanamamasının öğretim sürecini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Fiziki koşullardan kaynaklı materyale ulaşma zorluğunun yanında öğrenenlerin istekli olmaması da öğretim teknolojilerinin kullanımını engelleyen problemlerden biri olarak

ifade edilmiştir. Öğreticilere gerekli eğitim ve kurslara fiziki destek sağlanması bu problemlerin giderilmesini kolaylaştırabilir.

SONUÇ

Kur'an Kursları, insanların ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla varlığını sürdüren eğitim kurumlarıdır. Bununla birlikte Kur'an kursları sadece dini bilgilerin öğretildiği bir kurum haricinde sosyal hayatla iç içe ilişkisi bulunan kurumlardır. Ders alan öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i doğru okuyabilmelerini sağlamak, Kur'an ezberine sahip olmalarını sağlamak ve eğer istekli olması durumunda hafızlık yapmalarına yardımcı olmak, Kur'an ı Kerim'den hayata dair ilkeler çıkarabilmelerine yardımcı olmak ve Hz. Peygamber (SAV)'in hayatını öğrenip onun değerlerini bireylerin sosyal hayatlarını aktarmalarını yardımcı olmak gibi görevleri mevcuttur (DİB, 2019).

Öğretim teknolojileri ve materyalleri öğrenenlerin daha kolay öğrenmesini ve öğretmenlerin daha kolay öğretmesini sağlayan her türlü araç ve gereçlerdir. Din eğitiminin soyut konular içermesi nedeniyle materyal kullanımı daha da önem arz etmektedir. Öğretim teknolojileri ve materyaller ile diğer derslerde olduğu gibi din eğitiminde de soyut konular somutlaştırılabilir. Bu şekilde konular daha kolay bir şekilde aktarılmış olur. Aynı zamanda materyal öğrencilere bireysel öğrenme stillerine göre öğrenme imkânı tanıdığı için aktif öğrenmeye fırsat sunar (Akyürek, 2009) Dolayısıyla toplumun birçok kesimine hitap eden Kur'an Kurslarının niteliğinin ve verimliliğinin artmasında öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı önem arz etmektedir.

Balıkesir'in merkez ilçeleri Altieylül ve Karesi' de bulunan Kur'an Kursu öğretmenlerinin öğretim teknolojileri kullanımını tespit etme amacı taşıyan bu araştırmada 30 gönüllü Kuran Kursu öğreticisi ile anket ve 15 öğretici ile görüşme yapılmıştır. Bu bağlamda ulaşılan sonuçlar şunlardır:

✓ Araştırmaya katılan Kur'an Kursu öğretmenlerinin görev yaptığı ilçelere bakıldığında %56,7'sinin Altieylül'de, %43,3'ünün ise Karesi 'de görev yaptığı görülmektedir.

✓ Katılımcıların yaşları incelendiğinde %50 sinin 41- 50 yaş aralığında olduğu, geri kalanının (%50 sinin ise), 20- 30 yaş aralığında %6,7, 31-40 yaş aralığında %26.7, 51- 60 yaş aralığında % 13.3 ve 61 yaş ve üzeri %3.3 oranında öğretici bulunduğu görülmektedir. Bu durum meslekte tecrübeli öğreticilerin yoğunlukta olduğunu göstermektedir. 20- 30 yaş aralığında düşük oranda katılım olması yeni mezun öğreticilerin oranının düşük olduğunu göstermektedir.

✓ Katılımcıların kıdem durumu incelendiğinde %29'u kadrolu öğretici iken %3,3'ü geçici öğreticidir.

✓ Araştırmaya katılan öğreticilerin en son mezun oldukları okula bakıldığında %56,7'sinin İlahiyat / İslami ilimler fakültesi mezunu olduğu, %33,3'ünün ise ilahiyat ön lisans mezunu, % 3,3' ünün ise ilahiyat/ İslami ilimler harici bir fakülteden mezun olduğu görülmektedir.

✓ Araştırmaya katılan Kur'an kursu öğreticileri, kıdem durumları bakımından incelendiğinde öğreticilerin %53,3' ünün 11-15 yıl kıdem sahibi olduğu, %30 'unun 16-20 yıl aralığında, %3,3'ünün ise 1-5 yıl aralığında kıdemi bulunduğu görülmektedir. Bu durum Balıkesir ili, Altıeylül ve Karesi ilçelerinde yeni mezun öğreticilerin çok az olduğunu genellikle kıdemli öğreticilerin bulunduğunu göstermektedir.

✓ Araştırmaya katılan Kur'an Kursu öğreticilerinin sınıf mevcutları incelendiğinde (çoğunluğun) %63,3' ünün 10- 15 arasında olduğu, %26,7' sinin ise 16- 20 arasında olduğu görülmektedir

✓ Araştırmaya katılan Kur'an Kursu öğreticilerinin pedagojik formasyon durumu incelendiğinde %76,7'sinin pedagojik formasyon sahibi olduğu, %23,3' ünün pedagojik formasyonunun bulunmadığı görülmektedir. Görüşme verilerine göre de yalnızca iki öğretici pedagojik formasyon sahibidir.

✓ Araştırmaya katılan Kur'an Kursu öğreticilerinin androgojik formasyon durumu incelendiğinde, %13,3'ünün androgojik formasyon sahibi olduğu, %86,7' sinin androgojik formasyonunun bulunmadığı görülmektedir. Görüşmeye katılan öğreticilerden ise yalnızca biri bu tür bir formasyona sahip olduğunu belirtmiştir.

✓ Araştırma sonuçları, Kur'an Kursu öğreticilerinin öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitimlere

katılım oranlarının oldukça düşük olduğunu ortaya koymuştur Genel katılım oranlarına bakıldığında, öğretmenlerin %40'ının hiç hizmet içi eğitime katılmadığı, %36,7'sinin yalnızca bir kez katıldığı, %3,3'ünün iki kez katıldığı ve %20'sinin ise üç ve daha fazla kez katıldığı görülmüştür. Eğitimlere katılımın düşük olmasının, mesleki gelişim fırsatlarının iyi değerlendirilmediği sonucunu ortaya koyduğu söylenebilir.

✓ Hizmet içi eğitime ihtiyaç durumu incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Görüşme sonucunda da bazı katılımcılar kendilerini yeterli bulup hizmet içi eğitime ihtiyaç duymazken, bazı katılımcılar plan oluşturma ve materyal kullanımıyla ilgili eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

✓ Anket ve görüşmeden elde edilen verilere göre, öğretmenlerin büyük bir kısmı kurslarının fiziki ve teknolojik olarak öğretim teknolojileri kullanmaya uygun olmadığı kanaatindedir. Araçların verimli kullanılabilmesi için fiziki ortamların iyileştirilmesi gerektiği katılımcıların çoğunluğunun ortak görüşüdür.

✓ Öğreticilerden %60'ının sınıflarında projeksiyon cihazı mevcutken, %40'ının sınıflarında projeksiyon cihazı bulunmadığı görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin bir kısmının bu tür cihazlara erişimi olduğunu ancak hala önemli bir kısmının da bu teknolojiye sahip olmadığı sonucunu vermektedir.

✓ Araştırma sonuçları, öğretmenlerin çoğunluğunun müfredat için mevcut ders saatini yeterli bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu, mevcut müfredatın belirlenen ders saati içerisinde uygulanabilir olduğuna işaret etmektedir. Ancak, ders saatinin yetersiz olduğunu düşünen öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, bu yetersizlik algısının sadece ders saatiyle ilgili olmadığı, aynı zamanda öğretmenlerin karşılaştığı farklı faktörlerden (öğrenci sayısı, planlama, zamanlama vb.) kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

✓ Araştırmaya katılan öğretmenlerin öğretim materyali kullanma sıklığı incelendiğinde, öğretim materyallerinin çoğunlukla öğretmenler tarafından düzenli olarak kullanıldığı, ancak bazı öğretmenlerin materyal kullanımında daha az sıklıkla tercih ettiğini görülmektedir.

✓ Öğreticilerin %26,7'si öğretim teknolojileri kullandığında her zaman artış gözlediğini, %60'ı genellikle artış gözlediğini, %10'u bazen artış gözlemediğini, %1'i ise hiç artış gözlemediğini belirtmiştir. Görüşme sonucundaki yanıtlara göre de katılımcıların büyük çoğunluğunu materyallerin motivasyon üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu görüşündedir.

✓ Öğreticilerin %10'u, *"Öğretim materyalleri ve teknolojik araçları kullanma konusunda kendinizi hangi ifade ile değerlendirirsiniz?"* sorusuna çok yeterli cevabı verirken, %30'u yeterli, %46,7'si orta derecede yeterli, %10'u az yeterli, %3,3'ü ise yetersiz olarak değerlendiriyorum cevabını vermiştir

✓ Anket ve görüşme sonuçları, öğretmenlerin farklı yöntem, teknik ve araçlarla öğrenme öğretme sürecini zenginleştirmeye çalıştıklarını göstermektedir.

✓ Kur'an Kursu öğretmenlerinin göre öğretim teknolojileri kullanımı ile ilgili karşılaşılan problemler öğretici, öğrenci ve çevre kaynaklı olabilmektedir. *"Hazırlama zorluğu"* en çok dile getirilen sorun olarak öne çıkmaktadır. Sınıf şartlarının elverişsiz olması, öğrencilerin materyali kullanamaması, maliyet, konuların uygun olmaması diğer öne çıkan yanıtlardır.

Anket ve görüşme sonuçlarına göre kurslarda öğretim teknolojilerinin kullanılmama nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- İnternetin olmaması
- Projeksiyon eksikliği
- Materyallere ulaşım zorluğu
- Bilgisayar kullanımına hâkim olmama
- Teknoloji eksikliği
- Maddi zorluklar
- Fiziki şartların elverişsizliği
- Öğrencilerin istekli olmaması
- Öğreticinin hazırlamak zorunda kalması

➤ Sesi yansıtamama

Buradan hareketle araştırmada elde edilen bulgular ve literatür ışığında Balıkesir ili merkez ilçelerinde bulunan Yetişkin ve İhtiyaç Odaklı Kur'an Kurslarında öğretim teknolojilerinin kullanımının arttırılabilmesi için şu önerilere yer verilebilir:

1. Öncelikle kursların fiziki şartları iyileştirilmelidir. Kurslardaki öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı (projeksiyon cihazı, internet ihtiyacı vb.) giderilmelidir. Özellikle harf öğretiminde sesli materyaller kullanılmasının verimliliğe olumlu etki edebileceği göz önüne alınmalıdır.

2. Öğreticilerden yaklaşık üçte ikisi öğretim teknolojileri konusu ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bu talep karşılanarak öğretim teknolojileri kullanımı ve materyal hazırlama ile ilgili eğitim verilebilir.

3. Materyal kullanımı ile ilgili karşılaşılan bir diğer sorun ise "öğreticinin materyale gerek görmeme sorunu" dur. Farklı öğrenme stillerine ve baskın zekâ türlerine göre öğretim teknolojileri kullanıldığı takdirde başarının ve öğrenme kalıcılığının arttığı yapılan çalışmaların sonuçları arasındadır. Alan uzmanı danışmanlığında atölye çalışmaları yapılarak teorik bilgilerin pratiğe dönüştürülmesi sağlanabilir.

4. Farklı yaş gruplarının aynı sınıfta olmasının olumlu yanları olabildiği gibi bazı olumsuz sonuçları da bulunabilmektedir. Bunu çözebilmek için derslerde çeşitli yöntem ve tekniklere yer verilmelidir.

5. Özellikle yetişkin ve gençlere yönelik ihtiyaç odaklı Kur'an Kurslarında çeşitli sanatsal faaliyetler ile motivasyon-verimlilik ve derse devam arttırılabilir. Örneğin haftada bir gün ebru, hat, tezhip, resim gibi sanatsal faaliyetlere derslerde yer verilebilir. Haftanın kazanımlarına uygun tema seçilip ortaya çıkan ürünler materyal olarak kullanılabilir.

6. Öğreticilerin yaptıkları etkinlikleri birbirleriyle paylaşmalarına fırsat verecek toplantılar planlanabilir, dijital platformlar (EBA gibi) oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, S. (2009). Din öğretimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akyüz, Y. (2007). Türk eğitim tarihi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Akdokur, F (2013) "İhtiyaç odaklı Kur'an kursları öğretim programları". *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-1*. 95-107. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Baki A. ve Gökçek T. (2012). "Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (42), 1-21.
- Cafoglu, Z. (2007). Eğitim bilimine giriş. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Candemir, F. (2023). İhtiyaç Odaklı Kur' an Kursu Öğrencilerinin Tercih Sebepleri Ve Beklentileri Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.
- Çanakcı, A. A. (2017). Din eğitiminde motivasyon-verimlilik sorunu ve çözüm önerileri: Kur'an kursları örneği. *Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu* içinde (ss. 31-97). Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çanakcı, A. A. (2018). Yaz Kur'an kurslarında kullanılan öğretim teknolojileri üzerine ampirik bir araştırma. 2. *Uluslararası Din Eğitimi Kongresi Bildirileri* (ss. 174-208). Konya: Yediveren Kitap.
- Çelebi, A. (1983). İslam'da eğitim öğretim tarihi. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Çınar, E. (2018). İhtiyaç odaklı Kur'an kurslarında yetişkinlerin eğitimi (Ankara örneği) (Yüksek lisans tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Creswell, J. W. (2017). Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yaklaşımlar (S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.

- DİB. (2019). Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Program Geliştirme Daire Başkanlığı, ihtiyaç odaklı öğretim programları. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- DİB. (2023). Eğitim hizmetleri genel müdürlüğü, ihtiyaç odaklı Kur'an kursları öğretim programları. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=43453>
(Erişim Tarihi: 13.12.2024).
- Kablan, S. (2019). Kur'an-ı Kerim öğretiminde teknolojik imkânlar ve kullanımı / Technological facilities for teaching the Quran and their usage / الإمكانات التكنولوجية واستخدامها لتدريس القرآن الكريم. *İlahiyat Akademi*, 1(1), 65-86.
- Karataş, M. (2020). İhtiyaç odaklı Kur'an kursları öğretim programlarında Hz. Muhammed imajı -Dinim İslam kitabı özelinde-. *Antakiyat*, 3(2), 279-291.
- Knowles, M. S., Holton, E., & Swanson, R. (2015). *Yetişkin eğitimi* (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Korkmaz, M. (2013). İhtiyaç odaklı yaygın din eğitimi Kur'an kursları: Kayseri örneği (Yüksek lisans tezi). Kayseri: Tezmer.
- Meierhenry, W. (1984). Eğitim teknolojilerinin kısa tarihi (A. Ergin, Çev.). *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 24(2), 371-385.
- Özdemir, A. vd. (2021). "Türkiye'de Eğitim Bilimleri Alanında Yapılan Karma Yöntem Tezlerde Tipolojik ve Yöntemsel Eğilimler", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 54, 23-53. DOI: 10.15285/maruaebd.826728.
- Şahin, T. Y. ve Yıldırım, S (1999). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. Ankara: Anı Yayıncılık
- Sevinç, İ. (2023). İhtiyaç odaklı Kur'an kursu öğretim programının öğretici görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 31-62.
- Şendağ, S. (2021). Öğretim Teknolojileri. Ankara :Nobel Yayıncılık.

- Şimşek, A. (2012). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Şişman, M. (2016). Eğitim bilimine giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tosun, C. (2002). Din eğitimi bilimine giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yazıcı, Z. ve Meydan, H. (2023), "2019 İhtiyaç odaklı kur'an kursları öğretim programının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi". *Dergiabant*, 11(2), 445-468.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

1944-2004 YILLARI ARASINDA BALIKESİR'DE ETKİN HİZMET VEREN BİR KUR'ÂN KURSU: SINDIRGI MERKEZ ERKEK YATILI KUR'ÂN KURSU*

İsmail KURT

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Giriş

Kur'ân öğretiminin Hz. Peygamber'in vahiy almaya başlamasıyla birlikte eş zamanlı başladığını söyleyebiliriz. Nitekim Kur'ân ve tefsir tarihi kaynaklarına baktığımızda Hz. Peygamber'in aldığı vahiyleri vahiy katiplerine yazdırmasının ardından sahabesine/arkadaşlarına okuduğu veya yazılan ayetleri okumaları için onlara gönderdiği belirtilmektedir.¹ Sahabe de Kur'ân'ı yaşantılarına yansıtmak, Kur'ân'la amel etmek için Hz. Peygamber'den Kur'ân öğrendiğini söylemektedir. Örneğin İbn Mesud 70 kusur sureyi bizzat Hz. Peygamber'den aldığını, doğrudan ondan öğrendiğini vurgulamaktadır.² Sahabenin Kur'ân hocası Hz. Peygamber iken

* Bu çalışmayı yapan İsmail Kurt aynı zamanda Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun öğrencisidir. 1995-2000 yılları arasında beş yıl bu kursta yatılı kalmıştır. Hocası Orhan Subaşıoğlu'nda hafızlığını yapan müellif ilk iki yıl (yazlı-kışlı) bu kursta okumuş (yaklaşık 5-6 ay yüzüne öğrenciliği yapmış, sonraki 14-15 ayda hafızlığını bitirmiş), hafızlık sonrası ortaokul okurken de eğitim-öğretim döneminde bu kursta kalmıştır. Müellif 2000-2004 yılları arasında İzmir Kestane Pazarı Kur'ân Kursu'nun imam-hatip yurdunda (B-Blok) üç yıl öğrenci olarak, Kur'ân Kursu yurdunda ise (A-Blok) bir yıl belletmen olarak kalmıştır. Kur'ân kursu geleneğine hâkim olan müellif çalışmada genellikle arşiv belgelerine ve mülakat yaptığı katılımcıların beyanlarına atıfta bulunmakla birlikte zaman zaman kendi gözlemlerini de yansıtmıştır.

¹ Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Ebu'l-Fadl İbrahim (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1957), 1/233. Muhammed Abdülazîm ez- Zürcânî, *Menâhilü'l-irfân* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1996), 1/240.

² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/262.

tabiin neslinin hocası Kur'ân muallimi olan İbn Abbas (öl. 68/687), İbn Mesud (öl. 32/652) gibi sahabelerdir. Sahabe devrinde başlayan Kur'ân öğretimi genel olarak hoca-öğrenci münasebeti şeklinde gerek yüzüne okuma gerekse hıfzetme/ezberleme şeklinde 14 asırdır devam etmektedir. Kur'ân'ın nüzul devrinde nazil olan ayetleri ezberleyen veya Kur'ân'ın ahkâmına vakıf olan sahabeye genel olarak "hafız" denilirken³ günümüzde sadece Kur'ân'ı ezberleyen kişilere hafız denilmektedir. Türkiye'de ise diğer İslam toplumlarından farklı olarak sadece Kur'ân'ın tamamını ezberleyen kişilere hafız denilmektedir.⁴ Bu yönüyle İslam tarihine bakıldığında Kur'ân öğretiminin temelde okuma ve ezberleme olmak suretiyle iki şekilde yapıldığı görülmektedir.

Kur'ân'ın nazil olduğu Mekke döneminde Hz. Peygamber'in, el-Erkâm b. Ebi'l- Erkâm'ın, Ammâr b. Yâsir'in evi ve Kâbe çevresi gibi bazı mekanlar insanların Kur'ân'la buluştuğu, Kur'ân ayetlerinin insanlara tebliğ edildiği yerler olmuştur.⁵ Medine'ye hicret sonrasında ise Mescid-i Nebevi'nin inşa edilmesiyle birlikte Müslümanlar eğitim-öğretim faaliyetleri için kullanabilecekleri daha uygun bir mekana kavuşmuştur.⁶ Mescid-i Nebevi'de bulunan suffe ise, Kur'ân'ın ahkâmını öğrenme ve onu ezberleme faaliyetlerinin düzenli şekilde yürütüldüğü ilk mekân olması açısından İslam tarihinde önemli bir yere sahip olup sonraki süreçte mescitlerde yürütülen

³ M. Zeki Duman, *Nüzulünden Günümüze Kur'ân ve Müslümanlar* (Ankara: Fecr Yayınları, 2006), 196.

⁴ Hatice Şahin, *İslâm Kültür Tarihinde 'Kur'ân Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 74.

⁵ M. Asım Köksal, *İslam'da İki Ana Kaynak: Kitab ve Sünnet* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 18.

⁶ Mehmet Dağ-Hıfzırrahman Raşit Öymen, *İslam Eğitim Tarihi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1974), 73.

eğitim faaliyetlerine rol model oluşturmuştur.⁷ İlk önce evlerde, daha sonra mescitlerde devam eden Kur'ân öğretimi sonraki süreçte dârülkurrâ/dârülhuffâz gibi isimlerle anılan müstakil mekanlarda yapılmaya başlanmıştır.⁸ Zaman içinde Kur'ân öğretiminin yapıldığı mekanların değişip gelişmesiyle birlikte bu mekanlara verilen isimler de değişmiştir.⁹ Örneğin Selçuklular döneminde küttâblarda zaman zaman hafızlık eğitimine de yer verilmiş, öğrencilerin üç yıl içerisinde Kur'ân'ı ezberlemeleri gerekli görülmüştür.¹⁰ Sonuç olarak İslam tarihine bakıldığında evler, mescitler, küttâblar/mektepler ve dârülhuffâz/ dârülkurrâların Kur'ân öğretimi ve hafızlık eğitiminin gerçekleştirildiği kurumlar olduğu gözükmektedir.¹¹ Osmanlı'nın yıkılışı ve Cumhuriyetin ilanı sonrasında ise tarihsel süreçteki kurumların bir devamı olarak Kur'ân öğretimi ve hafızlık eğitimi DİB bünyesinde Kur'ân kursları aracılığıyla yürütülmeye başlamıştır.¹² Cumhuriyet Dönemindeki Kur'ân kursları Cumhuriyetin kurulması akabinde başlayan ve yaklaşık 25 yıl devam eden laisizm¹³ döneminin sonlarına doğru -resmi olarak 1948'de- açılmaya başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'ân kurslarında yapılan hafızlık eğitimi

⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 77.

⁸ Kur'ân öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, kıraat talimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adı. Bk. Nebi Bozkurt, "Dârülkurrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, ed. Komisyon (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/543.

⁹ Bozkurt, "Dârülkurrâ", 8/543.

¹⁰ Ahmed Çelebi, *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi*, çev. Ali Yardım (İstanbul: Damla Yayınları, 2013), 171.

¹¹ Samet Yağcı, *Kur'ân Kursu Öğrencilerinin Hafızlık Eğitimine Yönelik Tutumları (Ege Bölgesi Örneği)* (İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 16-17.

¹² Cahit Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'ân Kurslarının Yeri", *Kur'ân Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi)*, ed. İSAV (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000), 16.

¹³ Laisizm: Devletten tüm dini öğelerin kategorik olarak arındırılması için gösterilen çabadır. Daha açık ifadeyle devlet eliyle yurttaşlardan "laik" olmalarının istenmesi, laikliğin yurttaşlara zorla dayatılmasıdır. Bk. Perspektif "Laisizm Nedir?" Perspektif "Laisizm Nedir?" (Erişim 25 Eylül 2023).

2012 yılında başlayan 4+4+4 şeklindeki 12 yıllık zorunlu eğitim sonrasında ise MEB'e bağlı bazı proje imam-hatip orta okullarıyla birlikte -hafızlık ve orta okul beraber- yürütülmektedir.

Bu çalışmada, 1944-2004 yılları arasında Balıkesir'de etkin hizmet veren bir Kur'ân kursu olan Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu; tarihçesi, ders müfredatı, mezunlarının çalıştığı yerler, Balıkesir'deki dini hayata katkısı, eğitim-öğretime ara verme nedenleri vb. yönleriyle ele alınmaktadır. Çalışmamızın amacı; 1944-2004 yılları arasında Balıkesir'in Sındırgı ilçesinde çok etkin bir şekilde Kur'ân-ı Kerim'i yüzüne okuma ve hafızlık eğitimi veren Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun ders müfredatı, Kur'ân öğretim metodu, hafızlıkta takip ettiği yöntem vb. hususları inceleyerek kursun Balıkesir'deki dini hayata, Kur'ân eğitimi ve hafızlık eğitimine sunduğu katkıyı ortaya koymaktır. Türkiye'deki Kur'ân kurslarıyla ilgili yapılan farklı çalışmalar¹⁴ mevcut olmakla birlikte ele aldığımız Kur'ân kursu ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle yaptığımız bu çalışma ile genel olarak 1940 sonrasındaki Cumhuriyet Türkiye'sindeki dini eğitime özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'ân kurslarındaki yüzüne ve hafızlık eğitimine, özelde ise Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu'ndaki hafızlık ve yüzüne eğitime bütün yönleriyle ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın teorik çerçevesini belirlemek ve odağının tespit etmek için öncelikle konuyla ilgili genel literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra incelediğimiz konuyla ilgili spesifik bir literatürün bulunmaması nedeniyle çalışmada kullanılacak yöntemin ağırlıklı

¹⁴ Yağcı, *Kur'ân Kursu Öğrencilerinin Hafızlık Eğitimine Yönelik Tutumları*; M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursu* (Ankara: DİB Yayınları, 2008); Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'ân Kurslarının Yeri"; Selçuk Sarı, "Giresun Kırşalında Dini Eğitime Lokal Bir Örnek: Sayca/Manaroğlu Medresesi ve Kuran Kursu", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu-I* (25-27 Ekim 2013), ed. Mehmet Fatsa (Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Kültür Seris 2, 2013).

olarak arşiv taraması ve mülakat tekniği ile yapılmasına karar verilmiştir. Çalışmanın yapısı gereği Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'an Kursu ile ilgili arşiv taraması (Sındırgı Müftülük Arşivi) ve kursun hocaları, öğrencileri, müftülük personeli ile derinlemesine görüşme (mülakat) yapılmıştır. Bu noktada öncelikle alan uzmanları ile görüşülerek onların önerileri ve araştırmanın temel problemi olan "Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'an Kursu'nun Balıkesir'deki dini hayata ve Kur'an öğretimine katkısını araştırmak" doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

1. Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'an Kursu nasıl bir tarihî süreç takip etmiştir?
2. Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'an Kursu'nda izlenen müfredat ve öğretim yöntem-teknikleri nelerdir?
3. Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'an Kursu'nun Balıkesir'deki dini hayata katkısı nelerdir?
4. Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'an Kursu'nun mezunları genel olarak nerelerde/hangi kurumlarda çalışmaktadır?
5. Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'an Kursu'nun eğitime ara verme nedenleri nelerdir?

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmış, literatür/arşiv taraması ve derinlemesine görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda ikisi kursun hocası iki Sındırgı müftülük personeli ve sekiz öğrenci¹⁵ olmak üzere toplam 12 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme¹⁶ yapılmıştır. Kendilerinden izin alınarak

¹⁵ Himmet Sarı hem kursun öğrencisi hem de Sındırgı Müftülük personelidir.

¹⁶ Yarı-yapılandırılmış görüşme: İncelenmek istenen konu hakkında katılımcılardan aynı türde bilgilerin toplanması amacıyla yapılan bir görüşme türüdür. Bu yaklaşımda görüşme öncesinde, görüşmeciye rehberlik edecek görüşme sorularının ya da konu başlıklarının yer aldığı görüşme formu hazırlanır. Hazırlanan görüşme formu, yanıtlanması istenilen bütün konuları kapsayan geniş bir liste biçimindedir. Görüşmeci, görüşme formunda yer alan soruları sorabilir,

çalışmanın çeşitli yerlerinde bu kişilere atıfta bulunulmuştur. Görüşmeye katılan kişilerle ilgili bilgiler şu şekildedir:

Tablo 1: Görüşme Yapılan Kişilerin Genel Özellikleri

	Adı Soyadı	Doğum Yılı	Öğrenim Durumu	Mesleği	Kur'an Kursu ile İrtibatı
1	İsmail YALÇIN	1933	İlkokul	Demirci	Öğrenci/Yüzüne 1945-1946 Civarı
2	Mehmet Emin SARI	1943	İlkokul	İmam/Müezzin 1966-2000	Öğrenci/Hafız 1955-1958
3	Mustafa Kemal TOPÇU	1943	İlkokul	Marangoz	Öğrenci/Yüzüne 1957-1958
4	Himmet SARI	1951	İmam-Hatip Orta Okulu	Şef/Müftülük 1978-2000	Öğrenci/Yüzüne 1963-1964
5	Yüksel DURU	1951	İmam-Hatip Orta Okulu Terk	Çiftçi	Öğrenci/Hafız 1961-1965
6	Muharrem SİLKİN	1956	İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü	İmam-Hatip 1979-2021	Öğrenci/Hafız 1967-1971
7	Orhan SUBAŞIOĞLU	1956	İmam Hatip Lisesi, Gıda Teknolojisi MYO	Kur'an Öğreticisi 1977-2004	Kursun Hocası 1993-2004
8	Hüseyin BİLAL	1963	İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Ön Lisans	Kur'an Öğreticisi/İmam-Hatip	Kursun Hocası 1995-1999
9	Hüseyin KAYMAZ	1962	İmam Hatip Lisesi,	Memur/Müftülük	Müftülük Personeli 1988-2023

bununla beraber ayrıntılı bilgi toplama amacıyla ek sorular da geliştirebilir. Yarı-yapılandırılmış görüşme, bu biçimiyle amaçlı bir sohbete benzetilmektedir. Bk. Jale Balaban Salı, "Verilerin Toplanması", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, ed. Ali Şimşek (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 145.

			Sosyal Bilimler MYO		
10	İsmail DÖNMEZ	1980	İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Ön Lisans, Kamu Yönetimi	Şef/Müftülü k	Öğrenci/Hafız 1993-1996
11	Şuayip KIRAN	1984	İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Ön Lisans	İmam-Hatip	Öğrenci/Yüzüne 1995-1996
12	Muhammed IŞIK	1986	İmam Hatip Lisesi, Türkçe Öğretmenliğ i Lisans	Murakıp/Mü ftülük	Öğrenci/Hafız 2000-2002

Görüşmeler katılımcılardan alınan randevular kapsamında Eylül-Ekim 2024'te gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler her bir kişi ile yaklaşık 60 dakika sürecektir. Toplam 720 dakika süren görüşmelerde katılımcıların verdiği bilgiler yazılı not alınarak kayıt altına alınmıştır. Daha sonra elle yazarak not aldığımız veriler analiz edilerek Word'e yazılı metin olarak aktarılmış ve çözümlenmiştir. Ulaşılan bulgulara çalışmanın çeşitli bölümlerinde "Kişisel Görüşme/Mülakat" şeklinde yer verilerek 1944-2004 Yılları Arasında Balıkesir'de Etkin Hizmet Veren Bir Kur'ân Kursu: Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu; tarihçesi, ders müfredatı, mezunlarının çalıştığı yerler, Balıkesir'deki dini hayata katkısı, eğitime ara verme nedenleri vb. yönleriyle irdelenmeye çalışılmıştır.

1. Tarihçesi

1.1. Kurs Binasının Yapılışı, Faaliyete Girmesi ve Resmi Açılışı (1940-1948)

Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu 1944-2004 yılları arasında Balıkesir'in Sındırgı ilçesinde¹⁷ ilçe merkezinde hafızlık ve yüzüne eğitimi vermiş olan Cumhuriyet Döneminde kurulmuş bir Kur'ân kursudur. Gerek Sındırgı Müftülüğü Arşiv Kayıtlarına gerekse bu kursta eğitim gören kurs öğrencilerinin söylediklerine bakıldığında Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun yaklaşık olarak 1944-1945 yıllarında fiili bir şekilde eğitim-öğretim faaliyetine başladığı, 02.11.1948 tarihinde ise resmi olarak açıldığı görülmektedir.¹⁸ Kurs öğrencilerinden 1933 doğumlu İsmail Yalçın; kursun binasının yapılışını hatırladığını¹⁹, kendisinin 12-13 yaşlarında iken kursta Gönenli Hafız Veli'den (Veli Bedirhan)²⁰ yüzüne Kur'ân okuduğunu, kendisi yatılı kalmasa da kursta yatılı kalan öğrencilerin kaldığını, kursta okuduğu dönemde camilerde "Tanrı Uludur" diye ezan okuduğunu, kendisinin de bu şekilde ezan okuduğunu, öğrenciler Kur'ân okurken/öğrenirken başöğretmen Fikret Balkan'ın öğrencileri kontrole geldiğini ve ders bitinceye kadar kontrol yaptığını belirtmektedir.²¹ 15 Ağustos 1945 tarihli Sındırgı Müftülüğü'ne yazılan

¹⁷ Balıkesir'in güneydoğusunda bulunan Sındırgı; kuzeyinde Bigadiç, Dursunbey, güneyinde Manisa-Demirci, Gördes ve Akhisar, batısında Manisa-Kırkağaç, doğusunda ise Kütahya-Simav ile çevrilidir.

¹⁸ Sındırgı Müftülük Arşivi-Yaşar Akkuş Dosyası (Yaşar Akkuş Özlük Dosyası); İsmail Yalçın, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 14 Ekim 2024)

¹⁹ Kur'ân Kursunun yapıldığı yer Süleyman Sak'ın babasının eviydi bk. İsmail Yalçın.

²⁰ Arşiv kayıtlarında Gönen'in Sebepli Köyü'nden olan Veli Bedirhan'ın (Rumî) 1330 doğumlu olduğu yazmaktadır. Miladiye göre 1914'tür. Bk. Sındırgı Müftülük Arşivi-Veli Bedirhan Dosyası (Veli Bedirhan Özlük Dosyası).

²¹ 91 yaşında ve halen ayakta olan sabah namazlarına gidecek kadar sağlıklı olan İsmail amca 1950 öncesinde camilerde Cuma kıldığını fakat (muhtemelen

bir yazıda ise “Kazanız Kur’ân öğreticiliğini fahri olarak yapacağı bildirilen Yakup Bey Camii imamı Veli Bedirhan’ın Kaymakamlık yoluyla inha edilmesi ve vazifeyi fahri olarak yapacağına dair pullu muvafakatnamesi ile...iki fotoğrafının gönderilmesi beyan olunur”²² denilerek aynı zamanda kursun yanındaki Yakup Bey Camii’nin (Küçük Cami) imamı olan Veli Bedirhan’ın kursun hocalığına resmi olarak (fahri) atanmasının talep edildiği görülmektedir.²³ Özetle belirtmek gerekirse 1940’ların başında yapılmaya başlandığı, 1944 civarında fiili olarak faaliyete girdiği anlaşılan Sındırgı Merkez Erkek Kur’ân Kursu’nun Cumhuriyet Döneminin ilk Kur’ân kurslarından olduğu anlaşılmaktadır. Daha doğru ifadeyle Cumhuriyetin kuruluşunun akabinde başlayan katı sekülerizm/laisizm politikasının 1940’lardan itibaren yavaş yavaş yumuşamaya başladığı ve bu dönemde Kur’ân öğretimine peyderpey kontrollü ve kısmi olarak izin verilmeye başlandığı, 1948 yılında ise

Arapça olduğu için) sela okunmadığını da söylemektedir. Bk. Yalçın, “Mülakat” (Görüşme 14 Ekim 2024)

- ²² Veli Bedirhan Özlük Dosyası. Oğullarının ve kızının (Hatice) verdiği bilgiye göre Hafız Veli Sındırgı’ya geldiği ilk yıllarda (1935-1940) Kur’ân öğretiminin yasak olduğu dönemde Küçük Cami’nin yakınlarındaki evinde öğrenci okutmaya başlamıştır.
- ²³ Müftülük arşiv kayıtlarına göre 1940 yılında göreve başladığı anlaşılan Veli Bedirhan’ın Balıkesir Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1943 yılında Yakup Bey Camii’ne (Küçük Cami) resmi olarak atandığı görülmektedir. Veli Bedirhan’ın daha sonra 1947 yılında Şerif Paşa Camii (Koca Cami) imamı ile becayış yaparak Kur’ân Kursu hocalığının yanı sıra Şerif Paşa Camii imamlığını yürüttüğü, Kur’ân kursunun resmi olarak açılması sonrasında 1948 tarihinde Erkek Kur’ân Kursu’na resmi olarak da görevlendirildiği anlaşılmaktadır. İlk becayışı kısa sürdüğü anlaşılan Hafız Veli’nin 1953 yılında Koca Cami’ye tekrar becayışla imam olduğu görülmektedir. Yakup Bey Camii ve Rızaiye Camii’nin ekin deposu olarak kullanıldığını, Koca Cami’nin açık olduğunu hatırladığını belirten kurs öğrencilerinden İsmail Yalçın’ın anlattıklarından anlaşılanlara göre Yakup Bey Camii 1940 sonrası Hafız Veli ile birlikte tekrar cami olarak kullanılmaya başlamış, yanındaki Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur’ân Kursu da bu tarihlerde yapılmıştır. Yine Yalçın’ın belirttiğine göre Hafız Veli hem Küçük Cami’nin imamı hem de Erkek Kur’ân Kursu’nun hocalığını birlikte yürütmüştür. Bk. Veli Bedirhan Özlük Dosyası; Yalçın, “Mülakat” (Görüşme 14 Ekim 2024)

Türkiye’deki Kur’ân kurslarının resmi olarak açılmaya başladığı,²⁴ Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur’ân Kursu’nun da açılan ilk Kur’ân kurslardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

1.2. Hafız Veli Dönemi (1944-1960)

Sındırgı Müftülüğü Arşiv Kayıtlarına ve İsmail Yalçın’ın belirttiğine göre Gönenli Mehmet Efendi’nin (1903-1991) talebelerinden olan Hafız Veli²⁵ yaklaşık olarak 1945-1960 yılları arasında 15 yıl boyunca Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur’ân Kursu’nun hocalığını yürütmüş, kursta yüzüne ve hafızlık eğitimi vermiştir. Yalçın’ın belirttiğine göre Hafız Veli kursta erkek öğrencileri okuturken camide de kızları okutmuştur. Nitekim Sındırgı’nın meşhur kadın hafızlarından Perihan Hafız²⁶ ve (İsmail Yalçın’ın hanımı olan) Sevim Hafız, Hafız Veli’de hafızlıklarını yapmıştır.²⁷ Yine arşiv kayıtlarına ve kurs öğrencilerinin söylediklerine göre cami imamlığı ve Kur’ân kursu hocalığı yaptığı yıllarda Hafız Veli hakkında irticaya sebebiyet verme, siyasi partiye (Demokrat Parti) üye olma vb. konularda zaman zaman şikâyetle bulunulmuştur.²⁸

²⁴ 1947 yılında yapılan CHP Kongresinde “Cenazelerimizi kaldıracak imam bulamıyoruz”, din adamı yetiştirmek için imam-hatip okulları ve bir ilahiyat fakültesinin kurulması gerektiği şeklinde tartışmalar yaşanmıştır. Kongredeki tartışmalar için bk. Hakan Uzun, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 12/25 (2012), 127.

²⁵ Kendisiyle yaptığım telefon görüşmesinde Hafız Veli’nin oğlu emekli müftü Şerif Bedirhan da babasının Gönenli Mehmet Efendi’nin ilk talebelerinden olduğunu, ondan icazetli kurra hafız olduğunu Sındırgı, İvrindi ve Akhisar’da olmak üzere çok sayıda hafız yetiştirdiğini, o dönem Sındırgı ve Balıkesir merkezin Gönenli’den iki hoca talep etmesi üzerine Gönenli’nin, babasını Sındırgı’ya Ahmet Karatoprak’ı da Balıkesir’e gönderdiğini belirtmiştir.

²⁶ Sındırgı’da halk arasında Perihan Hafız diye bilinen Fatma Perihan Şen 1958 yılında Sındırgı’da fahri olarak Kur’ân kursu hocalığı yapmaya başlamış, 1966 yılında resmi olarak açılan Sındırgı Kız Kur’ân Kursu’nun da ilk hocası olmuştur. Bk. Sındırgı Müftülük Arşivi-Fatma Perihan Şen Dosyası (Fatma Perihan Şen Özlük Dosyası).

²⁷ Yalçın, “Mülakat” (Görüşme 14 Ekim 2024)

²⁸ 1947 yılında Hafız Veli için görevden el çektirilme talebinde bulunulmuş, Müftü Hafız Veli’yi Vakıflar Müdürlüğü’ne şikâyet etmiş, 1950 yılında Hafız Veli irtica

Arşiv kayıtlarına bile giren bu şikayetlerden de anlaşıldığına göre din adamları ve dini eğitim/Kur'ân öğretimi üzerindeki baskı ve kontrollerin 1950 öncesinde yoğun olduğu, zaman zaman 1950 sonrasında da bu baskı ve şikayetlerin devam ettiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu şikayetlerden bunalan Hafız Veli'nin 1957 Haziran'ında Kur'ân kursu hocalığından istifa ettiği (hocalık için Akhisar'a gittiği) onun yokluğu sırasında yaklaşık bir, bir buçuk yıl Kur'ân kursunun hocalığını Gönenli Abdullah Uyar'ın (Hafız Abdullah) yürüttüğü görülmektedir. Kursun o dönemki hafızlarından (1955-1958) Mehmet Emin Sarı'nın ve yüzüne öğrencilerinden Mustafa Kemal Topçu'nun belirttiğine göre Hafız Veli şikâyet edilince ve kurstan gidince öğrencileri okutmak için Gönenli Hafız Abdullah (Uyar) kursa gelmiş ve 1958 civarında kursta bir yıl hocalık yapmış daha sonra Hafız Veli tekrar dönünce Abdullah hoca kendi isteğiyle Gönen'e geri dönmüştür.²⁹ 1959 ortalarında Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nda tekrar göreve başlayan Hafız Veli'nin 1960 darbesi sonrasında Ekim ayında İvrindi Kur'ân Kursu'na gittiği/sürüldüğü görülmektedir.³⁰

1.3. Yaşar Hafız Dönemi (1961-1984)

Sındırgı Müftülüğü Arşiv Kayıtlarına ve kurs öğrencilerinin belirttiğine göre Hafız Veli'den sonra Kur'ân kursunun hocası olan

suçlaması ile tutuklanmış yaklaşık 1 aylık nezaretin ardından irtica suçundan beraat etmiştir. 3 Mayıs 1950 tarihli Sındırgı Kaymakamı'nın Diyanet İşleri Başkanlığı'na yazdığı yazıda şu ifadeler yer almaktadır: *"İlçemiz Yakupbey Camii Kur'ân Kurs öğreticisi Veli Bedirhan irtica suçundan dolayı C. Savcılığı tarafından 29/4/1950 Günü Tevkif edildiğini malumat husulü saygı ve hürmetlerimle arz ederim"* Kaymakam Bahri Erkmen. Bk. Veli Bedirhan Özlük Dosyası. Kendisiyle yaptığım telefon görüşmesinde Hafız Veli'nin oğlu Şerif Bedirhan babasının 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ertesi günü serbest bırakıldığı belirtti.

²⁹ Mehmet Emin Sarı, *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024); Mustafa Kemal Topçu, *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024)

³⁰ Veli Bedirhan Özlük Dosyası.

Yaşar Hafız (Yaşar Akkuş)³¹ 1961-1984 yılları arasında yaklaşık 25 yıl boyunca Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun hocalığını yürütmüştür.³² Yaşar Hafız Sındırgı Şapçı Köyü'nde bulunan Kur'ân kursunda (medrese) Mehmet Ali Hoca'da hafızlığını yapmış, daha sonra İstanbul'a giderek Hasan Akkuş Kur'ân Kursu'nda Gönenli Mehmed Efendi'den Arapça okumuş, askerliği sonrasında 1957'de kendi köyüne (Devletlibaba) dönerek köyde yatılı Kur'ân kursu açmıştır.³³ Sındırgı Kur'ân Kursu'nun eski öğrencilerinden İsmail Yalçın'ın asker arkadaşı olan Yaşar Hafız³⁴ Ekim 1960'ta Şerif Paşa Camii'ne (Koca Cami) imam olarak tayin edilmiş, Mayıs 1961'de Kur'ân kursunda ücretli olarak kurs hocalığına başlamış, 1964'te ise kadrosu tamamen Kur'ân kursuna aktarılmıştır. Asaleten atamadan sonra Yaşar Hafız 1964-1984 yılları arasında doğrudan ve sadece Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun hocalığını yürütmüştür. Kursta yüzüne ve hafızlık eğitimini yürüten Yaşar Hafız'a zaman zaman (özellikle de Erkek Kur'ân Kursu'nun 1971-1972 civarı Şerif Paşa Camii karşısına taşınması sonrası) Şerif Paşa Camii'nin imam ve müezzinlerinin de yardım ettiği görülmektedir.³⁵ Nitekim 1961-1965 yılları arasında kursta okuyan (1969 yılındaki hafızlık cemiyetine katılan) kursun hafızlarından Yüksel Duru Yaşar

³¹ Yaşar Akkuş; 2023 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan Profesör olarak emekli olan Mehmet Akkuş ve Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalışan Kelam Anabilim Dalı'nda Profesör olan Süleyman Akkuş'un babasıdır.

³² Yaşar Akkuş Özlük Dosyası; Himmet Sarı, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024)

³³ Bu bilgiler -telefon görüşmesinde- Yaşar Akkuş'un oğlu Mehmet Akkuş tarafından verilmiştir.

³⁴ Hafız Velî'nin şikâyet sonucu kurstan ayrıldığını söyleyen İsmail Yalçın, Yaşar Hafız'ın onun askerlik arkadaşı olduğunu, Ankara'da askerliği beraber yaptıklarını, kursa gelmesinde de etkisinin olduğunu söylemektedir. Yaşar Akkuş Temmuz 1954-1956 yıllarında 2 yıl askerlik yapmıştır. Bk. Yalçın, "Mülakat" (Görüşme 14 Ekim 2024); Yaşar Akkuş Özlük Dosyası.

³⁵ Yaşar Akkuş Özlük Dosyası.

Hafız'da hafızlık yaptığını, Kurra Hafız'dan³⁶ talim üzere (Subhâneke duasını) okuduğunu söylemektedir.³⁷ Aynı şekilde 1967-1971 yılları arasında kursta öğrencilik yapan Yaşar Hafız'ın hafızlarından olan Muharrem Silkin de Yaşar Hafız'ın hafızlık dinlediğini, Kurra Hafız'ın ise talim okuttuğunu, kendisinin de ondan talim okuduğunu belirtmektedir.³⁸ Arşiv kayıtlarına bakıldığında ise daha önce de Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'na dönme talebinde bulunan³⁹ Hafız Veli'nin 1970 yılında Cami Kebir müezzini olarak Sındırgı'ya tekrar döndüğü, 1972'de Erkek Kur'ân Kursu'na hoca olarak atanmayı talep ettiği, 1974 yılında Yaşar Hafız'la birlikte bu kursta hocalık yaptığı görülmektedir.⁴⁰ Arşiv kayıtlarına ve mülakat yapılan katılımcıların belirttiğine göre Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun 1980 darbesi ile yatılı kısmının kapandığı, 1984'te Yaşar Hafız'ın emekli olması sonrasında gündüzlü kısmının da kapandığı görülmektedir.⁴¹ Nitekim 1963-1964 yıllarında bu kursta öğrenci olan ve daha sonra uzun yıllar Sındırgı Müftülüğü'nde şeflik yapan Himmet Sarı'nın

³⁶ Yaklaşık olarak 1965-1985 yılları arasında Koca Camii'nin imamlığını yapan Kurra Hafız (Mustafa Çavuşoğlu) Gönenli Mehmet Efendi'nin talebelerinden olup ondan icazet almıştır. Kurra Hafız'ın Sındırgı'da görev yaptığı yıllarda Kız Kur'ân Kursu'nun öğrencilerinden bazı öğrencileri okuttuğu da (hafızlık yaptırdığı) anlaşılmaktadır. Nitekim Kurra Hafız'ın oğlu Hüseyin Çavuşoğlu (kendisi çocukken) kız öğrencilerin zaman zaman evlerine gelip babasına ezber okuduklarını söylemektedir. Yine Hafız Veli'nin ilk yıllardaki talebelerinden olan İsmail Yalçın hanımının Hafız Veli'de, kızının ise Kurra Hafız'da hafız olduğunu söylemektedir. Bk. Yalçın, "Mülakat" (Görüşme 14 Ekim 2024)

³⁷ Yüksel Duru, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail kurt, Not Alma, Görüşme 27 Eylül 2024)

³⁸ Muharrem Silkin, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024)

³⁹ 1967'de Hafız Veli tekrar Sındırgı Kur'ân Kursu'na dönmek için dilekçe vermiş fakat bu talebi kabul edilmemiştir. Daha sonra 1970'te Koca Cami'ye müezzini olarak dönmüş, 1975'te buradan emekli olmuştur. Bk. Veli Bedirhan Özlük Dosyası.

⁴⁰ Veli Bedirhan Özlük Dosyası; Sındırgı Müftülük Arşivi-Yaşar Akkuş Kıraat Dosyası (Yaşar Akkuş Kıraat Dosyası).

⁴¹ Sındırgı Müftülük Arşivi-Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası/Mevlana Kur'ân Kursu Dosyası (Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası).

belirttiğine göre 80 darbesi ile kursun derneği kapatılmış, bu nedenle iâşesini sağlamakta zorlanan Kur'ân kursu sadece gündüzlü eğitime dönmüş, Yaşar Hafız'ın emekliliğine -Ağustos 1984 yılına- kadar bu şekilde devam etmiş sonra kapanmıştır.⁴² 1984-1993 yılları arasında Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu eğitim-öğretime kapalı kalmıştır.

1.4. Orhan Hoca Dönemi (1993-2004)

Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu Sındırgı Taştepe'deki Yeni Cami'nin (Stadyum Cami) yanındaki yeni binasına taşınması (28 Ekim 1993) sonrasında Orhan Hoca (Orhan Subaşıoğlu) ile birlikte tekrar eğitim-öğretime başlamıştır. Sındırgı Müftülüğü Arşiv Kayıtlarına ve kursun hocası Orhan Subaşıoğlu'nun (kendisinin) belirttiğine göre 1993-2004 yılları arasında yaklaşık 11 yıl boyunca Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân kursunun hocalığını Orhan Hoca yürütmüştür.⁴³ 1977'de ilk önce imam olarak göreve başlayan daha sonra Kur'ân kursu öğreticisi olarak devam eden, emekliği sonrasında hâlâ Gönen'de hafız yetiştirmeye devam eden Orhan Hoca 2004 yılındaki emekliliğine kadar Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nda çalışmıştır.⁴⁴ Bu kursta Orhan Hoca daha çok hafızlık öğrencilerini okutmuştur. Kursun açıldığı ilk yıllarda kısa bir süre Hüseyin (Bostan) Hoca, onun ayrılmasından sonra Hüseyin (Bilal) Hoca ve öğrencilerin çok olduğu yıllarda hem Hüseyin Hoca hem de kursun yanındaki Yeni Cami'nin imamı olan Ergün (Muslu) Hoca birlikte yüzüne öğrencilerini okutmuştur.⁴⁵ 1993 yılında açılan Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun öğrenci sayısı üç yılda iki katına çıkarken 28

⁴² Himmet Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁴³ Orhan Subaşıoğlu, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 13 Ekim 2024); Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası.

⁴⁴ 27 yıl boyunca Diyanet bünyesinde imam ve Kur'ân kursu hocası olarak çalışan Subaşıoğlu 10 yıl imamlık 17 yıl Kur'ân kursu hocalığı yapmıştır. Bk. Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024)

⁴⁵ Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası.

Şubat 1997 Post-Modern darbesi sonrasında hızla düşmeye başlamış ve her yıl sayının daha da azalması nedeniyle 2004 yılında Kur'ân Kursu eğitim-öğretime ara vermek zorunda kalmıştır. Orhan Hoca'nın emekli olması sonrasında Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu kapanmış, kurs binası 2019-2020 yılında depreme dayanıksızdır raporu verilene kadar (gündüzleri kadınların okuduğu) Kız Kur'ân Kursu olarak hizmet vermiştir.⁴⁶

1.5. Kur'ân Kursunun Binaları, Öğrenci Durumu ve İaşesi (1944-2004)

1944 civarında Küçük Cami'nin yanında açılan Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun binası, yeterli gelmediği için uzun yıllar -1971'e kadar- Koca Cami'nin yanındaki (yatakhane olarak kullanılan) binayla birlikte hizmet vermiştir. Kurs binası küçük olduğu için Kur'ân kursu öğrencileri çalışmak için Küçük Cami'yi hocaya ders dinletirken kurs binasını kullanmıştır.⁴⁷ Kursun hafızlarından olan Mehmet Emin Sarı'nın belirttiğine göre Küçük Cami'nin (Yakup Bey Camii) yanındaki iki katlı olan yatılı Kur'ân kursunun üst katında bir sınıfın bir de yatakhanenin olduğu, alt katta ise bir imam/hoca odasının (bu odanın üstü Kur'ân okunan sınıf) bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁸ Alt kattaki diğer kısmında yatılı kalan öğrenciler için yemekhane ve banyo-tuvaletin olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kursun öğrencilerinden olan Mustafa Kemal Topçu'nun dediğine göre kursun aşçısı vardı ve kursta üç öğün yemek çıkmaktaydı.⁴⁹ Küçük Cami'nin yanındaki Kur'ân Kursu'nda yatılı 15-20 öğrenci kalırken Koca Cami'nin (Şerif Paşa Camii) avlusundaki tek katlı binada da yaklaşık 40 öğrencinin kaldığı, buranın Kur'ân kursunun öğrencileri için yatakhane ve öğrencilere sohbet verilen yer olarak kullanıldığı

⁴⁶ Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası.

⁴⁷ Duru, "Mülakat" (Görüşme 27 Eylül 2024)

⁴⁸ Mehmet Emin Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁴⁹ Topçu, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

söylenmektedir. Koca Cami'nin yanında Kur'ân kursunun yatakhane olarak kullanılan tek katlı bina 1970'te yıkılmış ve yerine iki katlı bina yapılmıştır.⁵⁰ Bu binanın yapılması sonrasında Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu bu binaya taşınmış Küçük Camii'nin yanındaki eski kurs binası ise Sındırgı Kız Kur'ân Kursu binası yapılmıştır.⁵¹

Yaklaşık 1971-1984 yılları arasında hizmet veren Koca Cami'nin yanındaki iki katlı kurs binasının üst katı müftülük, zemin katı Kur'ân kursu odaları, bodrumu ise yatakhane ve yemekhane olarak kullanılmıştır.⁵² Kurs öğrencilerinin aktardığı bilgilerden anlaşıldığına göre Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun 1950-1970 yılları arasında ortalama 60 civarında yatılı öğrencisinin olduğu, -özellikle 50'li yılların sonları 60'ların başında- gündüzlülerle beraber bu sayının iki katına (120-130) çıktığı anlaşılmaktadır.⁵³ Nitekim kursun 1958 mezunu hafızlarından olan Mehmet Emin Sarı kursta 125 öğrencinin olduğunu çok iyi hatırladığını, yakın yerlerdeki öğrencilerin evlerinden geldiğini, Küçük Cami'nin yanındaki kurs yatakhane (yaklaşık 15-20 öğrenci) ve Koca Cami'nin yanındaki yatakhane olmak üzere toplam 60-70 öğrencinin yatılı olduğunu söylemektedir.⁵⁴ Benzer şekilde 1971 mezunu hafızlarından Muharrem Silkin de kursta toplam 50-60 civarında öğrencinin yatılı kaldığını belirtmektedir.⁵⁵

1973-1984 arasındaki öğrencilerle ilgili arşiv kayıtlarına -Yaşar Hafız'ın tuttuğu Kur'ân Kursu Defterine- baktığımızda ise Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nun ortalama 40-60 arasında öğrencisinin olduğu,

⁵⁰ Yalçın, "Mülakat" (Görüşme 14 Ekim 2024); Silkin, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024); Duru, "Mülakat" (Görüşme 27 Eylül 2024)

⁵¹ Mehmet Akkuş, Telefon Görüşmesi.

⁵² Hüseyin Kaymaz, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 17 Ekim 2024)

⁵³ Mehmet Emin Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024); Topçu, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024); Silkin, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁵⁴ Mehmet Emin Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁵⁵ Silkin, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

1983-1984 yıllarında kapanmadan önce bu sayının 15-20'ye düştüğü görülmektedir. Yine kurs kayıtlarına bakıldığında 1975 sonrasında Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nda hafızlık yapan öğrencilerin sayısının çok az olduğu gözükmemektedir.⁵⁶ Bu durumun nedeni ise şudur: Balıkesir Eski Cami Hafızlarından İsmail Solak'ın belirttiğine göre 1975-1976 civarında ilçelerde hafızlık yapan öğrenciler Balıkesir merkezdeki Eski (Yıldırım) Camii Kur'ân Kursu'nda toplanmıştır. Çünkü o dönem DİB bölge Kur'ân kurslarına hafızları toplamak istemiş ve Kütahya, Çorum ve Balıkesir'deki belirli bölge kurslarında hafızları toplamış, bu tarihten itibaren Balıkesir ilçelerindeki hafızlar da merkezdeki Eski Camii Kur'ân Kursu'na toplanmıştır.⁵⁷ Bunun yanında yine aynı yıllarda, 1975'te, Sındırgı İmam-Hatip Lisesi'nin açılmasının Kur'ân kursuna gidecek öğrencilerin imam-hatibe yönelmesine yol açtığını bu nedenle hafızların yanı sıra Kur'ân kursundaki öğrenci sayısının da giderek azalmaya başladığını söyleyebiliriz.

1984-1993 Ekim arasında Sındırgı'da ne erkek ne de kız Kur'ân kursunun açık olmadığı görülmektedir.⁵⁸ Taştepe'deki Erkek Kur'ân Kursu bina inşaatı ise 1989 civarında başlamış,⁵⁹ 1993 Ekim'inde faaliyete girmiştir. Bina tanıtım formunda Türkiye Diyanet Vakfı'nın 90 kişilik tip projesine göre yapıldığı belirtilse de üç katlı yeni binanın tam olarak buna uymadığını maksimum 60-70 kişilik yatılı kapasitesinin olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim kursta öğrencinin en fazla bulunduğu 1997 yılında 73 öğrencinin Kur'ân kursuna kayıtlı

⁵⁶ Yaşar Akkuş Kiraat Dosyası.

⁵⁷ Bu bilgilere Eski Camii Kur'ân Kursu'nun bir programı esnasında İsmail Solak ile yaptığımız sohbet esnasında ulaşılmıştır.

⁵⁸ 1983'te imam olarak göreve başlayan ve uzun yıllar Sındırgı Müftülüğü'nde memur olarak görev yapan (1988-2023) Hüseyin Kaymaz müftülükte göreve başladığında merkezdeki iki kursun da kapalı olduğunu, sadece köylerdeki kursların açık olduğunu belirtmektedir. Bk. Kaymaz, "Mülakat" (Görüşme 17 Ekim 2024)

⁵⁹ Kaymaz, "Mülakat" (Görüşme 17 Ekim 2024)

olduğu gözükmetedir.⁶⁰ Yeni Kur'ân kursu binasının üçüncü katında beş adet yatakhane salonu, beşer adet banyo ve tuvalet, ikinci katında bir adet hoca odası, iki adet misafir odası, üç adet öğrencilerin ders gördüğü sınıf, altı adet hafızlık odası, beş adet tuvalet ve abdesthane, zemin katta ise yemek pişirilen alan, yemekhane (ayrı zamanda hafta sonu TV izleme alanı) ve bir adet masa tenisi odası/salonu bulunmaktadır.⁶¹ 1993-2004 yılları arasında 11 yıl aktif hizmet veren bu binada eğitim-öğretim ilk yıl yaklaşık 40 öğrenciyle başlamış, en çok öğrencinin olduğu 1997 yılında 73 öğrenciye ulaşmış, 2003-2004 yıllarında ise bu sayı 10-15'e kadar düşmüştür.⁶² Gerek arşiv kayıtlarına bakıldığında gerekse kurs öğrencilerinin belirttiğine göre 1944'ten 2004'e kadar Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nda yatılı kalan öğrencilerin çoğunluğunun Sındırgı'nın köylerinden olduğunu, bununla beraber Sındırgı merkezden (özellikle Hafız Veli döneminde merkezdeki öğrencilerin gündüzlü geldiğini), zaman zaman da Simav, Demirci, Akhisar gibi çevre ve yakın ilçelerden öğrencilerin kursta yatılı kaldığını söyleyebiliriz.

Türkiye'de Kur'ân kursları Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olsa da gerek Kur'ân kursu binalarının yapımının gerekse kurs öğrencilerinin iâşe giderlerinin genel olarak yardımsever halk tarafından karşılandığını söyleyebiliriz. Bununla beraber kurs hocalarının maaşının Diyanet İşleri Başkanlığı (Devlet) tarafından, binaların elektrik su gibi giderlerinin Türkiye Diyanet Vakfı veya Kur'ân kurslarının kendi vakıfları tarafından karşılandığını belirtmeliyiz. Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun iâşesinin

⁶⁰ Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024); Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası.

⁶¹ Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024); Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası.

⁶² Sındırgı Müftülük Arşivi-Kur'ân Kurslarına Dair İstatiki Dosya (1992-2002) (Kur'ân Kurslarına Dair İstatiki Dosya (1992-2002)); Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası.

de kurulduğu günden itibaren toplanan yardımlarla sağlandığını söyleyebiliriz. Mülakat yaptığımız kurs öğrencilerinin belirttiğine göre Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nda yatılı kalan öğrenciler için köylerden kuru fasulye, mercimek vb. erzak gelirdi. Yine Küçük Camii'nin cami cemaatinden olan Yusuf dayının (yaklaşık olarak 1950-1970 arasında) kursun erzak işeriyle uğraşan bir hayırsever olduğu belirtilmektedir.⁶³ Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun iâşesinin yapılan erzak yardımlarının yanı sıra kursun derneğine yapılan nakdi yardımlarla sağlandığı görülmektedir. Nitekim 1980 darbesiyle kursun derneği kapatıldığı için iâşesini sağlayamayan Kur'ân Kursu'nun yatılı kısmı 1980 yılında kapatılmıştır.⁶⁴ Kursun hocalarından Orhan Hoca'nın belirttiğine göre 1993-2004 yılları arasında Kur'ân Kursu'nun iâşesi Türkiye Diyanet Vakfı'nın yanı sıra yardımseverlerin katkılarıyla sağlanmaktaydı. Orhan Hoca, Kur'ân Kursu'na köylerden erzak/kuru bakliyat geldiğini, kursun haftalık sebze-meyve ihtiyacının daha çok Sındırgı Pazar Yeri'nden pazarcı esnafından toplu satın alındığını, et ihtiyacının Kurban bayramlarında hayırseverlerin bağışladığı yıl boyu derin dondurucularda saklanan kurban hisseleriyle ve zaman zaman kursa bağışlanan (kurban) adaklarıyla sağlandığını, pirinci ise memleketi Gönen'den kendisinin getirdiğini belirtmektedir.⁶⁵ Kursun hocalarından Hüseyin (Bilal) Hoca ise TDV'nin kursun aşçı ücreti ve elektrik su giderlerini karşıladığını, öğrenci velilerinin ve yardımseverlerin vakfa katkıda bulunduğunu, kurban bayramlarında bağışlanan etlerin derin donduruculara konularak yıllık et ihtiyacının, toplanan/bağışlanan kurban derileriyle de kursun yıllık kömür/yakıt ihtiyacının karşılandığını

⁶³ Topçu, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024); Mehmet Emin Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024); Silkin, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁶⁴ Himmet Sarı, "Mülekat" (Görüşme 12 Ekim 2024); Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası.

⁶⁵ Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024)

söylemektedir.⁶⁶ Hüseyin Hoca Ramazan ayında (öğrencilere) zekat vermek isteyenlerin toptancılara yönlendirilerek verilen zekatlarla da öğrencilerin erzak/kuru gıda ihtiyacının karşılandığını, (buğday hasadı yapan ve bağış yapan bazı) çiftçilerin hasat sonunda öşürünü/zekatını kursa (öğrencilere) bağışladığını ve bu bağışın anlaştıkları bir fırıncıya verilerek kursun ekmek ihtiyacının karşılandığını, Pazar yerinden satın alınan veya zaman zaman da pazarcı esnafı tarafından bağışlanan sebze-meyve ile de kursun sebze-meyve ihtiyacının karşılandığını belirtmektedir.⁶⁷ Yine özellikle kursta yatılı kalan öğrencilerin köylerinden de Kur'ân Kursu'na ciddi kuru gıda ve sebze meyve yardımının yapıldığını da söyleyebiliriz. Örneğin 1995-2000 yılları arasında Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'na çok fazla öğrenci gönderen Manisa/Demirci'ye bağlı Bardakçı Köyü'nün - ki bu köy elma yetiştirmekle meşhurdur- o yıllarda kursun elma ihtiyacını karşılamada çok büyük katkısının olduğunu belirtebiliriz. Sonuç olarak 1944-2004 yılları arasında Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun -ve Türkiye'deki diğer Kur'ân kurslarının- iâşesinin genel olarak yardımseverlerin katkılarıyla sağlandığını söyleyebiliriz.

⁶⁶ Hüseyin Bilal, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecî: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 13 Eylül 2024)

⁶⁷ Bilal, "Mülakat" (Görüşme 13 Eylül 2024)

SINDIRGI MERKEZ ERKEK YATILI KUR'AN KURSU YEMEK LİSTESİ
ASAĞIYA ÇIKARILMIŞTIR.

SIRA NO :	GÜNLER	S A B A H	Ö Ğ L E	A K Ş A M
1	PAZARTESİ	Yumurta Margarin yağ Zeytin	Sebze yemeği Pirinç pilavı Salata	Kuru fasulye Pirinç pilavı Komposto
2	S A L I	Peynir Zeytin Reçel	Salçalı Köfte Makarna Cacık	Çorba Salçalı Köfte Salata
3	ÇARŞAMBA	Mercimek Çorbası	Kuru fasulye Pirinç pilavı Komposto	Sebze yemeği Makarna Salata
4	PERŞEMBE	Margarin yağ Peynir Reçel	Tas Kebabı Pirinç pilavı Komposto	Nohut yemeği Pirinç pilavı Komposto
5	C U M A	Pirinç Çorbası	Kıymalı yumurta Bulgur Pilavı Komposto	Türlü Makarna Salata
6	CUMARTESİ	Peynir Zeytin Margarin yağ	Kuru fasulye Pirinç pilavı Ayran	Etlı Patetes Makarna Ayran
7	P A Z A R	Yumurta Zeytin Reçel	Yeşil Mercimek Makarna Salata	Çorba Etlı Patetes Salata

Cavit YILDIZ
İlçe Müftüsü

Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'na Ait Bir Haftalık Yemek Listesi (2001)

2. Müfredatı

2.1. Eğitim Süresi

Kur'ân kurslarının eğitim süresi malum olduğu üzere bir yıl yüzüne eğitimi⁶⁸ ve (devam eden öğrenciler için) iki yıl hafızlık eğitimi şeklindedir. Kur'ân kurslarında okuyan bütün öğrenciler bir yıl Kur'ân-ı Kerim'i yüzüne okuma eğitimi almaktadır. Bununla beraber daha önce cami imamlarından veya ailesinden Kur'ân öğrenmiş olan veya zeki olup Kur'ân'ı çok kısa sürede öğrenen ve yüzüne okuması ezber yapabilecek düzeye gelen bazı öğrenciler yüzüne eğitimini bir yıla tamamlamadan dönem içinde hafızlık eğitimine başlayabilmekte ve toplam iki yıl içinde hem yüzüne hem de hafızlık eğitimini

⁶⁸ Kur'ân kursunun yüzüne öğrencileri için resmi eğitim-öğretim aralığı -MEB'e bağlı okullar gibi- gibi Eylül-Haziran arasındadır. Bu nedenle ilk okul 5. sınıfı bitirip hemen (yaz kursunda) gelenler için yüzüne eğitimi 1 yıl, eylül ayında gelenler için 9 aydır.

tamamlayabilmektedir. Yine istisna olmak üzere bazı öğrenciler iki yıllık hafızlık eğitimini üçüncü yıla uzatabilmektedir. Fakat genel olarak -Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nda ve bütün Kur'ân kurslarında 1945'lerden 2000'lerin başına kadar- ilköğretim 5. sınıftan mezun olduktan sonra başlayan Kur'ân kurslarının hafızlık eğitim süresi bir yıl yüzüne, iki yıl hafızlık olmak üzere toplam üç yıldır. Nitekim kursun Hafız Veli Dönemi hafızlarından Mehmet Emin Sarı ilk sene hatim ettim (yüzüne okudum) daha sonra bir buçuk iki yıl hafızlık yaptım demektedir.⁶⁹ Yaşar Hafız'da hafızlığını yapan Yüksel Duru ise bir sene yüzüne okuduğunu, -yazları köyde babasına yardıma gittiği için- üç yıl hafızlık yaptığını söylemektedir.⁷⁰ Benzer şekilde Muharrem Silkin de 1967'de bir sene yüzüne okuduğunu, daha sonra üç yıl hafızlık yaptığını söylemektedir. Silkin de tıpkı Duru gibi yaz aylarında çiftçi olan babasına yardıma gittiği için -o zaman Yaşar Hafız niçin buna izin verdi bilmiyorum- yazları ezber yapmadığından dolayı hafızlığının üç yıla uzadığını, normal eğitim süresinin bir yıl yüzüne iki yıl hafızlık eğitimi şeklinde olduğunu belirtmektedir.⁷¹ Kursun son dönem hafızlarından İsmail Dönmez de Orhan Hoca'da bir yıl yüzüne okuduğunu iki yıl hafızlık yaptığını (18 ayda hafızlığı bitirdiğini daha sonra hafızlığı süzdüğünü/ezberlerini sağlamlaştırdığını) söylemektedir.⁷² Kur'ân Kursu'nun son dönem

⁶⁹ Mehmet Emin Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁷⁰ Duru, "Mülakat" (Görüşme 27 Eylül 2024).

⁷¹ Silkin, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024). Sındırgı Kur'ân Kursu'nun son dönem ve son hafızlarından biri olan Muhammed Işık da Kur'ân kursuna 1998 yılında Havran'da başladığını bir yıl yüzüne okumanın ardından hafızlığa başladığını, 28 Şubat sonrası Kur'ân kurslarının kapanma sürecine girmesinden dolayı hafızlığının bir yıl uzadığını Havran Kur'ân Kursu'nun kapanması sonrasında 2000 yılında Sındırgı Kur'ân Kursu'na gelerek (Orhan Hoca'nın Sındırgı'ya getirmesi sonrasında) hafızlığını burada tamamladığını söylemektedir. Bk. Muhammed Işık, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 14 Eylül)

⁷² İsmail Dönmez, "Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat" (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 20 Eylül 2024)

hocası olan Orhan Hoca da kursta bir yıl yüzüne iki yıl hafızlık eğitimi verildiğini bununla beraber bazı öğrencilerin istisna olarak iki yılda hem yüzüne hem hafızlık eğitimini tamamladığını, yine istisna olarak hafızların eğitim süresinin bir yıl daha uzatılabildiğini, zeki bazı öğrencilerin de normal süreden daha erken bitirdiğini ifade etmektedir.⁷³ Genel olarak 1944-2004 yılları arasında hafızlık yapan öğrenciler üçüncü yılın sonunda yaz ayında (Temmuz/Ağustos) hafızlık sınavına girmesi sonrasında Kur'ân kursu eğitimini tamamlamış olmaktadır.

2.2. Verilen Dersler

Kur'ân Kurslarının amacıyla ilgili yönetmelikle DİB'e bağlı Kur'ân kurslarında hangi derslerin verildiği, verileceği açık bir şekilde şöyle belirtilmektedir:

- a. Kur'ân-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek.
- b. Kur'ân-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (tecvit, tashih-i huruf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek.
- c. İbadetler için gerekli sure, ayet ve duaları doğru olarak ezberletmek ve bunların meallerini öğretmek.
- d. Hafızlık yaptırmak.
- e. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Peygamberimizin hayatı ve örnek ahlakı (sireti) hakkında bilgiler vermektir.⁷⁴

Diyanete bağlı diğer Kur'ân kurslarında da olduğu gibi Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nda da kurulduğu günden itibaren hem

⁷³ Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024) Orhan Hoca günümüzdeki yeni sistemdeki hafızlığın ise proje imam-hatip ortaokuluyla birlikte yapıldığını, öğrencinin hem orta okula gidip hem de hafızlık yaptığını, ihtiyaca göre öğrencinin bir yıl örgün olan okulunu dondurup derslerini açıktan verdiğini belirtmektedir.

⁷⁴ Aydın, *Bir Din Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursu*, 142.

yüzüne hem de (devam eden öğrenciler için) hafızlık eğitimi verilmiştir.⁷⁵ Kursta genel olarak Kur’ân ve Temel Dini Bilgiler öğretilmiştir.⁷⁶ TDB dersinde ise abdest, namaz, imanın ve İslam’ın şartları, 32 farz, Hz. Peygamber’in hayatı vb. hususlar öğretilmiştir.⁷⁷ Bununla beraber Yaşar Hafız döneminde onun seçtiği bazı öğrencilere Arapça öğrettiği de bilinmektedir.⁷⁸ Nitekim Hafız Veli’de hafızlığını yapan ve hafızlığı bitirmesinin akabinde Hafız Abdullah Uyar’la birlikte Gönen’e giden (oradaki kurslarda öğrenci okutan/yardımcılık yapan) kurs öğrencilerinden Mehmet Emin Sarı Gönen’den döndükten sonra Yaşar Hafız’da Arapça (Emsile-Bina-Maksud) okuduğunu söylemektedir.⁷⁹ Bununla beraber Yaşar Hafız’da hafızlığını yapan Yüksel Duru ve Muharrem Silkin ise Yaşar Hafız’a ezber verdiğini, Kurra Hafız’dan talim okuduğu, kursta herhangi bir Arapça eğitimi almadığını belirtmektedir.⁸⁰ Yine Orhan Hoca döneminde de Sındırgı Erkek Kur’ân Kursu’nda öğrencilere herhangi bir Arapça eğitimi verilmemiştir.⁸¹ Sonuç olarak Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Kur’ân kurslarında Kur’ân-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler öğretildiğini, Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur’ân Kursu’nda da yüzüne öğrencilerine sabahdan öğlene kadar yapılan beş dersin üçünde Kur’ân, ikisinde ise Temel Dini Bilgiler ve Hz. Peygamber’in Hayatının öğretildiğini söyleyebiliriz.⁸²

⁷⁵ Mehmet Emin Sarı, “Mülakat” (Görüşme 12 Ekim 2024); Topçu, “Mülakat” (Görüşme 12 Ekim 2024); Silkin, “Mülakat” (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁷⁶ Topçu, “Mülakat” (Görüşme 12 Ekim 2024); Şuayip Kıran, “Sındırgı Kur’ân Kursu Hakkında Mülakat” (Görüşmecisi: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 11 Eylül 2024); Dönmez, “Mülakat” (Görüşme 20 Eylül 2024)

⁷⁷ Kıran, “Mülakat” (Görüşme 11 Eylül 2024)

⁷⁸ Himmet Sarı, “Mülekat” (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁷⁹ Mehmet Emin Sarı, “Mülakat” (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁸⁰ Duru, “Mülakat” (Görüşme 27 Eylül 2024); Silkin, “Mülakat” (Görüşme 12 Ekim 2024)

⁸¹ Dönmez, “Mülakat” (Görüşme 20 Eylül 2024)

⁸² Subaşıoğlu, “Mülakat” (Görüşme 13 Ekim 2024); Bilal, “Mülakat” (Görüşme 13 Eylül 2024); Kıran, “Mülakat” (Görüşme 11 Eylül 2024)

2.3. Yüzüne Kur'ân Öğretiminde Takip Edilen Yöntem

Kur'ân kursuna gelen öğrenciler genellikle ilkokul 5. sınıfı bitirdikten sonra Haziran/Temmuz gibi kursa başladılar.⁸³ Kur'ân kurslarında bir yıl yüzüne eğitimi alan bu öğrenciler öncelikle -daha önce öğrenmediyse- hoca nezaretinde elifba okuyarak Kur'ân öğrenmeye başlar ve bu süre zarfında aynı zamanda ilk önce namaz dualarını ezberlerdi. Elifba okumasını tamamlayan öğrenciler ise Kur'ân'ı yüzünden okumaya başladılar. Nitekim kursun yüzüne öğrencilerinden Şuayip Kıran Eylül ayında Kur'ân kursuna geldiğini, geldiği zaman Kur'ân okumayı hiç bilmediğini bir ay elif-ba okumasının ardından Kur'ân'a geçtiğini belirtmektedir.⁸⁴ Kurs öğrencileri bir yandan yüzüne okumalarını geliştirirken diğer yandan sırasıyla namazlarda çokça okunan Fil-Nas arasındaki sureleri, Hüvallâhü'l-lezî, Âmenerrasulü, Âyetü'l-kürsî gibi Kur'ân ezberlerini yapar ve hocasına verirdi. Bu temel ezberlerden sonra öğrenciler yıl boyunca Duhâ suresinden aşağıdaki sureleri, Yâsin, Tebâreke (Mülk), Amme (Nebe) suresini ve bir iki tane kısa Aşr-ı Şerif ezberlerdi.⁸⁵ Öğrencilerin Kur'ân okuması belli bir aşamaya geldiğinde onlara talim üzere namaz duaları ve sureleri okutulurdu. Nitekim Hüseyin Hoca yüzüne öğrencilerine Kur'ân öğrettiği gibi onlara talim üzere de okuttuğunu, zaman zaman da -Kur'ân kursunun eski öğrencilerinden ve o dönem Yeşilli Camii Müezzini olan- Mehmet Emin Sarı'nın da yüzüne ve hafızlık öğrencilerine talim okuttuğunu belirtmektedir.⁸⁶ Kur'ân ve TDB'in yanında öğrenciler derslerde ezan-kamet vb. müezzinlik faaliyetleriyle ilgili yapılması gerekenleri de öğrenir,

⁸³ Haziran ayında ilk okul 5. sınıftan mezun olan öğrencilerin velileriyle görüşülerek öğrenci Kur'ân kursuna yönlendirilirdi. Bununla beraber -yaz işlerinden/tatilinden sonra- Eylül'de gelen öğrenciler de olurdu. Bk. Bilal, "Mülakat" (Görüşme 13 Eylül 2024).

⁸⁴ Kıran, "Mülakat" (Görüşme 11 Eylül 2024)

⁸⁵ Bilal, "Mülakat" (Görüşme 13 Eylül 2024)

⁸⁶ Bilal, "Mülakat" (Görüşme 13 Eylül 2024)

Kur'ân kursunun camisinde de bunları tatbik ederdi.⁸⁷ Yüzüne öğrencileri kurs süresi boyunca peyderpey Kur'ân kıraatini geliştirir, kursun bitimine kadar Kur'ân'ı baştan sona bir defa hatmederdi. Böylece kurstaki bir yıllık/dokuz aylık yüzüne eğitiminin sonunda öğrencinin imamlık yapabilecek düzeyde rahatlıkla Kur'ân'ı okuyabilmesi sağlanmış/hedeflenmiş olmaktadır.

2.4. Kur'ân'ı Ezberlemede (Hafızlıkta) Takip Edilen Yöntem

Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nda bir yıl yüzüne okumasını tamamlayan öğrenciler arasından Kur'ân okuma hızı ve telaffuzu iyi ve güzel olan, Kur'ân'ı hatasız okuyan öğrenciler hafızlığa kalmaktadır/seçilmektedir. Yüzüne öğrencilerini okutan Hüseyin Hoca, kursta resmi olarak hafızlığa seçme komisyonunun olduğunu, fiiliyatta ise öğrencinin durumunu daha iyi bilen hocasının karar verdiğini fakat bu karar öncesinde öğrencinin hafızlık yapıp yapamayacağının test edildiğini söylemektedir.⁸⁸ Hafızlığa seçim işlemi ise şöyle yapılmaktadır: Yüzüne okuyan ve yüzüne müfredatındaki ezberleri tamamlayan öğrenciye belirli bir süre aşama aşama ilk önce beş satır, sonra on satır daha sonra da on beş satır (1 sayfa) ezber yaptırılır, şayet öğrenci rahat bir şekilde bu ezberleri yapabiliyorsa hocasının teşvikiyle hafızlığa başlatılırdı. Hafızlık öğrencileri daha çok öğrencinin kabiliyeti ve yüzüne hocasının teşvikiyle hafızlığa başlatılmıştır. Bununla beraber zaman zaman velisinin ısrarlı talebiyle hafızlığa başlatılan öğrenciler de olmuştur.⁸⁹

Türkiye'deki Kur'ân kurslarında -Osmanlı döneminden gelen bir gelenek olarak- hafızlık öğrencisi her cüzün son sayfasından başlayarak/ezber yaparak hafızlığa başlamaktadır. Böylece öğrenci her

⁸⁷ Kıran, "Mülakat" (Görüşme 11 Eylül 2024)

⁸⁸ Bilal, "Mülakat" (Görüşme 13 Eylül 2024)

⁸⁹ Bilal, "Mülakat" (Görüşme 13 Eylül 2024)

cüzün sonundan cüzün başına doğru haftada altı gün⁹⁰ ezber yaparak ezberlerini peyderpey tamamlamaktadır. Yine öğrencinin durumuna, ezber kabiliyetine göre hafızlık yaparken öğrenci 1 sayfa, 2 sayfa, 3 sayfa hatta 5 sayfa çığ (hiç ezberlenmemiş) sayfa alabilmektedir. Son sayfayı ezberleyen öğrenci bir ile, sondan bir önceki sayfayı ezberleyen öğrenci iki ile, sondan iki önceki sayfayı ezberleyen öğrenci üç ile gitmekte, cüzün en başındaki sayfayı ezberleyen öğrenci ise yirmi ile gitmektedir. İki ile giden öğrenci beş hafta boyunca her cüzden iki sayfa ezber verirken yirmi ile giden öğrenci bütün cüzü ezbere vermektedir. Yirmi ile giden öğrenci 30. cüzü verdiğinde hafızlığını bitirmiş olmaktadır. Hafızlığını bitiren öğrenciler en az 2-3 defa (hafızlığını, hafızlık sınavından çok daha erken bitirdiyse 5-6, hatta 7-8 defa) Kur'ân'ı baştan sona ezbere hatmederek hafızlık imtihanına hazır hale gelmekte ve -o dönem Temmuz/Ağustos aylarında yapılan- hafızlık sınavından sonra Kur'ân kursundan mezun olmaktadır.

Genel olarak hafızlık eğitiminin zor bir eğitim olduğunun, en az bir buçuk iki yıl ciddi bir disiplin ve belirli bir kapasite/zekilik gerektirdiğinin altını çizmeliyiz. Bunun yanında -bütün eğitim öğretim alanları/konuları belirli bir oranda bireysel bir çalışmayı gerektirmekle birlikte- hafızlık eğitiminin tamamen bireysel olduğunu, Kur'ân ezberi için doğrudan bireysel bir çaba gerektiğini belirtmeliyiz. Bununla beraber uygun hafızlık ortamının hazırlanması, ezber yapılan mekânın ezber yapmaya uygunluğu, ezber yapılan zamanın uygun zaman olması ve ezber yapma metodunun doğru olması gibi bazı genel hususların olduğunu da söylemeliyiz. Hafızlığa başlayan öğrencinin sabahtan öğlene kadar (öğle yemeği/öğle ezanı) olan zaman diliminde çığ sayfayı ezberlemiş olması gerekmektedir.

⁹⁰ Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nda cumartesi sabah hocasına ezberini veren öğrenci o gün dinlenir, haftalık iznini yapar, herhangi bir ezber yapmazdı. Pazar sabahı tekrar yeni ezberini yapmaya başlar ve yaptığı bu ezberini pazartesi sabahı hocasına okurdu.

Bunun için hafızlık yapan öğrencinin bu çiğ (daha önce hiç ezberlenmemiş) sayfayı bir gün öncesinde yatmadan önce belirli bir süre (yarım saat/8-10 defa) sadece yüzüne okuması gerekmektedir. Aşinalık kazanılan bu çiğ sayfa ertesi gün sabah -öğrencinin günlük ezberini hocasına vermesinin akabinde- öğlene kadar olan sürede ezberlenmelidir. Bu çiğ sayfayı ezberleyen öğrenci öğleden sonra ise pişmiş sayfaları (daha önce ezberlenmiş olan sayfa/sayfaları) tekrar ederek öğle namazından sonra başlayıp yatsı namazına kadar (kışın yatsı sonrası saat 10'lara kadar) süren serbest çalışma/mütalaa zamanında gün boyu ezberlerini tekrar etmekte ve ertesi sabah ezbere okuyabilecek hale getirmektedir. Burada en önemli ve zor olan kısmın, genellikle öğlene kadar yapılması gereken çiğ sayfanın/sayfaların ezberlenmesi olduğunun altını çizmeliyiz. Bu nedenle çiğ sayfa ezberlenirken şöyle bir metot takip edilmektedir: Çiğ sayfa ezberlenirken öğrenci sayfanın altından başlayarak ilk önce en alttaki beş satırı, sonra ortadaki ikinci beş satırı ve daha sonra üstteki üçüncü beş satırı ezberlemekte ve son olarak bu üçünü birleştirerek çiğ sayfa ezberini tamlamaktadır. Yine çiğ sayfanın/sayfaların kolaylığına zorluğuna veya öğrencinin kabiliyetine göre hafızlık öğrencisi en alttan başlayarak ilk önce alttaki yarım sayfayı daha sonra üstteki yarım sayfayı ve en sonda ikisini birleştirerek çiğ sayfayı ezberleyebilmektedir. Çiğ sayfa ezberinin öğleden sonraya kalması ise ya o dersin/ezberin zayıf olmasına ya da ertesi gün öğrencinin günlük dersini/ezberini verememesine neden olmaktadır. Benzer şekilde öğrencinin üst üste iki çiğ, üç çiğ alması da bütün cüzlerdeki o sayfaların zayıf olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle hafızlık yapan öğrenciye hafızlığa yeni başladığında (5'le gidene kadar) iki çiğ, üç çiğ verilmediği gibi genellikle fazla çiğ verilmesinin ardından ya tek çiğ verilir ya da zaman zaman hiç çiğ vermeden öğrencinin daha önceki ezber sayfalarını tekrar etmesi/süzmesi sağlanmaktadır. Burada hem öğrencinin talebi hem de hafızlık hocasının öğrencinin durumunu gözetmesine göre hareket edilmektedir. Böylece daha önce

bir yıl yüzüne okumuş olan öğrenci bir buçuk iki yıl içinde hafızlığını tamamlamakta ve belgesini almak için hafızlık sınavına katılmaktadır.

Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nda hafızların kışın kurstaki hafızlık sınıfında ezberlerini yaptığını, Orhan Hoca'nın belirlediği/seçtiği bazı öğrencilerin -6 öğrencinin- hafızlık odasına gönderildiğini, yaz aylarında ise hafızlık öğrencilerinin kursun uygulama camisinde hafızlıklarını yaptığını söylemeliyiz. Yine 1945'lerden 2000'lerin başına kadar hafızlık öğrencilerinin -bilgisayar ve internet teknolojisinin yeterli düzeyde gelişmemiş olması nedeniyle video ve ses kayıtlarına erişimin kolay olmaması vb. nedenlerden dolayı- ezberledikleri sayfaları önce bir kariden/meşhur bir hafızdan dinleme sonra ezberleme gibi bir durumun olmadığı da belirtmeliyiz. Yine hafızların ezber yaptıkları belirli bir Hafızlık Kur'ânı'nın olduğunu ve öğrencinin galatlarının/yanlış ezberlerinin bu Kur'ân üzerinde çizilerek bir sonraki tekrar da bunları düzelttiğini söylemeliyiz.

MERKEZ ERKEK YATILI KUR'AN KURSU GÜNLÜK ÇALIŞMA PROGRAMI

06.00 - 07.00	Kalkış ve Sabah Namazı
07.00 - 07.45	Kahvaltı ve sabah temizliği
07.45 - 08.30	Birinci ders
08.30 - 08.40	Teneffüs
08.45 - 09.30	İkinci ders
09.30 - 09.45	Teneffüs
09.45 - 10.30	Üçüncü ders
10.30 - 10.45	Teneffüs
10.45 - 11.30	Dördüncü ders
11.30 - 11.45	Teneffüs
11.45 - 12.30	Beşinci ders
12.30 - 15.00	Öğle yemeği, öğle namazı ve istirahat
15.00 - 16.30	Serbest çalışma
16.30 - 17.30	İkinci namazı ve teneffüs
17.30 - 18.30	Spor
18.30 - 20.00	Akşam yemeği
20.00 - 22.30	Yatsı namazı ve serbest çalışma
22.30	Yatma

TASTİK OLUNUR
11/10/2001

Cavit YILDIZ
İlçe Müftüsü

Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun Günlük Çalışma Programı

3. Mezunlarının Çalıştığı Yerler ve Dini Hayata Katkısı

3.1. Hafız Veli ve Yaşar Hafız Dönemi Mezunları (1944-1984)

Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'ndan -veya Türkiye'deki diğer Kur'ân kurslarından- mezun olan öğrencilerin öncelikle DİB bünyesinde imam olarak atamada tercih edildiğini belirtebiliriz. Çünkü Türkiye'de Kur'ân kurslarının 1948 yılında açılmaya başlamasında 1947 yılındaki CHP kongresinde “artık cenazelerimizi kaldıracak imam bulamıyoruz” şeklindeki tartışmaların etkili olduğunu ve ilk açılan Kur'ân kurslarının öncelikle imam yetiştirmek için açıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca Kur'ân kurslarında okuyan öğrencilerin -hafız olmasa dahi- Kur'ân kıraatlerinin Kur'ân

kurslarında okumayanlara nazaran daha iyi olduğunu belirtmeliyiz. Bununla beraber gerek Kur'ân kursu arşiv kayıtlarındaki öğrenci listelerinden gerekse mülakat yaptığımız kişilerin belirttiklerinden anlaşıldığına göre Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nda sadece bir yıl yüzüne okuyan öğrencilerin çalıştığı yerlere bakıldığında yüzüne mezunlarının esnafılık, zanaatkârlık, çiftçilik, memurluk gibi çok farklı alanlarda çalıştığını görmekteyiz. Nitekim mülakat yaptığımız 1945-1946 civarı yüzüne öğrencilerinden İsmail Yalçın soğuk demirci ustası iken, 1958 yüzüne mezunu Mustafa Kemal Topçu marangoz, 1958 mezunu hafızlarından Mehmet Emin Sarı ise imam/müezzindir.⁹¹ 1944-2004 arasında Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nda okuyan öğrencilerin durumuna bakıldığında öncelikle her dönemin şartlarının farklı olduğu ve bu şartların mezunların çalıştığı yeri/kurumu belirlemede etkisinin olduğu görülmektedir. Örneğin 1950'lerde mezun olan hafızlar -o dönemin şartları gereği- ortaokul dahi okumadan doğrudan DİB bünyesinde imam/müezzin olarak atanabilirken 1960'ların ortalarından itibaren (imam-hatip) ortaokul mezunlarının, 1970'lerden sonra ise imam-hatip lisesi mezunlarının imam atanmaya başladığını (zaman zaman ilkokul ve ortaokul mezunu hafızlara müezzin olma imkanı da tanınmış) bu nedenle özellikle 70'lerden sonra doğrudan Kur'ân kursunda okumanın öğrencinin çalıştığı yeri belirlemede çok fazla etkisinin olmadığını söyleyebiliriz. Mülakat yaptığımız kursun 1958 mezunu hafızlarından Mehmet Emin Sarı 1966'da ilkokul mezunu-hafız olarak imamlığa/müezzinliğe başlarken, 1964-1965'te aynı kursta okuyan kardeşi Himmet Sarı *"artık Kur'ân kursundan Diyanet teşkilatına imam alınmayacak denince"* Balıkesir'de ortaokul (imam-hatip ortaokulu)

⁹¹ Yalçın, *"Mülakat"* (Görüşme 14 Ekim 2024); Mehmet Emin Sarı, *"Mülakat"* (Görüşme 12 Ekim 2024); Himmet Sarı, *"Mülekat"* (Görüşme 12 Ekim 2024)

okumaya gittiğini söylemektedir.⁹² 1961-1965 yılları arasında kursta okuyan hafızlardan Yüksel Duru da hafızlıktan sonra Balıkesir'e imam-hatip ortaokulu okumaya gittiğini fakat yarım bıraktığını, o dönem imam-hatip ortaokulunu bitirenin kolay bir şekilde imam-müezzin olabildiğini ifade etmektedir.⁹³ 1971 mezunu hafızlarından⁹⁴ Muharrem Silkin hafızlık merasimi sonrası üç arkadaşı ile birlikte Yaşar Hafız'ın ve onun arkadaşı Mevlüt Yılmaz'ın teşvikiyle İstanbul İmam-Hatip Lisesi'ne okumaya gittiklerini, mezuniyet sonrası her üçünün de imam olduklarını, diğer iki arkadaşının lise mezuniyeti sonrası döndüklerini kendisinin ise İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü de okuduğunu, diğer hafız arkadaşlarının ise imam olmadığını belirtmektedir.⁹⁵ Sonuç olarak 1945-1970 arasında Sındırgı Kur'an Kursu'nda okuyan öğrencilerin özellikle hafızların ve ortaokul, imam-hatip lisesi okuyanların -net sayı tespit edilemese de, dönemin şartları gereği- önemli bir kısmının DİB bünyesinde imam olduğunu, farklı görevler aldığını, sadece bir yıl yüzüne okuyan öğrencilerin ise öğrencinin baba mesleğine, imkanlarına, kabiliyetine göre esnafılık, çiftçilik, hayvancılık, zanaatkarlık, memurluk vb. çok farklı alanlarda çalıştığını söyleyebiliriz. Kur'an kursuna gönderilen öğrencilerle ilgili şu hususun altını özellikle çizmemiz gerekmektedir. Ebeveynler çocuklarını imam veya memur yapmak gibi bir gayeden ziyade Kur'an'ı ve dinini öğrenmesi, ailesine, ülkesine, milletine hayırlı bir evlat olması gayesiyle onları Kur'an kurslarına göndermektedir. Nitekim kursun erken dönem öğrencilerinden İsmail Yalçın 10

⁹² Mehmet Emin Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024); Himmet Sarı, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024) Himmet Sarı da 6'ya kadar hafızlık yaptığını sonra bıraktığını söylemektedir.

⁹³ Duru, "Mülakat" (Görüşme 27 Eylül 2024)

⁹⁴ Ekler bölümündeki fotoğrafa bk. Fotoğrafta toplam 8 hafız olup yaşı büyük olan ve gündüzlü gelen Veyssel Keskin zaten o dönem imamdır.

⁹⁵ Silkin, "Mülakat" (Görüşme 12 Ekim 2024) 1971 mezunu hafızlarının yarısı imam olarak DİB bünyesinde çalışırken diğerleri (ortaokul-lise okumayanlar) farklı işlerde çalışmıştır.

yaşından beri namazını geçirmediğini, ana-baba dindar olduğu için onu Kur'ân kursuna gönderdiğini söylemektedir.⁹⁶ 1975-1984 arasında Sındırgı Kur'ân Kursu'nda okuyanların da daha sonra okudukları lise, üniversite mezuniyetlerine göre görev aldıklarını, bu tarihlerde sadece bir yıl Kur'ân kursu okumanın mezunların çalışma alanına doğrudan etki etmediğini ifade edebiliriz.

3.2. Orhan Hoca Dönemi Mezunları (1993-2004)

Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'ndan 1993-2004 yılları arasında mezun olan öğrencilerin çalışma durumuna bakıldığında genel olarak öğrencilerinin durumunu daha sonra okuduklarını liselerin (türünün), hatta okuduğu üniversitenin belirlediğini söyleyebiliriz. 1993-2004 arasında kurstan mezun olan toplam 27 hafızın⁹⁷ durumuna bakıldığında özellikle imam-hatip lisesi okuyan hafızların yaklaşık %60'ının DİB bünyesinde imam olarak göreve başladığı görülmektedir. Nitekim mülakat yaptığımız kursun hafızlarından İsmail Dönmez de kendi köylerinden Sındırgı Kur'ân Kursu'nda okuyan 11-12 öğrenciden dördünün hafız olduğunu ve kendisi de dahil bu hafızlardan imam-hatip lisesi okuyanların çoğunun imam olarak göreve başladığını belirtmektedir.⁹⁸ Dönemin şartları gereği, üniversite sınavında imam-hatip liselerinden puan kırıldığı için⁹⁹ imam-hatip lisesi yerine düz lise okuyan hafızların ise -DİB bünyesinde imam olmak için imam-hatip lisesi mezunu olma şartı olduğu için- okudukları lise ve üniversite mezuniyetlerine göre farklı

⁹⁶ Yalçın, "Mülakat" (Görüşme 14 Ekim 2024)

⁹⁷ 30-33 civarında da hafızlığa başlayıp yarım bırakan, tamamlamayan öğrenci bulunmaktadır. Bk. Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası; Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024)

⁹⁸ Dönmez, "Mülakat" (Görüşme 20 Eylül 2024)

⁹⁹ Muhammed Işık 2002'de hafızlık belgesini aldıktan sonra iki yıl eğitime ara verdiğini, o dönem imam-hatip liselerinden puan kırıldığı için ailesinin onu imam-hatip lisesine göndermek istemediğini, ancak kendisinin DİB imamlık-yeterlilik mülakatını geçtikten sonra imam-hatip lisesine gönderdiğini söylemektedir. Bk. Işık, "Mülakat" (Görüşme 14 Eylül)

kurumlarda görev aldıkları gözükmetedir. Ayrıca kursta bir yıl yüzüne öğrenciliği yapmasının ardından imam-hatip lisesi ve ilahiyat ön lisans okuyan Kur'ân kıraati ve sesi sedası güzel olan az sayıdaki bazı yüzüne öğrencilerinin de DİB bünyesinde imam olarak görev aldığını söyleyebiliriz. Örneğin mülakat yaptığımız Şuayip Kıran kursta yüzüne okumasının ardından Susurluk İmam-Hatip Lisesi'ne gittiklerini (kendisinin daha sonra ilahiyat ön lisans da okuduğunu), Sındırgı Kur'ân Kursu'ndan mezun olan kıraati ve sesi sedası güzel olan az sayıdaki bazı yüzüne öğrencilerinin de imam olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁰ Genel olarak Orhan Hoca döneminde Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'ndan mezun olan hafızların en az yarısının DİB bünyesinde imam-müezzin olarak göreve başladığını, bunların bazısının şef, murakıp vb. görevlerde devam ettiklerini, yüzüne mezunlarının ise esnafılık, zanaatkarlık, fabrika işçiliği, çiftçilik, hayvancılık vb. birçok farklı alanda çalıştığını söyleyebiliriz.

3.3. Kur'ân Kursunun ve Mezunlarının Dini Hayata Katkısı

1944'ten 2004'e Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu'nun dini hayata olan katkısına baktığımızda öncelikle kursun başta Sındırgı, Sındırgı'nın köyleri ve çevre ilçeler olmak üzere buralarda yaşayan ailelerin çocuklarına örgün ve yaygın din eğitimi hizmeti sunduğunu belirtmeliyiz.¹⁰¹ Bu kursta eğitim gören öğrencilerin Sındırgı ve civarında yaşayan toplumun dini-ahlaki seviyesini yükselttiğini, her şeyden önce Kur'ân kursunun iyi bir nesil yetiştirmeyi amaçladığını söylemeliyiz. Bunun yanında özellikle kursun açıldığı ilk yıllarda -

¹⁰⁰ Kıran, "Mülakat" (Görüşme 11 Eylül 2024)

¹⁰¹ Her ne kadar din eğitimcilerinin çoğunluğu tarafından Kur'ân kurslarının verdiği eğitim yaygın din eğitimi olarak isimlendirilse de biz Kur'ân kurslarının orta okul çağındaki çocuklara verdiği bir yıllık yüzüne ve hafızlık eğitiminin -belirli bir süre, belirli bir konu/ders, belirli bir metot, düzenli bir plan-program içerdiği ve belirli bir yaş gurundaki hedef gruba sahip olduğu için- örgün din eğitimi olduğu, Kur'ân kurslarının ve camilerin yaz aylarında verdiği eğitimin ise -aşırı esnekliği dolayısıyla- yaygın din eğitime girdiği kanaatindeyiz.

devletin laisizm politikası nedeniyle toplumun dini ihtiyaçlarının zirveye çıktığı zamanlarda- bu Kur'ân kursunun, ailelerin çocuklarının dini ihtiyacını karşılayan Sındırgı'daki yegâne örgün eğitim kurumu olduğu gözükmemektedir. Merkezdeki ve köy camilerindeki imamların ise daha çok halkın yaygın din eğitimini sağladığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'ndan mezun olan ve daha sonra imam olan öğrenciler de halkın yaygın din eğitimi ihtiyacını karşılamıştır. Çünkü Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'ndan mezun olan hafızların büyük bir çoğunluğunun Diyanet teşkilatında görev aldığını ve bunların çoğunun Balıkesir/Sındırgı ve çevresinde imamlık yaparak halkın yaygın din eğitimi ihtiyacını sağladığını, bunun yanı sıra halkın mevlit, cenaze, nikah, asker uğurlaması, düğün töreni vb. ihtiyaçlarına katkı sunduğunu belirtmeliyiz. Örneğin bu kursun hafızlarından olan Mehmet Emin Sarı 2000 yılına kadar yaklaşık 30 yıl Sındırgı Merkez Yeşilli Cami Müezzinliğini yürüterek Sındırgı halkına din hizmetleri konusunda uzun süre hizmet etmiştir. Yine Sındırgı Kur'ân Kursu'nun hocası Hafız Veli'nin talebesi olan Perihan Hafız gibi hanım hocalar da fiili olarak 1960'larda başlayan, resmi olarak 1966'da açılan Sındırgı Kız Kur'ân Kursu'nda örgün din eğitime katkı sağlamış, bunun yanında özellikle ilçe ve köylerdeki kadın mevlidi vb. doğrudan kadınların ihtiyaç duyduğu birçok alanda Sındırgı halkının dini ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nda yaz aylarında yapılan hafızlık merasimlerinin de Sındırgı halkının dini-merasim, kutlama vb. ihtiyaçlarına cevap verdiğini, bu merasimlerin şölen eşliğinde öğrencilerin ailelerinin yanı sıra dışardan ve içeriden birçok misafirin katılımıyla gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Nitekim Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu'nda Hafız Veli'nin hocalık yaptığı yıllarda hocası Gönenli Mehmet Efendi'nin de sık sık bu kurstaki hafızlık cemiyetlerine geldiği, konuşma yaptığı, zaman zaman köylerdeki

hafızlık cemiyetlerine de iştirak ettiği belirtilmektedir.¹⁰² Yine ilçenin dini hayatına bir katkı olarak Sındırgı Kur'ân Kursu'nda okuyan hafızlık öğrencileri gerek hafızlık esnasında gerek mezuniyet sonrasında -gerekse imam olarak görev yaptıkları zaman- ramazan aylarında ilçedeki bazı camilerde mukabele okumaktadır. Nitekim kursun hafızlarından olan İsmail Dönmez hafızlığa başlamasından lise bitene kadar Ramazan aylarında her yıl bulunduğu (Sındırgı, Susurluk, Balıkesir Merkez) yerdeki camilerde mukabele okuduğu belirtmektedir.¹⁰³ Kur'ân kursunda okuyan öğrencilerin kursun camisinde, gittikleri diğer camilerde veya mezuniyet sonrası kendi köyünde, mahallesinde imamlık-müezzinlik hizmetine katkı sağladıkları da bilinmektedir. Bununla beraber Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu öğrencileri, kursta okudukları sırada yaşları küçük olduğu için -sadece ergenliğe ulaşmış bazı hafızlar dışında- fahri imamlık hizmetine ancak mezuniyet sonrasında katkıda bulunmuşlardır. Yine kurs öğrencilerinin Kandil gecelerinde ve teravihlerde Kur'ân kursunun uygulama camisine (Yeni Camii) gelen cemaate Kur'ân tilavetiyle, ilahilerle ramazan coşkusu, kandil heyecanını yaşattığını söyleyebiliriz. Bunun dışında özellikle son dönemde Orhan Hoca'nın Kur'ân Kursu'nu tanıtma gayesiyle gittiği bazı köylerde, seçtiği bazı öğrencilerin Kur'ân ve ilahi okuyarak bu tanıtıma katkıda bulunduğunu ifade edebiliriz.¹⁰⁴ Sonuç olarak Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nun genel olarak Sındırgı'daki örgün ve yaygın din eğitime,

¹⁰² Yalçın, "Mülakat" (Görüşme 14 Ekim 2024). Gönenli Mehmet Efendi'nin öğrencisi Kurra Hafız'ın Koca Cami imamlığı yaptığı yıllarda da -Yaşar Hafız döneminde de- zaman zaman hafızlık cemiyetlerine iştirak ettiği söylenmektedir. Nitekim kursun hafızlarından Yüksel Duru da Gönenli Mehmet Efendi'nin 1969'daki hafızlık cemiyetine katıldığını söylemektedir. Gönenli, Duru'dan aldığımız ekler bölümündeki fotoğrafta da mevcuttur.

¹⁰³ Dönmez, "Mülakat" (Görüşme 20 Eylül 2024). Kursun hafızlarından olan Muhammed Işık da hem hafızlık yaptığı esnada hem de bitirdikten sonra Sındırgı Şerif Paşa Camii'nde mukabele okuduğunu belirtmektedir. Bk. Işık, "Mülakat" (Görüşme 14 Eylül)

¹⁰⁴ Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024)

halkın Kur'ân öğrenme ihtiyacına uzun yıllar cevap verdiğini, özellikle son dönem mezunlarının hala Balıkesir ve çevresinde bu ihtiyaca cevap vermeye devam ettiğini söyleyebiliriz.

4. Eğitim Öğretime Ara Verme Nedenleri

Sındırgı Müftülüğü Arşiv Kayıtlarından ve mülakat yaptığımız öğrenci ve hocaların söylediklerinden yola çıkıldığında Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun iki defa (1984 ve 2004) eğitim-öğretime ara vermesinin en temel nedeninin Türkiye'de yapılan askeri darbeler olduğunu söyleyebiliriz. Hatta 1960'tan bu yana -Muhtıralar hariç- 20 yılda bir yapılan askeri darbelerin,¹⁰⁵ Türkiye'de en çok dini eğitim veren Kur'ân kurslarını etkilediğini belirtebiliriz. Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'na bakıldığında 1960'ta yapılan ülkedeki ilk darbede Kur'ân kursunun kurucu hocası olan Hafız Veli (İvrindi Kur'ân Kursu'na) sürülmüş, 1980 darbesinde kursun iâşesini sağlayan derneği kapatılmış, bu nedenle kurs sadece gündüzlü devam etmek zorunda kalmış, 1997'de ise kursa öğrenci gelmesinin önü kesilmiştir. Daha açık bir ifadeyle yapılan her darbe ile özelde Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'na, genelde ise Türkiye'deki bütün Kur'ân kurslarına peyderpey daha ağır bir darbe indirilmiştir. 1960'taki ilk darbede Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nun hocasına dokunulmuş, hocası sürülmüş, 1980'deki ikinci darbede kursun iâşesi (devamını sağlayan para kaynağı) kesilmiş, 1997'deki üçüncü darbede -getirilen 8 yıllık zorunlu eğitim ile- kursun öğrenci/insan kaynağı yok edilmiştir. Nitekim mülakat yaptığımız kursun hocaları ve öğrencileri de Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nun eğitim-öğretime kapanmasının asıl nedeninin 28 Şubat sonrası getirilen 8 yıllık zorunlu eğitim olduğunun altını çizmektedir.¹⁰⁶ 1998'de başlayan 8 yıllık zorunlu eğitim sonucu -

¹⁰⁵ 1960, 1980, 28 Şubat 1997.

¹⁰⁶ Subaşıoğlu, "Mülakat" (Görüşme 13 Ekim 2024); Bilal, "Mülakat" (Görüşme 13 Eylül 2024); Dönmez, "Mülakat" (Görüşme 20 Eylül 2024); Kıran, "Mülakat" (Görüşme 11 Eylül 2024); Işık, "Mülakat" (Görüşme 14 Eylül)

5. sınıfı bitiren öğrenci kursa gelemediği için- her geçen yıl kursun öğrenci sayısı hızla azalmış¹⁰⁷ ve 2004 yılı sonunda kurs erkek öğrenciler için eğitim-öğretime kapanmıştır. Nitekim 2004 yılına ait *“İlçemiz Merkez Erkek Kur’ân Kursu’nda 2004-2005 eğitim öğretim yılında okumak için müracaat eden olmadığından öğrenci kaydı yapılamamıştır. Bu nedenle adı geçen Kur’ân Kursunda eğitim-öğretime ara verilmesini arz ederim”*¹⁰⁸ şeklindeki müftülük arşiv kaydına bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. Hem 1998-2012 yılları arasında 8 yıllık zorunlu eğitimin devam etmesi hem de özellikle 2000 sonrasında Sındırgı ve köylerinden büyük şehirlere göçün başlaması Sındırgı Merkez Erkek Kur’ân Kursu’nun tekrar eğitim-öğretime başlayamamasına yol açmıştır.¹⁰⁹ Çünkü Sındırgı’daki genç nüfusun ve okuyan öğrencinin giderek azalması, git gide köylerdeki okulların kapatılmasına, merkezdeki öğrenci sayısının azalmasına dolaylı olarak Kur’ân kursunda okuyabilecek öğrencinin de bulunamamasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur’ân Kursu’nun 2004 yılında eğitim-öğretime kapatılmasının en temel nedeninin 28 Şubat Post-Modern Darbesi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu darbe sonrasında getirilen 8 yıllık zorunlu eğitim bu kursun ve Türkiye’deki bütün Kur’ân kurslarının insan kaynağının kesilmesine, Kur’ân kursunda okuyacak hedef öğrenci kitlesinin engellenmesine yol açmıştır.¹¹⁰ Çünkü verimli bir şekilde hafızlık yapılacak zaman ortaokul çağındaki ergenlikten önceki çocukluk zamanı olduğu için 8 yıllık zorunlu eğitim ile hafızlık çağındaki çocukların Kur’ân kurslarına gitmesi engellenerek Kur’ân kurslarının ve hafızlık

¹⁰⁷ Hüseyin Hoca, kursta öğrenci azalınca kurs hocalarına görev değişikliğinin zorunlu tutulduğunu, kendisinin de 1999 yılında imam-hatiplik görevine geçtiğini belirtmektedir.

¹⁰⁸ Sındırgı Erkek Kur’ân Kursu Dosyası.

¹⁰⁹ Bilal, *“Mülakat”* (Görüşme 13 Eylül 2024)

¹¹⁰ Subaşıoğlu, *“Mülakat”* (Görüşme 13 Ekim 2024)

eğitiminin önü kesilmiştir. Günümüzdeki 12 yıllık zorunlu eğitim modelinde hafızlık eğitimine sunulan alternatif gibi, 8 yıllık zorunlu eğitim modelinde Kur'ân kursu ve hafızlık eğitimine hiçbir alternatif sunulmamıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Kur'ân ve tefsir tarihine bakıldığında Kur'ân öğretiminin vahyin nüzulüyle birlikte Hz. Peygamber'le başladığı görülmektedir. İlk önce evlerde Hz. Peygamber'in nazil olan ayetleri arkadaşlarına okumasıyla/öğretmesiyle başlayan Kur'ân öğretimi, farklı isimlerdeki değişik mekanlarda hoca-öğrenci merkezli olarak 14 asırdır devam etmektedir. Cumhuriyet sonrası Türkiye'de Kur'ân öğretimi ise genel olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'ân kursları aracılığıyla yürütülmektedir. Bununla beraber Cumhuriyetin kuruluşunun akabindeki ilk çeyrek asırda sürdürülen laisizm (ülkenin ve vatandaşlarının zorla dinden arındırılması) politikası nedeniyle Türkiye'de Kur'ân öğretiminde ciddi sıkıntıların yaşandığı, Kur'ân öğretiminin yasak olduğu bir dönemin olduğu da bilinen bir vakıadır. 1940 sonrasında laisizm politikasının gevşemeye başlaması ve 1950 sonrasında Demokrat Parti iktidarıyla terk edilmesiyle birlikte Kur'ân kurslarındaki Kur'ân öğretiminin daha düzgün ve daha sistemli bir şekilde yapılmaya başlandığını söyleyebiliriz. 1944 civarında faaliyete giren, 1948'de resmi olarak açılan Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu da Cumhuriyet Döneminde açılan -ve yaklaşık 50-60 yıl etkin hizmet veren- ilk Kur'ân kurslarından biridir. 1944-2004 yılları arasında etkin hizmet veren bu kursu; tarihçesi, ders müfredatı, mezunlarının çalıştığı yerler, dini hayata katkısı, eğitim-öğretime ara verme nedenleri vb. yönleriyle arşiv taraması ve derinlemesine mülakat tekniğiyle incelediğimizde ulaştığımız bulgu ve sonuçlar ise şöyledir:

Bu çalışma özelde hafızlık ve yüzüne eğitimi veren Sındırgı Merkez Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nu ele almakla birlikte genel olarak 1944-2004 yılları arasında Türkiye'de yüzüne ve hafızlık eğitimi veren bütün Kur'ân kurslarına birçok yönüyle ışık tutmaktadır. Daha açık ifadeyle 2012'de başlayan 4+4+4 şeklindeki 12 yıllık zorunlu eğitim öncesindeki Erkek Yatılı Kur'ân Kurslarına ve bu kurslardaki hafızlık ve yüzüne eğitimine ışık tutmaktadır. Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu'nun kurucu hocası Gönenli Mehmet Efendi'nin talebelerinden olan Hafız Veli'dir. O, 1944-1960 yılları arasında hem kursun yanındaki Küçük Cami'nin imamlığını hem de kursun hocalığını birlikte yürütmüştür. Hafız Veli kursta erkek öğrencileri okuturken camide de kız öğrencileri okutmuş, görev yaptığı yıllarda birçok erkek hafız yetiştirmesinin yanı sıra Perihan Hafız, Sevim Hafız gibi Sındırgı'nın meşhur bazı kadın hafızlarını da yetiştirmiştir. Hafız Veli hocalık yaptığı dönemin zorlu şartlarından dolayı zaman zaman şikâyet edilmiş, irticayla suçlanmış hatta kısa süreli nezarette yatmış, 1960 darbesi sonrasında ise İvrindi Kur'ân Kursu'na sürülmüştür.

Hafız Veli sonrası kursun ikinci dönem hocası ve kursta en uzun süre görev yapan Yaşar Hafız'dır. O, 1961-1984 yılları arasında kursun hocalığını yapmıştır. İlk önce Şerif Paşa Camii İmamlığı ve Kur'ân kursu hocalığını birlikte yürüten Yaşar Hafız 1964'te kadrosunun Kur'ân kursuna aktarılması sonrasında sadece Kur'ân öğreticiliği yapmıştır. Bu tarihe kadar Kur'ân kursu hocalarının hem cami imamı hem de Kur'ân kursu hocası olarak görev yaptığı, Kur'ân kurslarının daha da sistemleşmesi sonrasında ise sadece kurslarda Kur'ân öğreticiliği yaptığı anlaşılmaktadır. 1980 darbesi sonrasında kursun derneği kapatıldığı için iâşesini sağlayamayan Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu'nun yatılı kısmı kapatılmıştır. Daha sonra dört yıl gündüzlü eğitime devam eden kurs 1984'te Yaşar Hafız'ın emekliliğiyle birlikte eğitim-öğretime ara vermiştir. Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu 1993 yılında Orhan Hoca ile birlikte yeni binasında

etkin bir şekilde yüzüne ve hafızlık eğitimine yeniden başlamıştır. Kısa sürede öğrenci sayısı hızla artan Kur'ân kursu 28 Şubat 1997 Post-Modern darbesi sonrasında 8 yıllık zorunlu eğitimin getirilmesi sonucu yeniden kapanma sürecine girmiş ve 2004 yılında ikinci defa eğitim-öğretime ara vermiştir.

Sındırgı Erkek Yatılı Kur'ân Kursu 1944-2004 yılları arasında üç farklı hoca dönemi gördüğü gibi üç farklı binada eğitim-öğretim yapmıştır. Kursun ilk binası Küçük Cami'nin yanında (1944-1970), ikincisi Koca Cami'nin yanında (1971-1984), üçüncüsü ise Yeni Cami'nin yanında (1993-2004) yapılmıştır. 1950-1970 yılları arasında Kur'ân kursunun 60 civarında yatılı öğrencisinin olduğu, bu sayının gündüzlülerle beraber 120-130 civarına çıktığı anlaşılmaktadır. Aynı yıllar arasında her yıl ortalama beş-altı civarında hafızın mezun edildiği tahmin edilmektedir. 1971-1984 arasında kurs Koca Cami'nin yanında yapılan üst katı müftülük olarak da kullanılan iki katlı binada hizmet vermiştir. Bu tarihlerde kursun öğrenci sayısı yaklaşık olarak 40-60 arasında gidip gelmektedir. Kurs kayıtlarına bakıldığında 1975 sonrasında kurstaki yüzüne ve hafızlık öğrencilerinin sayısının giderek azaldığı görülmektedir. Bu durumun nedeninin ise 1975 civarında hem Diyanet'in hafızları bölge Kur'ân kurslarında toplama projesi kapsamında Balıkesir ilçelerindeki hafızların merkezdeki Eski Cami Kur'ân Kursu'na toplanması hem de Sındırgı İmam-Hatip Lisesi'nin açılması nedeniyle Kur'ân kursuna gidebilecek yüzüne öğrencilerinin bir kısmının imam-hatibe yönelmesi olduğu gözükmemektedir. Bütün bu sebeplerden ve 1984 yılında kursun kapanmasından ötürü 1975-1993 yılları arasında Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nda pek hafız yetişmemiştir. Yine aynı zaman diliminin, imam-hatiplerin revaçta olduğu bir dönem olduğunu, bu nedenle daha önceki yıllarda Kur'ân kurslarına olan rağbetin imam-hatiplere kaydığı altını da çizmeliyiz. 1993-2004 yılları arasındaki son dönemde kursun öğrenci sayısının 60-70 civarında olduğu yaz

aylarında gündüzlülerle beraber bu sayının 100'ün üzerine çıktığı, 28 Şubat sonrasında ise sayının her geçen yıl azaldığı görülmektedir. 1996-2000 yılları arasında kurstan her yıl ortalama beş-altı civarında hafızın mezun olduğu gözükmemektedir. Yaklaşık 50 yıl kesintisiz hizmet veren Sındırgı Erkek Kur'an Kursu'nun öğrencilerinin çoğunluğunun Sındırgı ve köylerinden geldiği, bunun yanında çevre ilçeler ve köylerinden öğrencilerin de olduğu gözükmemektedir. Sındırgı Erkek Yatılı Kur'an Kursu'nun ve Türkiye'deki diğer Kur'an kurslarının iâşesinin genel olarak nakdi bağışlar, kurban bağışı, gıda-erzak bağışı vb. yardımseverlerin yapmış olduğu bağışlarla Kur'an kurslarını destekleyen vakıflar/dernekler üzerinden sağlandığını, sadece kurs hocalarının maaşlarının Diyanet tarafından karşılandığını belirtmeliyiz.

Sındırgı Erkek Yatılı Kur'an Kursu'nun hizmet verdiği yıllarda (1944-2004) yüzüne ve hafızlık eğitimi veren Kur'an kurslarının eğitim süresinin yüzüne öğrencileri için bir yıl -istisnalar olmakla birlikte- hafızlık öğrencileri için toplam üç yıl olduğu gözükmemektedir. Kur'an kurslarında öğrencilere genel olarak Kur'an ve Temel Dini Bilgiler öğretilmektedir. Yüzüne öğrencileri derslerde hoca nezaretinde bir yandan Kur'an öğrenir, Kur'an kıraatini geliştirirken diğer yandan da abdest, namaz, oruç, iman ve İslam'ın şartları vb. konuları öğrenmektedir. Bunun yanında öğrencilere talim okutulur, namazlarda çokça okunan sureler, Yasin, Mülk, Nebe sureleri ezberletilir, ayrıca ezan-kamet, tesbihat gibi müezzinlik faaliyetleri uygulamalı olarak öğretilirdi. Yüzüne okuyan öğrenciler arasından -velisinin onayladığı- Kur'an okuma hızı ve telaffuzu iyi olan, Kur'an'ı hatasız okuyan, ezber kabiliyeti olan öğrenciler hafızlığa başlatılırdı. Türkiye'de Kur'an kurslarında hafızlıkta takip edilen yöntem ise şöyledir: Hafızlığa başlayan öğrenci her cüzün sonundan ezber yaparak Kur'an'ı ezberlemeye başlamakta, cüzün başına geldiğinde ise hafızlığını tamamlamış olmaktadır. 1944-2004 yılları arasında

Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'ndan mezun olan öğrencilerin çalıştığı meslek dallarının çok farklılık arz ettiği görülmektedir. Her dönemin kendi şartlarının, mezunların çalıştığı yeri/kurumu belirlemede etkisinin olduğu gözükmemektedir. Bununla beraber ağırlıklı olarak hafızların çoğunun ve yüzüne mezunlarından sesi-sedası, Kur'ân kıraati güzel olan az sayıdaki mezunun Diyanet bünyesinde çalıştığını söyleyebiliriz. Sadece yüzüne okuyan öğrencilerin ise imkân, kabiliyet ve Kur'ân kursu sonrasında okuduğu okula göre çalışma alanlarının belirlendiğini, yüzüne mezunların esnafılık, çiftçilik, hayvancılık, zanaatkarlık, fabrika işçiliği, memurluk vb. çok farklı alanlarda, değişik meslek dallarında çalıştığını söyleyebiliriz.

Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nun ve mezunlarının dini hayata katkısının öncelikle örgün ve yaygın din eğitimi konusunda olduğu gözükmemektedir. Nitekim 1975'e kadar Kur'ân Kursu, 5. sınıftan mezun öğrencilerin din eğitimi, Kur'ân öğrenimini karşılayan Sındırgı merkezdeki tek örgün eğitim kurumudur. Öncelikle iyi bir nesil yetiştirme hedefi olan bu kursun -ve diğer Kur'ân kurslarının- en temel amacının toplumun dini-ahlaki seviyesini yükseltmek ve dini ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında bu kurstan mezun birçok hafızın ve yüzüne öğrencisinin Balıkesir, Sındırgı ve çevresinde Diyanet bünyesinde halkın yaygın din eğitimine katkı sağladığını belirtebiliriz. Ayrıca Ramazan aylarında ilçenin farklı camilerinde hafız öğrenciler tarafından okunan mukabeleler, teravihlerde ve kandillerde uygulama camisinde sesi güzel olan kurs öğrencilerinin gerçekleştirdiği Kur'ân tilaveti, ilahi söyleme vb. uygulamalar Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu'nun ve öğrencilerinin Sındırgı'daki dini hayata sunduğu katkılarındandır. Toplam üç farklı hoca dönemi gören kursun eğitim-öğretime kapatılmasının en temel nedeni ülkede yapılan askeri darbelerdir. 1960 darbesinde kursun hocasının sürüldüğü, 1980 darbesinde iâşesini sağlayan derneğin kapatıldığı, 1997 post-modern darbesinde ise

öğrenci kaynağının yok edildiği görülmektedir. Bu yönüyle askeri darbelerin Türkiye’de en çok zarar verdiği kurumun Kur’ân kursları olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca 2000 sonrasında Sındırgı ve köylerinden büyük şehirlere çok fazla göçün olması Sındırgı Erkek Kur’ân Kursu’nun tekrar eğitim-öğretime açılmasını zorlaştırmıştır. Son 20-25 yılda Türkiye genelinde küçük yerlerden büyük şehirlere çok hızlı bir göçün olması, bunun yanında 2012’de başlayan 12 yıllık zorunlu eğitim ile ortaokul çağındaki çocuklar için Kur’ân kursu sisteminin değişmesi (ortaokul ve hafızlık eğitiminin birlikte yapılması) Sındırgı Kur’ân Kursu ve benzer durumdaki bütün Kur’ân kurslarının yeni sistemle tekrar eğitim-öğretime devam etmesini zorlaştırmıştır. Bütün bu olumsuzlukların yanı sıra geçmişte 5. sınıf sonrasında okula ara vererek yapılan eski hafızlık sisteminin -her ne kadar hafızlık eğitimi açısından büyük faydalar sağlasa da- pedagojik ve psikolojik açıdan sağlıklı olup olmadığının da tartışılması gerekmektedir. Bu yönüyle günümüzde orta okulla birlikte yürütülen hafızlık sisteminin daha sağlıklı gözüktüğünü, bunun yanında mevcut Kur’ân kurslarının imkanlarının geçmişe nazaran daha iyi durumda olduğunu söylememiz gerekir.

Geçmişten günümüzde Türkiye’de Kur’ân kurslarında verilen hafızlık eğitiminin, tabiatı itibarı ile ezberci bir eğitime dayandığını, bu kurslarda genel olarak lafız merkezli bir eğitim verildiğini, Kur’ân’ın manasının öğretilmesi yönünün eksik kaldığını, kısmen de olsa kurslarda Kur’ân’ın mana yönüne ağırlık vermek gerektiğini söylemeliyiz. Bununla beraber tabiatı itibarı ile zor ve disiplin gerektiren bir eğitim olan hafızlık eğitiminin yanında Kur’ân kurslarında ayrıca yoğun bir Arapça eğitimi vermenin çok mümkün olmadığını da belirtmemiz gerekir. Bu nedenle Kur’ân kurslarındaki bu eksiğin özellikle kurslardan mezun olan hafızların imam-hatip liselerine ve ilahiyat fakültelerine yönlendirilmesi ile giderilebileceğinin altını çizmeliyiz. Böylece hafızlıktaki lafız merkezli

eğitimin ilahiyatlarda alınacak mana merkezli eğitim ile Kur'ân öğrenimindeki lafız-mana dengesinin sağlanacağını söyleyebiliriz. Bunun yanında Kur'ân kurslarından mezun olan hafızların en az yarısının Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev alması nedeniyle, DİB bünyesinde çalışan ve sadece imam-hatip mezunu veya ilahiyat ön lisans mezunu olan hafızlara yönelik Arapça kurslar verilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Kısacası sadece imam-hatip ve ilahiyat ön lisans mezunu olan hafızların en az orta düzeyde Kur'ân'ı anlayabilecek kadar bir Arapça eğitimi alması gerekmektedir. Bu konuda Diyanet'in eğitim merkezleri daha aktif kullanılabileceği gibi Diyanet-İlahiyat (YÖK) arasında bir protokol yapılması da mümkündür. Ayrıca DİB bünyesindeki bu hafızların -her ne kadar Kur'ân'ın dili olan klasik Arapça bilgisini ölçmese de- Arapça Yökdil/Yds gibi sınavlardan yüksek puan almalarının ekonomik olarak teşvik edilmesi de bir diğer alternatiftir. Kur'ân kurslarında çocukluk çağında iki-üç yıllık hafızlık eğitimi alan öğrencilerin farklı alanlara yönlendirilmesi ise alınan bu zorlu eğitimin heba olmasına, yapılan hafızlığın unutulmasına yol açtığını belirtmeliyiz. Son cümle olarak yaklaşık aynı tarihlerde Sındırgı'nın köylerinde aktif hizmet vermiş olan, hafız yetiştiren Derecikören Kur'ân Kursu gibi kursların da araştırılması gerektiğini, Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu'nun 2006 yılında Mevlâna Kur'ân Kursu olarak değiştirilen isminin -kursun tekrar eğitim öğretime başlaması durumunda- üç hocasından birisinin ismiyle değiştirilmesinin güzel bir vefa örneği olacağını söylemeliyiz.

Kaynakça

Telif Eserler

- Aydın, M. Şevki. *Bir Din Eğitim Kurumu Olarak Kur'ân Kursu*. Ankara: DİB Yayınları, 2008.
- Baltacı, Cahit. "Türk Eğitim Sisteminde Kur'ân Kurslarının Yeri". *Kur'ân Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi)*. ed. İSAV. 15-18. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000.
- Bozkurt, Nebi. "Dârülkurrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ed. Komisyon. 8/543-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çelebi, Ahmed. *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi*. çev. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınları, 2013.
- Duman, M. Zeki. *Nüzulünden Günümüze Kur'ân ve Müslümanlar*. Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Köksal, M. Asım. *İslam'da İki Ana Kaynak: Kitab ve Sünnet*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Öymen, Mehmet Dağ-Hıfzırrahman Raşit. *İslam Eğitim Tarihi* Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1974.
- Perspektif. "Laisizm Nedir?". Erişim 25 Eylül 2023. <https://www.perspektif.online/laisizm-nedir/>
- Sa'd, İbn. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. 8 Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Şahin, Hatice. *İslâm Kültür Tarihinde 'Kur'ân Hıfzı' Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Salı, Jale Balaban. "Verilerin Toplanması". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. ed. Ali Şimşek. 134-161. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.

Sarı, Selçuk. "Giresun Kırsalında Dini Eğitime Lokal Bir Örnek: Sayca/Manaroğlu Medresesi ve Kuran Kursu". *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu-I (25-27 Ekim 2013)*. ed. Mehmet Fatsa. 588-591. Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Kültür Seris 2, 2013.

Uzun, Hakan. "İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 12/25 (2012), 101-39.

Yağcı, Samet. *Kur'ân Kursu Öğrencilerinin Hafızlık Eğitimine Yönelik Tutumları (Ege Bölgesi Örneği)*. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Zerkeşî, Bedreddin ez-. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Ebu'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1957.

Zürkânî, Muhammed Abdülazîm ez-. *Menâhilü'l-irfân*. 2 Beyrut: Dâru'l-fikr, 1996.

Sındırgı Müftülüğü Arşiv Kayıtları

Fatma Perihan Şen Özlük Dosyası. Sındırgı Müftülük Arşivi-Fatma Perihan Şen Dosyası.

Kur'ân Kurslarına Dair İstatiki Dosya (1992-2002). Sındırgı Müftülük Arşivi-Kur'ân Kurslarına Dair İstatiki Dosya (1992-2002).

Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası. Sındırgı Müftülük Arşivi-Sındırgı Erkek Kur'ân Kursu Dosyası/Mevlana Kur'ân Kursu Dosyası.

Veli Bedirhan Özlük Dosyası. Sındırgı Müftülük Arşivi-Veli Bedirhan Dosyası.

Yaşar Akkuş Kıraat Dosyası. Sındırgı Müftülük Arşivi-Yaşar Akkuş Kıraat Dosyası.

Yaşar Akkuş Özlük Dosyası. Sındırgı Müftülük Arşivi-Yaşar Akkuş Dosyası.

Mülakat Yapılan Görüşmeciler

Bilal, Hüseyin. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 13 Eylül 2024)

Dönmez, İsmail. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 20 Eylül 2024)

Duru, Yüksel. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 27 Eylül 2024)

Himmet Sarı. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024)

Işık, Muhammed. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 14 Eylül)

Kaymaz, Hüseyin. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 17 Ekim 2024)

Kıran, Şuayip. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 11 Eylül 2024)

Mehmet Emin Sarı. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024)

Silkin, Muharrem. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024)

Subaşıoğlu, Orhan. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 13 Ekim 2024)

Topçu, Mustafa Kemal. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 12 Ekim 2024)

Yalçın, İsmail. *"Sındırgı Kur'ân Kursu Hakkında Mülakat"* (Görüşmeci: İsmail Kurt, Not Alma, Görüşme 14 Ekim 2024)

Ekler: Kur'an Kursu ve Öğrencilere Dair Bazı Fotoğraflar

1964 Hafızlık Cemiyeti

1969 Hafızlık Cemiyeti (Öğrenciler, Hocalar, Misafirler): Sağdan Sola Doğru Ayaktakiler; 2. (Müftüoğlu Lakaplı) Mehmet Dedebaş, 7. Yaşar Hafız. Sağdan Sola Doğru Oturanlar; 1. Hafız Veli, 2. Gönenli Mehmet Efendi.

1969 Hafızlık Cemiyeti ve Hafız olan Öğrenciler: Soldan Sağa Doğru Ayaktakiler; 1. Ahmet Barış (Simav/Yağırlar), 2. Ali Kaçmaz (Gözeren), 3. Mustafa Evren (Kızılgür), 4. Hasan Öztürk (Gözeren), 5. Ramazan Güngör (Akhisar/Kayganlı), 6. Mehmet Karadaş (Kızılgür) 7. Süleyman Kayaönü (Sındırgı Müftüsü), 8. Ramazan Erkek (Karacalar), 9. Yaşar Hafız (Kursun Hocası), 10. Ahmet Altın (Küçükbükkü), 11. Mustafa Çoban (Kırkağaç/Çobanlar), 12. İbrahim Bal (Yaylabayır). Soldan Sağa Doğru Oturanlar; 1-6. Yüzüne Öğrencileri, 7. Ramazan Kocairi (Eşmedere), 8. Yüksel Duru (Alacatlı), 9. Süleyman Şafak (Gözeren).

1971 Hafızlık Cemiyeti ve Hafız olan Öğrenciler: Soldan Sağa Doğru Ayaktakiler; Veysel Keskin (Pürsünler Köyü İmamı), Osman Işıktaş (Dursunbey), İsa Özcan (Akhisar/Sarılar), Hüseyin Çetin (Kürendere), Muharrem Silkin (Gölcük), Remzi Aykurt (Bigadiç). Oturanlar; Ahmet Çam (Demihan), Mehmet Koç (Çamalanı).

Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu Binası (1995)

Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu Binası ve Camisi (1995)

Sındırgı Merkez Erkek Kur'ân Kursu Öğrencileri ve Orhan Hoca (1995 Yazı)

1996 Hafızlık Cemiyeti Hocalar ve Hafızlar: Soldan Sağa; İsa Turhan (Aktaş), İsmail Dönmez (Akçakısrak), İsmail Pehlivan (Demirci/Bardakçı). İbrahim Kocaman (Osmanlar), Nasuh Can (Akçakısrak). Hocalar Soldan Sağa; Hüseyin Bilal (Gölcük), Ergün Muslu (Bayraklı), Orhan Subaşıoğlu (Gönen).

1996 Hafızlık Cemiyeti

1997 Hafızlık Cemiyeti Orhan Hoca ve Hafızlar: Soldan Sağa; Mustafa Mutlu (Yüreğil), Hasan Şalgam (Demirci/Bardakçı), Recep Doğdu (Derecikören), Orhan Subaşıoğlu (Gönen), İlker Arslan (Akçakırsak), İsmail Kurt (Süller), Hüseyin Şalgam (Demirci/Bardakçı).

1997 Hafızlık Cemiyeti

1998 Hafızlık Cemiyeti: Soldan Sağa; Abdullah Koç (Karakaya), İsmail Abak (Derecikören), Yakup Yılmaz (Alakır), Orhan Subaşıoğlu (Gönen), Durmuş Evleksiz (Sındırgı Müftüsü), (...), Hüseyin Bilal (Gölcük), Mehmet Yalçınkaya (Akçakısrak), Mikail Koç (Emendere), Muhammed Dağdemir (Çılıbırcı). Oturan Sarıklı Hafızlar; Ersin Abeş (Mumcu), Muhammed Güngör (Derecikören).

BALIKESİR'DE İKİ HAYIRSEVER KADININ VAKFİYESİ (1692/1899) ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

Ayşe ŞİMŞEK

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Giriş: Vakıf ve Vakfiye

Vakıf müesseseleri İslam dünyasında toplum ve kültür hayatında önemli rol oynayan hayır kurumlarıdır. Temelinde insanlığa karşı sorumluluk duygusunun, merhamet, yardımlaşma, iyilik gibi ahlaki erdemlerin bulunduğu vakıf müessesesi insanın özgür iradesi ile gerçekleştirdiği bir tasarruf olması bakımından kıymetlidir.¹ Vakıf, bir hayırseverin mülkünü belli bir amaç için bağışlayarak kamusal alana tahsis etmesidir. Vâkıf, malını ne sebeple bağışladığını ve vakfın idaresi ile ilgili şartları vakfiyede açıkça belirtir.² Vakfiyenin özel şartlarını vâkıf istediği gibi dile getirir ve hâkime başvurarak sicile kaydettirir. Vakfiyenin şartlarına herkes uymak zorundadır. Zira “Vâkıfın şartı Şâri’in nassı gibidir.”³ Vakfiye vakıf tasarrufunun senet ve hüccetidir. Bir yönüyle vakfiye vakıf hükmi şahsiyetinin nizamnâmesi yani tüzüğü anlamına gelmektedir.⁴ Vakfiye; vâkıfın vakıf işlemi konusunda ikrar ve beyanını, vakfettiği malların özelliklerini, vakfetme şartlarını, vakfın idare şeklini ve vakıf mallarının tasarruf yerlerini gösterir. Bu belge hâkim (*kadı*) tarafından şahitlerin şehadeti ile tasdik edilir ve kadı sicillerine kaydedilerek

¹ Baheddin Yeniöldüz, “Vakıf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2012); Nevzat Sağlam, “Kara Dâvud Paşa Camii İmâreti Vakfı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45 (Aralık 2018), 244.

² Murat Çizakça, *İslam Dünyasında Vakıflar*, çev. Elif Süreyya Genç (Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017), 27.

³ Osman Ergin, *Fatih İmâreti Vakfiyesi* (İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1945), 10.

⁴ M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, 1977), 92, 93.

resmiyet kazanır.⁵ Bir diğer deyişle vakfiye vakfedilen malın ne tür hayır hizmetlerinde kullanılacağını ve nasıl yönetileceğini tayin eder.⁶

Ali Himmet Berki vakfiyeyi vakıf tasarrufunun senet ve hücceti,⁷ Mübahat Kütükoğlu vakfedilen şeyin özellikleri ve vakfedilme şartlarını içeren ve kadı tarafından onaylanan belge,⁸ İzzet Sak vakıflara varlık veren resmî belge⁹ olarak tanımlamaktadır. Vakfiyeler İslam Medeniyetinde önemli bir yere sahiptir¹⁰ ve Osmanlı tarihi araştırmalarında birincil kaynaklardır.¹¹ Vakıflar bakanlığı ulusal arşivden bağımsız bir birim olarak çok sayıda vakfiye koleksiyonunu içermektedir.¹²

Vakıf şartlarının yazılarak belirlenmesine duyulan ihtiyaç nedeniyle vakfiyeler ortaya çıkmıştır.¹³ Vakfın bağlayıcılığı (*lüzûm*) müctehidler arasında ihtilaflı olduğundan hâkimden bağlayıcılığı konusunda hüküm alınması rücû olunamaması içindir. Esasında bir kişi malını vakfetse, vakfiyesini yazsa ve şahit tutsa vakıf işlemi geçerlidir.¹⁴ Vakfiyeler mahkeme siciline kaydedildiğinde içerdiği şeylerle (*mündericât*) amel ve hüküm ifade eder. *Mecelle*'nin mülga olan 1626'ncı maddesinde "*mücerred vakfiye ile amel olunmaz amma bervech-i bala mevsub ve mu'temedün bih olan sicill-i mahkemede mukayyed ise ol halde ma'mûlün bih olur*" ifadeleri ile sicile kaydedilen vakfiyelerin *mündericatı* ile amel olunacağı belirtilmektedir.¹⁵

⁵ Ekrem Tak, XVI-XVII. yüzyıl Üsküdar Şer'iyye sicilleri : diplomatik bilimi bakımından bir inceleme (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019), 222.

⁶ Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye" (İstanbul, 2012).

⁷ Ali Himmet Berki, "Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti", *Vakıflar Dergisi* VI (1965), 5.

⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)* (İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1994), 359.

⁹ İzzet Sak, *Şer'iyye Sicilinde bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)* (Konya: Kömen Yayınları, 2005), 1.

¹⁰ Özgüdenli, "Vakfiye".

¹¹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, çev. Zeynep Altok (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 3.

¹² Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, 60.

¹³ Özgüdenli, "Vakfiye".

¹⁴ Berki, "Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti", 5.

¹⁵ Berki, "Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti", 6.

Vakfiyeler bir nevi hüccettir. Hem şekil hem muhteva bakımından diğer hüccetlerden ayrılan vakfiyeler vakıf müessesinin kurucu belgesi olduğundan farazî bir dava sonucunda şer'îyye mahkemeleri tarafından düzenlenmekte ve tasdik edilmektedir.¹⁶ Vakfiyelerin hukuki geçerliliği olan resmî belge hüviyetinde olduğundan belli bir yazım usulü benimsenmiştir. Bu usul tarihin yardımcı disiplinlerinden olan "Diplomatik" yani kısaca "belge ilmi" içerisinde değerlendirilmektedir. Diplomatik ilminin ilgi alanı içerisinde çeşitli amaçlarla kullanılan belgelerin yazılış biçimleri ve şartları, kullanım yerleri, içerdikleri öğeler yer almaktadır.¹⁷ Vakfiyelerin düzenlenmesi ve onaylanması, vakfın hem hukuki hem de sosyal fonksiyonlarını korumak için titizlikle yerine getirilmiştir.

Asr-ı saadetten itibaren yabancı ülkelerle yapılan resmi yazışmalar, İslam dünyasında titizlikle yürütülmüş ve bu süreçte "inşa" ve "kitabet" literatürü adı altında zengin bir yazım usulü geleneği gelişmiştir. Bu eserler, diplomatik yazışmaların şekil ve içerik açısından nasıl olması gerektiğini belirleyen kılavuzlar niteliğindeydi ve diplomatik ilminin temel kaynakları arasında sayılmaktadır. Yazışma kurallarına uyulmadaki bu özen, İslam dünyasından Osmanlı Devleti'ne de intikal etmiş ve Osmanlı'da kendine has özellikler kazanmıştır. Özellikle, devletler arası diplomatik yazışmalar ve hukuki belgelerdeki usul ve kaideler zamanla daha gelişkin bir yapı haline gelmiştir.¹⁸ Bu bağlamda, **şürû** kelimesi, İslam'ın erken dönemlerinden itibaren hukuki işlemler ve muameleler için yazılan belgelerin düzenlenme esaslarını tanımlayan bir terimdir. **Şürû ilmi**, bu belgelerin hazırlanmasını sağlayan kuralları ve yazım usulünü kapsayan önemli bir disiplindir ve İslam hukukunun belge düzenleme süreçlerine dair geniş bir literatüre sahiptir. Bu ilim, farklı isimlerle de anılmaktadır: İlmü's-şürû ve's-sicillât, ilmü't-tevsîk, ilmü'l-vesâik ve's-sicillât, ilmü ezkârî'l-hukûk, ilmü's-sakk ve ilmü'l-mehâdir ve's-sicillât. Her biri hukuki belgelerin düzenlenme ve doğrulama süreçlerine yönelik çeşitli disiplinleri ifade eder. Osmanlı döneminde

¹⁶ Mustafa Oğuz - Ahmet Akgündüz, "Hüccet", 1998.

¹⁷ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 3, 4.

¹⁸ Nejdî Gök, "Osmanlı Beratları Kapsamında Diplomatika İlmi veya 'İlm-i İnşâ'", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2008), 738-739.

yazılan **sak mecmuaları**, bu şürût literatürünün bir parçası olarak kabul edilmektedir.¹⁹ Bu bağlamda sak hem yazım sürecine hem de yazılan belgelerin kendisine de işaret eder.²⁰ Bir başka deyişle sak kavramının Osmanlı hukuki ve diplomatik yazım geleneğinde hem süreci hem de belgeleri kapsayan geniş bir anlamı vardır.

Osmanlı diplomatik kaideleri **münşeât mecmualarında** yer almaktaydı. Bu mecmuaların bazılarında belge örneklerinin yanında diplomatik kuralları vardı. Münşeât mecmuaları ilmi amaçlarla hazırlanmaktan ziyade pratik maksatla hazırlanmıştı. Yani mecmualarda *ferman*, *ahidnâme*, *berat*, *buyruldu* gibi belge türlerinin nasıl yazılacağı, ne gibi unsurları içerisinde barındıracağı gibi hususlar katiplere yol göstermek amacıyla yazımında gerekli olan rükün ve şartları, nasıl yazılacağı açıklanmaya çalışılmıştır.²¹ XIX. ortalarından itibaren münşeât mecmualarını tamamlayıcı özellikte “inşa” ve “kitabî” isimlerinde eserler neşredilmiştir. Osmanlı diplomatiği üzerine çalışan Macar Lajos Fekete, Osmanlı belgelerini dünyevi ve ruhani karakterli olmak üzere ikiye ayırarak incelemiştir. *Ferman*, *berat*, *ahidnâme* gibi belgeleri *dünyevi*; *şer’iye sicilleri*, *vakfiye*, *fetva* gibi belgeleri ise *ruhani* olarak vasıflandırmıştır.²²

Vakfiyeleri; rükünleri yani vakfiyenin konu olarak bütünlük içeren ve hukuki öneme sahip olan bölümleri ve şekil şartları olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür. Vakfiyenin rükünleri tasdik ibaresi, *hamdele salve* (davet), vâkıfın, mütevellinin ve mevkûfun tanımı, vakıf şartları, vakıftan rücu, mütevellinin itirazı, hâkimin hükmü, vakfı bozacaklar için beddua, tarih ve şühûdü’l-hâl’dir. Vakfiyelerin şekil özellikleri genellikle kâğıt üzerine yazılmakla birlikte taş üzerine hakkedilenler de bulunmaktadır. Çok uzun vakfiyeler kâğıtların rulo halde birbirine eklenmesi ile birleştirilmiştir. Defter halinde vakfiyeler de vardır. Vakfiyelerin yazıldığı kâğıdın cinsi zamana ve vakfın önemine göre değişmektedir. Vakfiyelerde kullanılan yazı zaman içerisinde değişiklik göstererek vakfiyenin özelliği ile ilgili yazı türleri

¹⁹ Fahrettin Atar, “Şürût ve Sicillât”, 2010.

²⁰ Süleyman Kaya, “Sak” (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2008).

²¹ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 5.

²² Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 6-9.

farklılık gösterebilmiştir. Vakfiyelerde *rika*, *tevki*, *sülüs* ve *nesih* gibi yazı türleri kullanılmıştır.²³

1. Balıkesir’de İki Hayırsever Kadının Vakfiyesi

Bu çalışmanın amacı Balıkesir’de iki farklı kadı sicilinde yer alan 1692 ve 1899 tarihli iki hayırsever kadının vakfiyesi özelinde vakfiyelerin diplomatik özelliklerini değerlendirmektir. Ayrıca kadınların vakıf faaliyetlerine katılımının Osmanlı toplumundaki kadınların sosyal ve hukuki rollerini pekiştirmesine dikkat çekmek hedeflenmektedir. Kadınların mülklerini vakfetmeleri, onların ekonomik bağımsızlıklarını göstermektedir. Vakıf kayıtlarına dayalı bu çalışma, sadece yazılı belgeler üzerinden değerlendirme yapabildiğinden, toplumsal yaşamdaki diğer unsurlar göz ardı edilmiştir. Kadınların vakıf faaliyetlerine dair çalışmalar kadınların toplumsal katkılarını daha iyi anlamamıza olanak sağlayacaktır.

Çalışma esnasında sorun belirleme, veri toplama, verileri analiz ederek sonuçları yorumlama yöntemleri uygulanmıştır. Vakfiyelerin bulunduğu kadı defterleri 707 numaralı Balıkesir Sicili (H. 1103-1104/1691-1692)²⁴ ve 788 numaralı Balıkesir Sicili’dir (H. 1299-1317/1881-1900).²⁵ Bu iki sicil iki farklı yüksek lisans tezine konu olmuştur.²⁶ Araştırmamızın konusu olan vakfiyeler bu sicillerde geçmektedir. Çalışmamızda vakfiyelerin aslı dikkate alınarak transkripsiyonları gözden geçirilmiştir. Araştırmaya konu olan vakfiyelerin rükünleri karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

²³ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 359-368.

²⁴ BŞS, 707, 3a.

²⁵ BŞS, 788, 55a-123.

²⁶ Aylin Tanyıldızı, *707 Numaralı Balıkesir Şer’iyye Sicili Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021); Merve Çağlayan, *788 Numaralı Balıkesir Şer’iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (H. 1299-1317) (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2023).

1.1. Vakfiyelerin Rükünleri

1.1.1. Hamdele Salvele (Dua/Davet)

İncelenen iki vakfiye de *hamdele salvele* (dua/davet) rükünü ile başlamaktadır. Bu rükün vakfiyelerde Allah'a hamdüsenada bulunulan kısımdır. Bunun formülleri çok çeşitlidir.²⁷ Gülistan binti Abdullah'ın ve Fatma binti Ahmed'in vakfiyelerinde bu formüller birbirinden farklıdır. Vakfiyelerin bazılarında *hamdele salveleden* sonra Allah yolunda hayır yapmanın ecrinden bahseden ayetlere yer verilmektedir. Bu kısım vakfiyenin hukuki yapısı içerisinde değildir.²⁸ İncelenen iki vakfiyede de bu ayetlere yer verilmemiştir.

1.1.2. Geçiş Formülü

Ardından vakfiye metnine giriş yapılırken geçiş formülü yazılır. Gülistan binti Abdullah'ın vakfiyesinden geçiş formülü yer almaktayken Fatma Hanım'ın vakfiyesinde geçiş formülünün yazılmadığı görülmektedir. Geçiş formülünün ardından vâkıfların tanıtıldığı bölüm yer almaktadır.

1.1.3. Vâkıfın Tanımı

İncelenen vakfiyelerde vâkıflar Gülistan binti Abdullah ve Fatma Hanım'dır. Gülistan'ın ikamet yerinden bahsedilmemekle birlikte mülk malını Cenab-ı Allah'tan gelecek olan yüksek lütufların sınırsız olduğunu düşünerek bol ecre sebep olması niyetiyle vakfettiğini ifade etmektedir. Vâkıfe Fatma binti Ahmed'in ikamet adresine yer verilmiş ve mahalle ahalisinden isimler zikredilerek Fatma Hanım'ın bu kişilerce de tanındığı belirtilmiştir. Vakfiyelerde vâkıfın tanıtılmasından sonra müteveli tanıtılmaktadır.

1.1.4. Mütevellinin Tanımı

Bu kısımda vakıf idaresi tayin edilir ve vakfın tescili esnasında müteveli huzurunda ikrar dile getirilir. İmam Muhammed'e göre bir vakfın bağlayıcılığı, müteveliye teslim edildiğinde kesinleşir. Bu nedenle, mütevellinin vakfı ilan etmesi, idareyi devralması ve vakıftan

²⁷ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 360.

²⁸ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 361.

rücu durumunda vakıf sahibine itiraz etmesi, vakfın resmileşip kurumsallaşmasında mütevelliyi önemli bir konuma taşır. Gülistan Hanım'ın vakfiyesinde vâkıfın tanımından sonra mevkûfun tanıtılmasına geçilmiş, mütevelliden daha sonra bahsedilmiştir. Fatma Hanım'ın vakfiyesinde ise mütevellinin mahallenin ahalisinden Budakoğlu Hafız İsmail Efendi b. Abdülkadir'in tayin edildiği ve vakfın tescili için mütevellinin ikrarı için hazır bulunduğu ifade edilmektedir. Her iki vakfiyede daha sonra mevkûfun özellikleri anlatılmaktadır.

1.1.5. Mevkûfun Tanımı

Gülistan binti Abdullah'ın **evi** Balıkesir'in Maratlı mahallesinde yer almaktadır. Evinin özellikleri şöyledir: İki bâb fevkânî (yukarı iki kat) ve bir miktar havluya sahiptir. Evinin sınır komşuları Ahmed Efendi, Arapcioğlu el-Hâc Mehmed ve Mûlayım Hâtun mülkleri ve genel olarak herkesin kullandığı yol bulunmaktadır. Eftelleli Fatma binti Ahmed'in vakfettiği mülk evi ise Kasablar mahallesinde yer almaktadır. Bir tarafı Timurcu Mehmed Usta oğlu Halil, bir tarafı Emin zevcesi Hatice binti Abdullah'ın evi ve iki tarafında genel yol bulunmaktadır. Vakfiyelerde mevkûfun tanımından sonra vâkıfın şartları yer almaktadır.

1.1.6. Vâkıfın Şartları ve Müteveli

Gülistan Hanım hayatta kaldığı müddetçe evinde kendi ikamet edeceğini, öldükten sonra mahallenin avarızına evini vakfettiğini ifade etmektedir. Mütevelliliğini Balıkesir'in Maratlı mahallesi sakinlerinden Hasan Çelebi b. Mehmed'e vermiştir. Müteveli tayini vakfiyenin şartlarının ifade edildiği bu kısımda yer almıştır. Gülistan binti Abdullah, Hasan Çelebi'nin vefatından sonra müteveli tespiti konusunda hâkimin görüşüne başvurulmasını istemektedir. Mevkûfât mütevelliyeye teslim edilmiştir. Fatma Hanım'ın vakfiyede belirttiği şartları yaşadığı müddetçe evinde oturmak, vefat ettikten sonra evin müteveli tarafından bir başkasına önce kiralanması, daha sonra evin kirası ile tamir edilmesi, kira parasının artması durumunda Kasablar Cami müezzine verilmesidir. Daha sonra sınırları belirtilen evin vakıf olarak sarf olunmak üzere mütevelliyeye teslimi istenmekte ve mütevellinin de diğer mütevelliler gibi vakfı tasarruf edeceği

belirtilmektedir. Vakfın şartları zikredildikten sonra vakfiyelerde mütevellilerin vakfı teslim aldığı ifade edilmektedir.

1.1.7. Vakıftan Rücu

Vakfın mütevelliyeye tesliminden sonra vâkîf, hâkimin (*kadı*) huzurunda vakfetmekten vaz geçtiğini ifade eder. Vakfiyelerde bu kısmın var olmasının nedeni vakıf işleminin geri alınıp alınamayacağı konusunda İslam hukukçuları arasında bulunan görüş ayrılığıdır. Ebu Hanife'nin görüşüne göre, vâkîf (vakfeden kişi), vakfettiği mal üzerinde mülkiyetini tamamen kaybetmez. Hem kendisi hem de varisleri vakfı geri alabilirler. Ancak, Ebu Hanife'nin öğrencileri olan Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ebu Yusuf'a göre vâkîf "vakfettim" dediği anda vakıf işlemi geri dönülemez hale gelir. İmam Muhammed ise, vakfın mütevelliyeye teslim edilmesiyle vakfın geri alınamayacağını savunur.²⁹ Bu tartışmalar, Osmanlı vakıf hukukunda da yankı bulmuş ve özellikle vakfiyelerde vâkîfın ya da varislerinin vakıftan geri dönmesinin mümkün olmadığına dair ifadeler eklenmiştir. Bu sayede, vâkîfın ya da varislerinin vakıf işlemini iptal etme girişimlerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.³⁰ İncelenen iki vakfiyede de vakıftan rücu kısımları yer almaktadır. Gülistan Hanım İmam-ı Azam'ın görüşüne dayanarak vakfettiği malını geri istemektedir. Fatma Hanım'da hem İmam-ı Azam'ın hem de İmam Muhammed'in "vakfın menfaatini vâkîfın vefat edinceye kadar kendisinin kullanmasını şart koşması nedeniyle vakfının batıl olduğu"³¹ görüşünü zikrederek vakfının geçersiz olduğunu ve geri dönmek istediğini belirtmiştir. Gülistan Hanım'ın ve Fatma Hanım'ın mütevellileri itiraz etmişlerdir. Gülistan Hanım'ın mütevellisi Hasan, vakıftan rücu etmenin İmam-ı Azam'a göre mümkün olsa bile İmâmeyn'e göre mütevelliyeye teslim³² ile mümkün olmadığını söyleyerek Ahmed Efendi'nin huzurunda davalaşmışlar ve Ahmed Efendi İmâmeyn'in görüşüne göre vakıf

²⁹ Abdullah bin Mahmud bin Mevdûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996), 3/41-42.

³⁰ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, 364.

³¹ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 3/41-42.

³² Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 3/41-42.

işleminin sıhhatine ve lüzumuna yani vakıftan dönülemeyeceğine dair hüküm vermiştir. Fatma Hanım'ın mütevellisi Hafız İsmail Efendi itirazında İmam Ebu Yusuf'a göre vakıf işlemin gerçekleşmesiyle İmam Muhammed'e göre ise mütevelliyeye teslim edilmesi ile vakfın sahih ve lazım olduğunu, evi teslim ederek hayrı iptal etmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Fatma Hanım'ın vakfının sıhhat ve lüzumuna hükmolunmuştur. Osmanlı vakıf hukuku çerçevesinde İmâmeyn'in görüşlerinin benimsenerek vakıfların geri alınmasının önüne geçildiği görülmektedir. İslam hukukçularının bu konudaki görüş ayrılığının vakfiyelerin diplomatik açıdan rükünlerinin belirlenmesinde, hukuki nitelik kazanarak sicile kaydedilmesinde ve günümüze intikal etmesinde etkili olduğu söylenebilir.

1.1.8. Vakfı Bozacaklar İçin Beddua

Hâkimin hükmünden sonra vakfiyelerde vakfı bozacaklar için beddua kısmı yer alabilmektedir. Her iki vakfiyede beddua yerine Bakara Suresi 181. ayeti yazılmıştır. Ayet "O'nu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."³³ anlamına gelmektedir.

1.1.9. Tarih ve Şühûdü'l-hâl

Bu kısımdan sonra vakfiyenin yazıldığı tarih ve şühûdü'l-hâl yer almaktadır. Gülistan Hanım'ın vakfiyesi 5 Cemâziye'l-âhir 1103'de (23-02-1692) tarihinde yazılmıştır. Şahitler İmam Mehmed Efendi, Dede Beşe, Mehmed bin el-Hâc Yusuf, Bakkal el-Hâc Ali ve Ahmed Çelebi'dir. Fatma Hanım'ın vakfiyesi 5- 12-1316 (5-04-1899) tarihinde Ahmed Ağa, İsmail Ağa, Ahmed Cevdet Efendi, Mahkeme-i Şer'iyye Kâtibi Hafız Ahmed Efendi huzurunda ve şahitlikleri ile kaydedilmiştir.

1.1.10 Tasdik İbaresini

Vakfiyelerde tasdik ibaresi vakfın hukuki geçerliliği sağlamak açısından kadı veya kazaskerler tarafından yapılır. Tasdik ibaresinin vakfiye metninde yerinin değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

³³ "Bakara Suresi 181-182. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı" (Erişim 02 Ekim 2024).

Özellikle padişahlar tarafından yapılan vakıflarda, tasdik ibaresi bazen padişahın tuğrasının altında yer alırken, bazen de vakfiyenin üst kısmında bulunabilir. Hanedan mensuplarının vakfiyelerinde de benzer değişiklikler görülebilir.³⁴ İncelenen her iki vakfiyede de hâkimin (*kadı*) onayı metin içerisinde yer almaktadır. Vakfiye metninden ayrı bir tasdik ifadesi yoktur.³⁵ Bu durum, vakfiye metninin biçimsel özelliklerine dair bir esnekliği gösterebilir.

1.2. Vakfiyelerin Şekil Şartları

Araştırmaya konu olan vakfiyelerin şekil özellikleri dikkate alındığında vakfiyeler sicil defterlerine kaydedilmiştir. Bu sebeple sicil defterlerinden farklı bir kâğıt kullanılmamıştır. Yazı türüne değinmek gerekirse genellikle sicillerde kullanılan yazı türleri rika kırması, talik kırması, divanî yazıdır.³⁶ Araştırmaya konu olan her iki vakfiyenin yazı türü ta'lik'tir. Sicil defterlerinde yazılması nedeniyle kırma kelimesi kullanılabilmektedir. Hızlı yazılması nedeniyle hat gibi sanatlı görünmemektedir.

Sonuç

Vakfiyeler günümüz sosyal ve ekonomik yapısına ilham verme açısından güncel bir değere sahiptir. Balıkesir sicillerinde yer alan iki vakfiyenin diplomatika ilmine uyum halinde düzenlendiği görülmüştür. Bu durum belgelerin resmi bir süreçten geçerek oluşturulduğunu ve hukuki bir temele dayandığını göstermektedir. Balıkesir vakfiyelerinin diplomatikaya uygun hazırlanması Osmanlı Hukuk sisteminin detaya ve belgelere verdiği önemi gösterir.

Balıkesir sicillerinde kayıtlı iki hayırsever kadına ait vakfiyelerin diplomatik özelliklerinin karşılaştırılması, aradan geçen yaklaşık iki yüzyıllık süreye rağmen vakfiyelerin yazım usulünde büyük bir değişiklik olmadığını ortaya koymaktadır. 1692 tarihli Gülistan binti Abdullah'a ait vakfiye ile 1899 tarihli Fatma binti Ahmet'e ait vakfiye, dönemin diplomatik kaidelerine uygun olarak kaleme alınmış ve vakıf

³⁴ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatika)*, 360.

³⁵ BŞS, 707, 3a; BŞS, 788, 55a-123.

³⁶ Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (2005), 189.

kurumunun Osmanlı toplumu içindeki sürekliliğini ve önemini gözler önüne sermiştir.

Her iki vakfiye de hamdüsenalar, müteveli tayini, vakfedilen malın tanımı ve vakfın sıhhat ve lüzumuna dair hükümlerin yer aldığı benzer rükünlere sahiptir. Ancak bu rükünler arasında, geçiş formüllerindeki farklılıklar, müteveli tayininin konumlandırılması ve bazı hukuki olmayan küçük ayrıntılar bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, vakfiyelerin hukuki geçerliliğini etkilemeyen, metinler arası biçimsel varyasyonlar olarak değerlendirilmiştir.

Bu karşılaştırma, vakıf kurumunun temel kurallarının yüzyıllar boyunca aynı kaldığını, ancak küçük ayrıntılarla vakfiyelerin zaman içinde şekilsel değişiklikler gösterebildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca vakfiyelerde yer alan Maratlı, Kasablar ve Eftelle gibi yer isimlerinin günümüze kadar değişmeden varlığını sürdürmesi, vakfiyelerin hem tarihi hem de yerel bağlam açısından önemli birer belge olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, her iki vakfiye de vakıf müessesesinin sürekliliğini ve toplum içindeki yerini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda Balıkesir'in sosyal ve tarihi dokusuna dair ipuçları da sunmuştur. Balıkesirli iki hayırsever kadının kendi iradeleriyle sahip oldukları gayrimenkulleri hayırlı bir amaç uğruna vakfetmeleri, takdire şayan bir tercih olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı toplumunda kadınların mülkleri üzerinde serbestçe tasarruf edebildiklerini göstermesi açısından da büyük bir öneme sahiptir. Arşivde yer alan bu vakfiyeler sayesinde hayırsever kadınlar toplumsal hafızada iz bırakarak yaptıkları bağışlarla toplumsal yapının güçlenmesine katkıda bulunmuşlardır. Kadınların vakıf yoluyla topluma katkı sağlamaları, Osmanlı toplumunda kadının mülk üzerindeki haklarının önemini ve bu hakları toplumsal fayda için nasıl kullandıklarını göstermektedir.

Kaynakça

- Atar, Fahrettin. “Şürûr ve Sicillât”. 39/270-273, 2010.
- Berki, Ali Himmet. “Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti”. *Vakıflar Dergisi* VI (1965), 5-7.
- Çağlayan, Merve. *788 Numaralı Balıkesir Şer’iyye Sicil Defterinin Transkripsyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1299-1317)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2023.
- Çizakça, Murat. *İslam Dünyasında Vakıflar*. çev. Elif Süreyya Genç. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Ergin, Osman. *Fatih İmareti Vakfiyesi*. İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1945.
- Farooqi, Suraiya. *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* çev. Zeynep Altok. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, 2003.
- Gedikli, Fethi. “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (2005), 187-213.
- Gök, Nejdet. “Osmanlı Beratları Kapsamında Diplomatika İlmi veya ‘İlm-i İnşâ’”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 731-746.
- Gökbilgin, M. Tayyib. *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, 1977.
- Kaya, Süleyman. “Sak”. 35/586-587. TDV İslâm Ansiklopedisi, 2008.
- Kütükoğlu, Mübahat S. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1994.
- Mevsîlî, Abdullah bin Mahmud bin Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta’lîl-l-Muhtâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- Oğuz, Mustafa - Akgündüz, Ahmet. “Hüccet”. 18/446-450, 1998.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Vakfiye”. 42/465-467. İstanbul, 2012.
- Sağlam, Nevzat. “Kara Dâvud Paşa Camii İmâreti Vakfı”. *Ondokuz*

Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 45 (Aralık 2018), 243-290.

Sak, İzzet. *Şer'iyye Sicilinde bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*. Konya: Kömen Yayınları, 2005.

Tak, Ekrem. *XVI-XVII. yüzyıl Üsküdar Şer'iyye sicilleri : diplomatik bilimi bakımından bir inceleme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.

Tanyıldızı, Aylin. *707 Numaralı Balıkesir Şer'iyye Sicili Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Yeniyıldız, Baheddin. "Vakıf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/479-486. İstanbul, 2012.

"Bakara Suresi 181-182. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı". Erişim 02 Ekim 2024. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/188/181-182-ayet-tefsiri>

Balıkesir Şer'iyye Sicili (BŞS), 707.

Balıkesir Şer'iyye Sicili (BŞS), 788.

Ek Tablo: Vakfiye metni serbest bir aktarımla günümüz diline çevrilmiştir.

VAKFİYE RÜKÜNLERİ	GÜLİSTAN BİNTİ ABDULLAH	FÂTİMA HATUN BİNTİ AHMED
Hamdele Salvele (Dua/Dave t) Rüknü	Alemlerin Rabbi, Mâlik-i rikâb olan Allah'a hamd olsun. Salat ve selam kendilerine hikmet ve fasl-ı hitap verilenlerin en üstününe ve de en hayırlı aile olan onun âline, en hayırlı arkadaş olan ashabına olsun.	Her hale vakıf olan ve değişim ve intikalden münezzeh olan Allah'a hamdolsun. Salât ve selam güzel mekârim-i ahlak ve güzel huylar sahibi Muhammed'e ve onun kemal mertebelerini bilen âline ve ashabına olsun. İmdi;
Geçiş Formülü		İşbu sahih manalı ve şer'î vesika içerikli vakfiyenin yazılmasına başlanıldı ki
Vâkıfın Tanımı	Bu sahih şer'î vakfiyenin sahibi, hayrat ve hasenat talibi ve isteklisi Abdullah kızı Gülistan, Hazret-i İzzetli (Allah) tarafından gelecek olan büyük lütufların sınırsız ve sayısız olduğunu düşününce bol bir ecre sebep olacak nesne tarafına bizzat niyet ve kararını sarf edip	Medine-i Balıkesri'nin Kasablar Mahallesi'nde sâkine ve zâtı mahalle-i mezbure ahâlisinden Tekelioğlu el-Hâc Süleyman Ağa ibn Mehmed ve Bozokoğlu Hafız Hâlid Efendi ibn İsmail tarifleriyle muarrefe Eftelleli Fâtıma Hatun ibnetü Ahmed Balıkesir ilinin Kasaplar Mahallesi'nde oturan ve zikredilen mahalle ahalisinden Tekelioğlu Hacı Süleyman Ağa'nın ve Bozokoğlu Hafız Halit Efendi'nin tarifleriyle bilinen Eftelleli Ahmet kızı Fatma hatun
Mütevelli nin Tanımı		Şerefli Mahkeme meclisinde aşağıda zikredilen vakıf senedini tescil için mütevelli nasp ve tayin eylediği mezkur mahalle ahalisinden Budakoğlu Hafız İsmail Efendi huzurunda sahih

		şer'î bir ikrar ve mer'î açık bir itiraf ile ikrar ve itiraf edip
Mevkûfun Tanımı	Balıkesir'de Maratlı mahallesinde bulunan iki katlı iki kapılı (ev) ile bir miktar avluyu içeren bir tarafında Ahmet efendinin mülkü, bir tarafında Mûlayim hatun mülkü ve bir tarafı umum yol ile sınırlı olan mülk evini sahih şer'î bir vakıf ile vakf ve hapsederek	Aşağıda zikredilen vakfın başlamasına kadar sahih mülkte oturup mezkur Kasaplar Mahallesi'nde bulunan bir tarafında Timurcu Mehmet Usta oğlu Halil ve bir tarafında Emin zevcesi Abdullah kızı Hatice'nin evleri bulunan ve iki tarafı umum yola sınır olan bir kapılı evimi
Vâkıf Şartları	Oturma hakkını öncelikle kendi şahsına şart koşup kendi hayatta olduğu sürece kendine, vefatından sonra mezkûr mahallenin avarızına vakf ve hapsederek	Bir cümle müştemilatı ve bütün hakları ile Aliyyü'l-'Azîm ve Rabbi'r-Rahîm olan Allah'ın rızasını kazanmak için sahih sağlam bir vakıf ve ebedi açık bir hapis ile vakf ve hapsedip şu şekilde şart ve tayin eyledim ki "Ben hayatta oldukça zikredilen sınırlardaki evde oturup Allah Taala'nın emriyle sayılı nefeslerimi tamamladığımda sınırları mezkur evi mütevellî eliyle ecr-i misli ile diğer insanlara kiralanıp hasıl olan gelirinden mezkur evin vergisi ile tamir masrafları çıktıktan sonra fazlası, zikredilen mahallede oturan Kasaplar Cami Şerifinin müezzini olan zata verilmesine" diye "Sınırları zikredilen evi bütün haklarından feragat edip adı geçen mütevellî Hafız İsmail efendiye teslim eylediğimde o da aşağıdaki vakfiyeyi teslim ve kabul edip diğer mütevellîlerin vakıflarda tasarrufları gibi tasarruf eyledi" deyince hukuki tasdik yapılmasının ardından vakıf tam ve teslimi mümkün oldu.

Mütevelli nin Tanımı	Mütevelli tayinini de zikredilen mahalle sakinlerinden Mehmet Ağa oğlu Hasan Çelebi isimli kimseye şart koştu. Zikredilen mütevellinin vefatının ardından hâkimin görüşüne havale etti. Ayrıca zikredilen vakfı açıklanan mütevelliye hukuki teslimi ile teslim edip o da teslim alıp kabzedip zikredilen vakfın işleri tamam olduktan sonra	
Vakıftan Rücû	Zikredilen vâkıf, yukarıda açıklanan vakfından rücu edip İmâm-ı Azam'a göre "(vakfın) bağlayıcılığı imkansızdır" görüşüne uyarak olduğu haliyle yine mülküne (geri) girmesini istediğinde	vakfiye-i mezbûre kelimünü semt-i âhara sârifeye olup vakf-ı akar İmam-ı Azâm hümâm-ı efham Ebû Hanîfe el-Kûfî Hazretleri katında menzile-i âriyetde olup rücû'u meşru ve imam Muhammed ibn Hasan eş-Şeybânî Hazretleri katında vâkıf menâfi-i vakf-ı nefesine şart ile vakf-ı batıl olduğuna binaen vakf-ı mezkurun rücû' ve menzil-i mahdûd-ı mezkuru ke'l-evvel mülkûme istirdâd ederim diyecek Zikredilen vakfiyenin kelimünü başka bir semte harcayıp gayrimenkul vakfı İmâm-ı Azam Ebu Hanîfe'ye göre kira mertebesinde olup ondan rücu etmek meşrudur ve İmam Muhammed'e göre vakfeden kişi vakfın menfaatini kendi şahsına şart koşarsa vakfın batıl olduğuna dayanarak zikredilen vakıftan rücu edip ve sınırları mezkur evi önceki gibi mülkûne geri alırım diyerek
Mütevelli nin İtirazı	Adı geçen mütevelli Hasan "her ne kadar İmâm-ı Azam'a göre vakfın	Adı geçen mütevelli Hafız İsmail Efendi de cevap vermeye yeltenerek "her ne kadar hali

	bağlayıcılığı imkansız ise de; fakat İmâmeyn İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vakıf ve vakfın bağlayıcılığı ayrılmazdır ve birbiriyle bitişiktir" diye mahkemeye başvurup dava açınca iş bu zikredilen hususu mahallinde dinlemek için mahkeme tarafından gönderilen Ahmet Efendi'nin meclisinde dava sunulup hüküm talep edilince adı geçen Ahmet Efendi de zikredilen İmâmeyn görüşleri üzere önce vakfın sahih olduğunu, ikinci olarak bağlayıcı olduğunu sahih şer'i bir hüküm ile hükme bağlayınca hükmedilen karar üzerinde icma edilen (bir husus oldu). Bundan sonra azaltılması veya bozulmasına imkân kalmadı ve değiştirilmesine ve tebdiline ihtimal imkansız oldu	genişçe anlatılan minval üzere olduğu ilgiye değer eşkal değildir lakin İmam Ebu Yusuf'a göre mücerret vakıf vakıf sayılmakta İmam Muhammed'e göre ise mütevelliyeye teslimle vakıf sahih ve lazım olmakla sınırları mezkur evi geri alır ve teslimden imtina ederim diye mahkemeye başvurunca ve hüküm vermeme talip olduklarında tarafeynin (Ebu Hanife ve Ebu Yusuf) delillerine itibar edip bir hayrı iptal etmekten çekinerek ve Selef âlimler arasında cari olan ihtilafı da bilerek mezkur vakfın sahih ve bağlayıcı olduğuna hükmolunup bundan sonra bozması veya bozulması imkansız oldu.
Vakfı Bozacaklar İçin Beddua	"O'nu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."	"O'nu işittikten sonra kim değiştirirse
Vâkıfa Dua	Vakfedenin ecri Hay ve Kerim (olan Allah'a) aittir. Bu şekilde yazıldı.	Vakfedenin ecri Hay, Cevâd ve Kerîm (olan Allah'a) aittir. Bu şekilde yazıldı.
Tarih	Bu vakfiye 1103 yılı Cemaziyel ahirin beşinci günü düzenlendi. (5-06-1103 [/ 23-02-1692])	Bu vakfiye 1316 yılı Zilhicce ayının 15'i günü düzenlendi. (15- 12- 1316[/5-04-1899])
Şühûdü'l-Hâl	Mehmed Efendi bin Hasan Halife el-İmam-Hâkim Halil;	Mahzarı Ahmed Ağa ibn Ahmed;

	Dede Beşe ibn el-Hâc Yûsuf - Cum'a Kethüdâ; Mehmed bin el-Hâc Yusuf - Abdullah Kethüdâ; Bakkal el-Hâc Ali; Ahmed Çelebi ibn el-Hâc Mustafa; Şahkuluoğlu Mehmed ve gayrihim mine'l-huddâr	Mahzarı İsmail Ağa ibn Hacı Mehmed; Mahzar-ı Ahmed Cevdet Efendi ibn Mehmed Efendi; Mahkeme-i Şer'iyye Kâtibi Hafız Ahmed Efendi ibn Yakub ve gayrihim.
--	--	---

100. YILINDA BALIKESİR'DE DİNİ BİR EĞİTİM KURUMU: BALIKESİR İMAM HATİP LİSESİ

Muhammed İbrahim TEPE

Öğretmen, MEB, Balıkesir İmam Hatip Lisesi

Mükail DALMIŞ

Öğretmen, MEB, Balıkesir İmam Hatip Lisesi

Giriş

Din, hayatı nurlandıran ve hayata hayat katan bir olgudur. Dinsiz insanın yaşaması mümkün görülmemektedir. İnsan hayatını anlamlandıran dini kurumlar, tarihin her döneminde var olagelmıştır. Asr-ı Sadette, “Suffe Mektebi” ile nüveleri atılan dini kurumlar zamanla gelişerek neşvünema bulmuş ve varlığını sürdürmüştür.

Zaman içerisinde isimleri değişse de amaçları ve işlevleri insanlara İslam'ı doğru anlatmak ve onların bilinçli birer Müslüman olmalarına zemin hazırlamak olmuştur.

Emevilerde, Abbasilerde, Gaznelilerde, Selçuklularda ve Osmanlılarda isimleri farklı olsa da din eğitimi veren birçok kurum ihdas edilmiştir.

Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren var olan medreseler birçok amaca matuf olarak çok yönlü eğitim veren kurumlar olarak hizmet vermiştir. Zamanla ihtiyaçlar farklılaşmış, farklı alanlarda hizmet veren kurumlar açılmıştır. Bu amaçla kurulan medreseler zamanla sadece din adamı yetiştiren kurumlar haline gelmiştir. Bu medreseler uzun bir zaman kuruluş amacına uygun hizmet vermiş olsalar da Osmanlı İmparatorluğunun duraklama dönemine girmesiyle gelişmelere ayak uyduramamış, gelişmeleri takip edememiştir. Mektepli medreseli tartışmaları başlamış, mektepliler ile medreseliler birbirlerini noksanıyetle suçlamışlardır. Mektepliler, medreselileri taassup sahibi yani bilimsel kabule yanaşmayan yobazlar görürken medreseliler de mekteplileri bilimsel veri bataklığına saplanmış gözü ile görmediğine inanmayan inkârcılar olarak telakki etmişlerdir.

Osmanlı aydınları, bu kurumlar arasındaki bu derin görüş ayrılığındaki makasın her geçen gün daha da açıldığını gördüklerinden bu kurumlarla ilgili ıslahatları devreye koymuşlardır. Tanzimat Dönemine kadar din, eğitim-öğretimin her alanında hissedilirken Tanzimat süreciyle birlikte yapılan ayrıştırma ile okullarda dini dersler, derslerden bir ders olarak yerini almaya başlamıştır.¹ Bu süreçle birlikte eğitimde materyalist düşünce hâkim olmaya başlamış, toplumda sekülerleşme daha da görünür olmuştur.

Din hizmetlerini karşılamak, irşat ve tebliğcilerini yetiştirmek amacıyla II. Meşrutiyetten sonra Evkâf Nezâretine bağlı olarak Medresetü'l-Vâizin ve “Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba” 1913 tarihinde açılmıştır.² 1914’te yapılan geniş çaplı ıslahat hareketiyle medreselerin yapısı yeniden düzenlenmiştir. Gelişen şartlara cevap verebilecek düzenlemelerini 2. Meşrutiyetten sonra İstanbul merkez kabul edilerek taşraya doğru yaygınlaştırmayı hedefleyen Medaris-i İlmiye Nizamnamesi 1325 (1909)’te yayımlanmıştır.³ İstanbul’daki medreseler, Dârü’l-hilâfeti’l-aliyye Medreseleri adıyla birleştirilmiştir. Şubeleri taşrada yaygınlaştırılmıştır. Bu medresenin bir şubesi 1916 yılında Balıkesir Dârü’l-hilâfeti’l-aliyye Medresesi adıyla açılmıştır.

Medreselerin müfredatı ile ilgili ilk ciddi değişiklik Maarif Nazırı Emrullah Efendi döneminde hazırlanan 1910 yılında Medaris-i İlmiye Nizamnamesidir.⁶ Osmanlı coğrafyasında meydana gelen gelişmeler yüzünden bu nizamnameden beklenen netice alınamamıştır. Bu sebeple 1914’te Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi tarafından bu sefer Islahı Medaris Nizamnamesi hazırlanmıştır.⁴ Bu nizamnameye göre eğitim süreleri bugünkü eğitim sistemi gibi 4+4+4 toplam 12 yıl olmuştur. 1. Dünya Savaşının etkisiyle olacak ki bu nizamnameden de beklenen sonuç alınamamıştır. Bu sefer de 1917 yılında okulumuzun ilk müdürü Halil Fevzi Efendinin medrese arkadaşı Şeyhü’l-İslam Musa Kazım Efendi tarafından hazırlanan, eğitim sistemini 3+3+3 ve

¹ Hasan Meydan, 2013, s.220; Nurcan Kaya, 2013, s.44

² Mustafa Öcal, Öncü 7’ler, Mukaddime, 2021, s. 27

³ Nesimi Yazıcı, Osmanlı son dönemi medreselerinde Fen bilimlerinin tedrisatı konusunda bazı düşünceler. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38(1-4), 109-122

⁴ Mustafa Öcal, Mukaddime, s. 26

artı 3 yıllık lisansüstü eğitim haline getiren “Medaris-i İlmiye Hakkında Kanun” yürürlüğe konulmuştur.⁵

Osmanlının yıkılmasıyla bakiyesi TBMM, yaşanan bütün olumsuzluklara ve ölüm kalım savaşına rağmen eğitimdeki problemlere çözüm aramış ve 1921 yılında eğitimin 12 yıl olmasını öngören yeni bir “Medaris-i İlmiye Nizamnamesi” yayınlamıştır.⁶

1923-1924 öğretim yılı başında 29 merkezde imam ve hatip mektebi açılmıştır. 29 Temmuz 1340/1924 tarihinde, Orta Tedrisat Müdîr-i Umumiliği (Orta Öğretim Genel Müdürlüğü) tarafından “İmam ve Hatip Mektepleri Talimatnamesi” adlı 56 maddelik “yönetmelik” hazırlatılarak yürürlüğe konulmuştur.⁷ Ancak bu kurumlar da tedrici kapatılmıştır. 1932’de kalan tek imam ve hatip mektebi olan Kütahya İmam ve Hatip Mektebi de kapatılarak bu kurumların varlığına son verilmiştir.

Bu kurumların kapatılması, toplumda din hizmetleri ihtiyacı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Sonuçta bu ihtiyaç, Demokrat Parti iktidarı döneminde karşılanarak kapatılan imam ve hatip mektepleri yeni bir müfredatla İmam Hatip Okulları adıyla yeniden açılmıştır.

MİLLÎ MÜCADELE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE BALIKESİR DİNİ HAYATINDA BALIKESİR İMAM VE HATİP MEKTEBİ MUALLİMLERİNİN ROLÜ

Osmanlı İmparatorluğunun sonunu hazırlayan 1. Dünya Savaşının en kanlı mücadelelerinin yapıldığı cephelerden biri de Çanakkale cephesidir. Balıkesir, bu bölgede olması hasebiyle yaşanan olumsuzluklardan da birinci derecede etkilenmiştir. Balıkesir öğretmen ve öğrencilerinin savaşa katıldığı, bazı yıllarda mezun vermediği birkaç ilden biridir. Balıkesir İmam ve Hatip Mektebi öğretmen ve idarecileri gerek savaş döneminde gerekse Millî

⁵ Mustafa Öcal, Mukaddime, s. 26

⁶ Mustafa Öcal, Mukaddime, s. 26

⁷ Mustafa Öcal (2003). İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, c. 12, Sayı:2, 2003, s. 63

Mücadele döneminde aktif rol oynamışlardır. 18 Mayıs 1919'da Alaca Mescit'te Millî Mücadelenin ilk toplantısı yapılmıştır. Millî Mücadele adına 41 kişi karar almaya yetkili kılınmıştır. Bu 41 kişiden biri kıraat ve tatbikatı arabiye muallimi Abdulgafur (İştin) Efendi'dir. Abdulgafur Efendi 1. Meclis'te Balıkesir Meb'usu olmuştur. Diğeri de Türkçe muallimi Hafız Mehmet Eminittin (Çeliköz) Efendi'dir. Abdulgafur Efendi 1. Millet Meclisinin açılışıyla eş zamanlı olarak Balıkesir'de tertip edilen merasimde dua etmiştir. Mehmet Eminittin Efendi ise 1946 yılında Balıkesir milletvekili olmuştur. İmam ve Hatip Mektebi öğretmen ve idarecileri hem siyasette hem eğitimde hem de Balıkesir'in din eğitimi alanına katkı sağlamışlardır.

1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Türkiye'de bulunan yaklaşık 479 medrese kapatılmıştır. Fakat bu medreselerden din hizmetleri ihtiyacını karşılayacağı düşünülen 29 merkezdeki medrese, İmam ve Hatip Mektebi'ne dönüştürülmüştür.⁸ Okulumuz Balıkesir İmam ve Hatip Mektebi, Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesinin devamıdır. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye'de görev yapan öğretmenlerin ekseriyeti kadroları ile birlikte İmam ve Hatip Mektebine tayin olunmuşlardır.

1924-1926 Balıkesir İmam ve Hatip Mektebi Binası⁹

Din hizmetleri ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan bu kurumların varlığı maalesef uzun süreli olmamıştır. Bazı imam ve hatip mekteplerinin açılmasıyla kapanması bir olurken İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip Mektepleri hariç, açılan tüm imam ve hatip mektepleri 1925-1926 ders yılı sonunda kapatılmıştır. İstanbul İmam ve Hatip

⁸ Mustafa Öcal, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Cilt: 12, Sayı:2, 2003 S. 51-101

⁹ Binadaki tabelalar, arşiv belgelerindeki orijinal ifadeler olup tarafımızdan sonradan yerleştirilmiştir.

Mektebi 1929-1930 ders yılı sonunda, Kütahya İmam ve Hatip Mektebi ise 1931-1932 ders yılı sonunda kapatılmıştır.

Din hizmetlerine eleman yetiştiren bu mekteplerin 1932’de tamamen kapatılması üzerine cenazeleri kaldıracak, defnedecek ve cenaze namazı kıldırarak eleman noktasında sıkıntılar çıkmıştır. Bu sıkıntılar TBMM gündemine taşınmış ve tartışılmıştır. Bu tartışmalardan birinde Balıkesir İmam ve Hatip Mektebi eski müdürlerinden (1924-1926) Balıkesir Milletvekili Mehmet Eminittin Çeliköz, 23 Şubat 1949 tarihinde meclis kürsüsünde yaptığı konuşmada Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yaptığı hizmetleri övgüyle zikretmiştir. Erbabı hayrın yardımlarıyla açılan Kur’an-ı Kerim okullarında tecvit, talim ve din derslerinin okutulmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.¹⁰

Balıkesir’in Din Eğitimi Alanına Katkı Sağlayan Balıkesir İmam ve Hatip Mektebinin Bazı İdareci ve Öğretmenleri

Hafız Abdulgafur Efendi

Millî Mücadelenin 41’leri arasında olan Abdülğafur Efendi Kırmızı-yeşil şeritli istiklal madalyası sahibidir. Babası Balıkesir Müftülüğü de yapan Hacıeminağazade Osman Nuri Efendi’dir¹¹. Hacı Halil Efendi Medresesinden müderrislik icazeti almış, aynı zamanda bu medresede de müderrislik yapmıştır. 1914 yılı itibariyle Dârü’l-hilâfeti’l-aliyye Medresesi Türkçe, Arapça ve Farsça muallimliği yapmıştır. 1. Mecliste Balıkesir mebusluğu yaptı. Balıkesir Dârü’l-hilâfeti’l-aliyye

¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, c.16, Tarih 23.2.1949 Çarşamba, ss. 448-449

¹¹ Osman Nuri Efendi ile ilgili detaylı bilgi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Karesi Meşahiri, s. 25-28

Medresesinin İmam ve Hatip Mektebine dönüştürülmesinde kurucu rol oynadı. Bu mektebin de ilk muallimleri arasında yer aldı.

Abdülğafur Efendi'nin hatimle teravih namazı kıldırarak kadar güçlü bir hıfzı var idi. Teravih namazlarını hatimle kıldırır veya hatimle kılınan cemaate iştirak ederdi. Abdülğafur Efendinin bu hasleti mezar taşına şu ifadelerle nakşedilmiştir:¹²

Hüvel Bâkî

Hatm-i Kur'an ve cemaatle teravih kılıp

Leyle-i Kadir'de bir kuş gibi uçtu nagâh

İsmi'nin mazhariyetin şöylece tespit etti

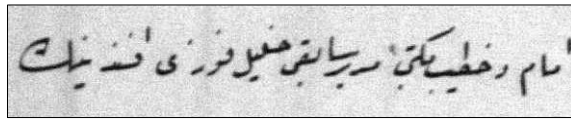
Üçler imdat ile tarihini Gufran-ı ilâhî

Balıkesir ulemasından Müftü Osman Nuri Efendi oğlu Abdülğafur Ferahî İştın Ruhuna Fatiha. 1282-1951.

Abdülğafur Efendi ve babası Osman Nuri Efendi için sonradan yapılan mezar taşı

Hafız Halil Fevzi Efendi

Halil Fevzi Efendi, Balıkesir Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nin ilk müdürü iken bu okulun İmam ve hatip mektebine

¹² Muharrem Eren, Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler Balıkesir İl Müftüleri, s. 27

dönüştürülmesiyle okulumuzun da ilk müdürü olmuştur. Babası dersiamlardan Yağcılarlı Abalızade Hoca Ali Efendi'dir. 28 Rebiü'l-evvel 1296 tarihinde hafızlık icazeti almıştır. Balıkesir Alaybey Medresesinde¹³ Arapça tahsili yaparak buradan 1 Şaban 1312 yılında mezun olmuştur.¹⁴ Yüksek tahsil için gittiği İstanbul'da Hafızı Kül namıyla meşhur Hafız Şakir Efendi'nin talebeleri arasında yer almıştır. Yüksek tahsilini Şeyh'ül İslam Musa Kazım Efendi'nin ders arkadaşı olarak tamamlamıştır. 1332 (1916) senesi Ağustosunda Balıkesir Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nin müdürlüğüne getirilmiştir.¹⁵ Balkan Muharebeleri zamanında Müdafayı Milliye Cemiyetinde hizmetleri olmuştur. Millî Mücadele döneminde Kuvayı Milliye'nin oluşmasında önemli katkıları olmuştur.¹⁶ Yaptığı konuşmalarla halkı Millî Mücadeleye destek noktasında bilinçlendirmiştir. Yunan işgaline karşı büyük bir direniş göstermiştir. Balıkesir içme suyunun getirilmesinde ve Memleket Hastanesinin yapımında katkıları olmuştur. 15 Şubat 1930 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Balıkesir merkez İlyaslar¹⁷ Kabristanındadır.

Hafız Mehmet Eminittin Efendi

¹³ Bu medrese 1694 yılında, sancak beyi, Balıkesir'in Beyt-ül mal Emimi Alişan Beyin adına kızı Fatma Hatun tarafından şimdiki Altıeylül İlköğretim Okulu'nun yerinde yaptırılmıştır (http://w3.balikesir.edu.tr/~aturer/balikesirdeegitim.html#_ftnref37%E2%80%8E%20%E2%80%8E).

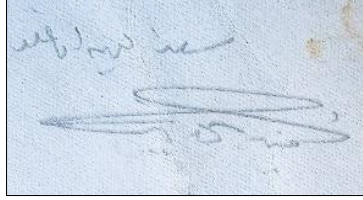
¹⁴ CA, 286-80-1-1

¹⁵ Tanin Gazetesi, 6 Eylül 1916/1334

¹⁶ Gençleryolu Dergisi, sayı 33, c.3, ss.3-4

¹⁷ İlyaslar Mezarlığı, <https://balikesirtarihkultur.blogspot.com/2015/05/balikesir-ataturk-parknn-tarihcesi.html> Erişim, 17 Ağustos 2024. Bugün Atatürk Parkı olarak kullanılan yer. Mezarlık, 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi'ye bir jest nişanesi olarak Atatürk'ün emriyle mezarlık alan parka çevrilmiştir.

Okulumuzun ikinci müdürü Türkçe öğretmeni Hafız Mehmet Eminittin Efendi 1308 (1892)'de Balıkesir'de doğmuştur. Dârü'l-Fünûn Edebiyat Şubesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Balıkesir Muallim Mektebi Öğretmeni, Balıkesir Daru'l-Muallimin Coğrafya ve Tarih Öğretmeni, Balıkesir Erkek Orta Mektep Türkçe Öğretmeni ve Müdür Muavini olarak görev yapmasının haricinde Nazilli'de Orta Mektep açarak okul müdürlüğü ve 4 yıl Türkçe Öğretmenliği yaptı. Ayrıca üç yıl Eskişehir Lisesi Türkçe öğretmenliği görevinde bulundu.

Mehmet Eminittin Efendi'nin Cumhuriyet öncesi imzası¹⁸

(İmza: Sadettin Oğlu Eminittin)

Millî Mücadele yıllarında Bilecik Beyce, Bursa Yenişehir AP (Ayn-Pe)¹⁹ müdürlüklerinde bulundu. Millî Mücadeledeki başarılarından dolayı Savunma Bakanlığınca süresiz izinle ödüllendirildi.²⁰ Cumhuriyet'in ilk yıllarında Balıkesir Belediye azalığı yapmıştır.

18 Mayıs 1919 tarihinde Alaca Mescit'te örgütlü ve disiplinli hareket etme amacıyla 41 kişiden oluşan meclisin içinde yer aldı.²¹ Okulumuz Balıkesir İmam ve Hatip Mektebinin 1926'da kapanması üzerine Eminittin Efendi Karesi Erkek Muallim Mektebi'ne naklen tayin

¹⁸ Balıkesir Kent Arşivi, Eminittin Efendinin orijinal fotoğrafının arkasındaki Sadettin Oğlu Eminittin imzası

¹⁹ Askerî Polis Teşkilatı (Ayn-Pe), Millî Mücadele yıllarının karışık ortamında zaruretten doğmuş bir kurumdur. Anadolu'da kurulmuş, gelen geçenleri inceleme, propagandacı ve casusları takip etmek ve zararsız hâle getirmek amacıyla kurulmuştur. Teşkilatın kuruluş tarihi 18 Temmuz 1920 olarak bilinmektedir (Dr. Hamit Pehlivanlı, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı, 1992, s. 9).

²⁰ CA, 490-01-291-1172-2-97

²¹ <https://www.emeginservuveni.com/milli-mucadelede-sehirlerimiz-balikesir/>

olmuştur.²² Okulumuzun banisi Hafız Ahmet Karatoprak Hoca ile sohbetleri ve latifeleri olmuştur.

Eminittin Çeliköz'ün Başçeşme Mezarlığındaki kabri.

Mehmet Eminittin (Çeliköz) Efendi, 7 evlat yetiştirmiştir. 07 Ocak 1957'de vefat etmiştir²³. Kabri Başçeşme Mezarlığındadır.

Hasan Basri Efendi

Balıkesir'in önemli ilmi şahsiyetlerinden Hasan Basri Efendi (Çantay), Millî Mücadelenin önderlerindendir. Balıkesir'de Ses gazetesini çıkarmıştır. Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un yakın arkadaşdır. İstiklal Marşımızın yazılmasında önemli katkıları olmuştur. 1. Dönem Balıkesir Mebusluğu yapmıştır. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesinde Türkçe öğretmenliği yapmıştır.²⁴ Okulumuzun 1958'de yeniden açılmasıyla okulumuz öğretmen ve talebeleriyle yakından ilgilenmiştir. Okulumuzun sosyal kültürel etkinliklerine katılmıştır.

²² CA, 180-1(47,48

²³ TBMM Albümü, c.1, s. 453

²⁴ TBMM Albümü, c.1, s. 40

Çanakkale Zaferi Etkinlikleri dolayısıyla Hasan Basri Çantay'ın vefatından önce okulumuzda katıldığı son etkinlik -18 Mart 1964

Ayrıca okulumuz öğretmenlerinden başta merhum Mücteba Uğur olmak üzere öğretmenlerimizi ders halkasına alarak Şifa-i Şerif'i müzakere etmişlerdir. Öğrencilerimizi evine kabul ederek musiki meşkleri yaptırmıştır. Özellikle Mehmet Akif Ersoy'un "Ordunun Duası"nı bestesiyle birlikte meşk ettirmiştir.

Ahmet Vehbi Efendi

Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Ahmet Vehbi Efendi 1307 (1891)'de Balıkesir'de doğmuştur. 1330 senesinde Dersaadet Hukuk Mektebinden aliyyu'l ala derece ile mezun olmuştur. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesinde Coğrafya ve Türkçe muallimliği yapmıştır.²⁵ Askerliğini zabıt vekili ve mülazım-ı sani olarak yapmıştır.

²⁵ CA, 180-09-189-925-1-31

Mütarekeden sonra terhis olmuştur. Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Hükümet-i Milliye tarafından Muğla Cinayet Mahkemesi Azalığına tayin edilmiştir. Millî Mücadele yıllarında Balıkesir'de Millî Mücadelenin önderleri arasında yer almıştır.²⁶ Sonraki hayatını İstanbul'da avukatlık yaparak geçirmiştir. İlim Yayma Cemiyeti kurucuları arasında yer almıştır. Balıkesir'in Erdek ilçesindeki imam hatip lisesi Ahmet Vehbi Efendi'nin adını taşımaktadır.

İsmail Hakkı Efendi

Babası Bursalızade Debbağ Ali Ağadır. 1871 yılında Balıkesir'de doğmuştur. Pederi Dabbağ Ali Ağa 1293 Rus Muharebesinde şehit olmuş, bu yüzden yetim kalmıştır. İlk talim ve terbiyesini Salihattan Habibe Hanım deruhte etmiştir.²⁷ İsmail Hakkı Efendi Balıkesir Rüştîyesi mezunudur.²⁸ 9 Mart 1890'da Karesi tahrirat kaleminde işe başlamıştır. Sonra Ziraat Bank, Tarik-i Tahsilat, Umur-ı Nafia ve Maarif kitabetlerinde bulunmuştur.²⁹ Rika, ta'lik ve divani yazıyı meşhur İzzet Efendi'nin Matbu Yazı Mecmuasından öğrenmiştir. Bütün hat usullerini öğrenmeye muvaffak olmuştur. Sülüs ve nesih yazılarını Ragıp Efendizâde Yahya ve Alankuyulu Mehmet Efendilerin eserlerini esas alarak sanatını ilerletmiştir.

1325/1909 yılında Balıkesir Maarif Kâtipliğine atanmıştır. Aynı yıl Sultan Mehmet Reşat himayelerinde Bursa'da açılan sergiye bir tablosunu göndermiş ve tablosu orada sergilenmiştir. İdadi, Darü'l-

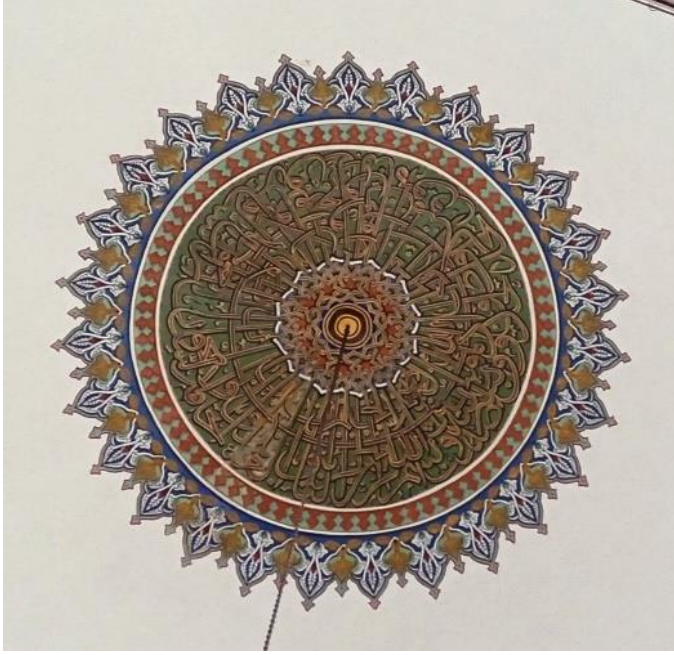
²⁶ Zekeriya Özdemir, Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri, Ankara 2001

²⁷ Hat Üstadı İsmail Hakkı Beyin Eserlerinden, Balıkesir Ekspres Matbaası, 1962, s. 5

²⁸ Salname, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İdadi Salnamesi, s.50

²⁹ Mustafa Polat, "Balıkesir Kent Merkezinde Bulunan Anıtsal Camilerdeki Kitabe ve Hat Eserlerinin İncelenmesi (Zağnos Paşa Camii Örneği)," Sadırlardan Satırlara Hat Sanatı ve Hattatlar, ed. İbrahim Özcaşar, Ali Karakaş, Ziya Polat, İsmail Kanbaz ve Uğur Yiğiz (İstanbul: Divan Kitap, 2021), s. 151.

muallimin, Darü'l-muallimat, Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi Hat Muallimliklerini yapmıştır. Balıkesir Maarif Kâtipliği görevini yürütürken 1923-1926 yıllarında okulumuzda hat muallimliği görevini yapmıştır.

Zağnos Paşa Camii Kubbe Yazısı

Balıkesir Zağnos Paşa Camii cümle kapıları üzerindeki yazılar olan Lafzatullah, Lafza-ı Muhammed, Lafzay-ı Raşidin ve Lafzay-ı Haseneyn yazılarını yazmıştır. Camii kubbesi merkezindeki Tevbe Suresinin 112. Ayet-i Kerimesini naş eden de kendisidir.

1 Ağustos 1938 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Başçeşme Mezarlığındadır. Mezar taşında "Hututu İslâmiye'nin hepsinde mümtaz Üstad Hattat İsamil Hakkı Eren" yazmaktadır.

İsmail Hakkı Efendi'nin Başçeşme Mezarlığındaki Mezar Taşı

Hazım Efendi

Hazım Efendi, 1297 yılında Balıkesir'de doğmuştur. Babası Mustafa Efendi'dir. 314-315 ders senesi Karesi İdadi mezunlarından olup idadiyi üçüncülükle bitiren bir ilmiye sınıfı mensubudur. 319 tarihinde muallimliğe başlamıştır. Tevfikiye İbtidai Mektebi Başmuallim iken Karesi İdadisi Tarih-Coğrafya muallimliğine tayin olmuştur. İdadinin Edremit'e taşınmasından sonra orada da görev yapmış ve ardından Bandırma İdadisi Tarih-Coğrafya muallimliğinde bulunmuştur.³⁰ 1 Mart 1334 (1918) yılında Balıkesir Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesinde 1200 kuruş maaşla Tarih-Coğrafya muallimliği yapmıştır. Medrese İmam ve Hatip Mektebine dönüştürülünce aynı görevine devam etmiştir. Ali Şuuri İlkokulu kitabesinin hattı Hazım Efendi'ye aittir.

BALIKESİR DİNİ HAYATINDA BALIKESİR İMAM HATİP LİSESİNİN ROLÜ

Cumhuriyet döneminde din hizmetlerinin yürütülmesi için açılan imam ve hatip mekteplerinin kısa bir süre sonra kapatılması, din eğitimi ve din hizmetlerinde bir çok problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

³⁰ Salname, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İdadi Salnamesi, s. 52,66

1939-1948 yılları arasında okullarda “Din Bilgisi” adıyla okutulan din derslerinin kaldırılması³¹ ve din hizmetlerini yapacak elemanları yetiştirecek kurumların kapatılması din hizmetleri alanında ciddi aksamalara sebebiyet vermiştir. Problemin giderek büyümesi 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti yönetimini çözüm üretmeye zorlamıştır. Din hizmetleri alanındaki problemlerin çözümü için 1951’de yedi merkezde imam hatip okulları açılmıştır. Bu tarihten itibaren hem imam hatip okullarında hem de diğer okullarda din dersleri zorunlu olmaksızın okutulmaya başlanmıştır. Yurt sathında imam hatip okullarının açılacağı haberleri üzerine Balıkesir halkı hemen harekete geçmiştir. Din hizmetlerinde bir çok problemin çözümüne katkı sağlayacak bu okulların açılması için ilk olarak Balıkesir Muhtarlar Birliği Maarif Vekaleti nezdinde müracaatta bulunmuştur. Akabinde Milli Mücadelenin öncülerinden Hulusi Zarplı’nın ve Balıkesir Müftülüğünün müracaatları olmuştur. Yapılan müracaatlara ve bütün çabalara rağmen Balıkesir’de dini hayata etki edecek ve din hizmetlerinde öncülük edecek bir imam hatip okulu 1958 yılına kadar açılamamıştır.

Balıkesir İmam Hatip Lisesinin 1958 yılında İmam ve Hatip Okulu adıyla açılması Balıkesir dini eğitiminde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur.

³¹ Nevzat Y. Aşıkoğlu, M. Fatih Genç (2012). Yeni Anayasa Tartışmaları Ve Zorunlu Din Dersleri. s. 8.

Balıkesir de Nuri Zarplı
imam hatip mektebi yeri için
tahsis ettiğim 22.-X24- elden -
daki arsan üzerine İmam hatip
mektebi yaptıracağım. Bu mevzu a
ah programın - yaptırılacak inşaat
projesine esas almak üzere - taraflarına
bildirilmesini saygılarımla rica
ederim.

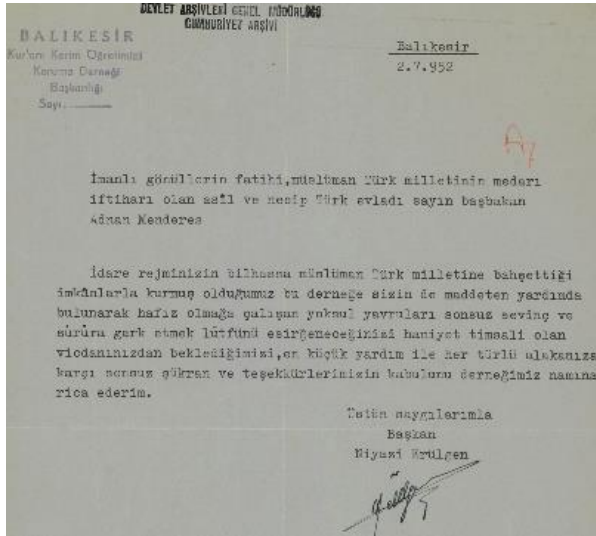
Babası Nuri Zarplı adına din hizmetlerine eleman yetiştirecek bir imam hatip okulunun açılmasını talep eden Hulusi Zarplı'nın dilekçesi -1953

1950'de Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle dini alanda olumlu bir hava oluşmuştur. İktidarın üçüncü ayında Türkçe Ezan Kanunu değişmiş 1932'den beri Türkçe okunan Ezan Arapça aslına rücu etmiştir. Bu bir bayram havası meydana getirmiştir. Din hizmetlerine bir ivme kazandırmıştır. Memlekette Müslümanlar rahat bir nefes almıştır. 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu Kararıyla imam hatip okullarının açılmasına karar verilmiştir. Bu karar, 17 Ekim 1951'de Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.³² Böylece İmam hatip okullarının açılış günü 17 Ekim kabul edilmiş ve her sene kutlanmaktadır. Bu karar ile İstanbul, Ankara, Adana, Konya, Kayseri, Maraş ve Isparta olmak üzere yedi ilde ilkokula dayalı ortaokul seviyesinde dört yıllık imam hatip okulları açılmıştır. İmam hatip okullarının ilk mezunlarını verdiği 1954 -1955 eğitim-öğretim yılında bu okulların üç yıllık lise kısmı da açılmıştır.³³

³² Mustafa Öcal, Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız, Önder, İstanbul, 2011, s.102

³³ TDV İslâm Ansiklopedisi, 2000, c. 22, ss. 191-194

Balıkesir’de din hizmetlerini ve eğitimini öteden beri sürdüren ve bu hizmetlere ağırlık veren müesseselerden biri de “Balıkesir Kur’an-ı Kerim Öğretimini Koruma Derneğidir.” Dernek Başkanı Niyazi Erülgen, 02 Temmuz 1952 tarihinde Başbakan Adnan Menderes’e gönderdiği mektupta “İmanlı gönüllerin fatihi, Müslüman Türk Milletinin medarı iftiharî olan asil ve necip Türk evladı Sayın Başbakan Adnan Menderes”³⁴ diye hitap etmekte ve iktidarın kendilerine bahşettiği imkânlardan dolayı teşekkürlerini takdim emektedir.

Eski Cami Derneği tarafından Adnan Menderes’e gönderilen mektup

Okulumuzun banisi Ahmet Karatoprak Hoca’nın 1952’de Eski Camide göreve başlaması ve burada hafız yetiştirmesi Balıkesir’de dini hizmetlere farklı bir boyut kazandırmıştır. Bir taraftan hafız yetiştirirken diğer taraftan Balıkesir Demokrat Parti teşkilatı içindeki nüfuzunu da kullanarak şehirde bir imam hatip okulunun açılması için çalışmalar başlatmıştır.

³⁴ CA, 030-01-18-104-32

Ahmet Karatoprak Hoca, Bursa Ulu Camii- 1956

Balıkesir'deki bu hizmetleri başlatan Ahmet Karatoprak Hocamız'dır. Fakat Ahmet Karatoprak Hocayı buraya göndererek bu hizmetlerin başlamasına vesile olan ise Balıkesir'in medarıftiharı ve Türkiye'nin yakından tanığı Mutasavvıf Gönenli Mehmet Efendi'dir.

Gönenli Mehmet Efendi'nin "Medreset'ül-Huteba" da talebe iken yoklama defterindeki imzası 24 Teşrinisani 1339³⁵

Balıkesir'de açılması düşünülen bir kur'an kursu için Balıkesir Müftüsü İbrahim Naci Çıkrık, Gönenli Mehmet Efendi'den bir öğretici ister. Gönenli Mehmet Efendi de Balıkesirli olması hasebiyle en iyi talebelerinden Ahmet Karatoprak Hoca'yı gönderir. 1948'den itibaren çalışmalara başlayan Karatoprak Hoca, farklı camilerde görev yapmış askeriye tarafından kullanılan Eski Caminin tahliyesinden sonra burada Kuran Kursu açmış ve burada çalışmalarına devam emiştir. Arkadaşları Ahmet İnce, Hüseyin Döne, Ramazan Solakoğlu, Ahmet Manav, Rusuhi Erdönmez, Remzi Tuncer ve Şerafettin Cesur ile birlikte "Balıkesir Kur'an-ı Kerim Öğretimini Koruma Derneği" marifetiyle din hizmetlerinde ve Balıkesir'in dini hayatında önemli hizmetlere vesile olacak okulumuz Balıkesir İmam Hatip Okulunu Balıkesir'e kazandırmışlardır.

³⁵ CA, IST-MFT-MSH-DFT02-02338-1-0035

Okulumuzun açıldığı ilk yıllarda Balıkesir'in yetiştirdiği siyasetçi, gazeteci, eğitimci, din ve fikir adamı şair Hasan Basri Çantay hayattadır. Hasan Basri Çantay, okulumuzun öğretmen ve öğrencileriyle yakından ilgilenmiştir.

1963'te okulumuzda düzenlenen Mehmet Akif'i anma etkinliğinde Hasan Basri Çantay: "İsteyelim veya istemeyelim bu nesil 25 sene sonra bu ülkenin mukadderatını tayin edecektir." sözleriyle imam hatip neslinin hem din hizmetlerinde hem de ülkenin geleceğine yapacakları vazifelere işaret etmişlerdir.³⁶ Hasan Basri Çantay, din görevlilerini yetiştirecek ve Balıkesir'in dini hayatına dokunacak gençlerin ilmi çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla okulumuz kütüphanesine birçok kitabı "emekli muallim" tabirini kullanarak imzalayıp bağışlamıştır.

Hilal Dergisi, 1962 yılı 32. sayısında Hasan Basri Çantay'ın da hizmetlerini konu alan yazıda Balıkesir'deki İslami faaliyetlerden bahsederken İmam hatip okulunun İslami faaliyetlerdeki etkinliğinden övgüyle bahsetmektedir.³⁷

Okulun ilk dönem mezunlarından Prof. Dr. Nevzat Aşık Hocamız, Hasan Basri Çantay'ın okulumuza olan ilgilerini şöyle ifade etmişlerdir:³⁸

"Hasan Basri Çantay bir gün bana "Arapça hocanız kim?" diye sordu. Ben de Mücteba Uğur Hocamız deyince "Mücteba Uğur iyi bir hocadır." dedi. Ne kadar şanslı ve meraklı bir hoca ki kendi ifadesine göre Hasan Basri Çantay'dan Şifa-i Şerif Mukaddimesi'ni İbn Züheyr Kasidesini, İbn Tüfeyl'in Mersiyesini'de okumuş. Mehmet Akif gecelerinde fotoğraflarda görüldüğü gibi Hasan Basri Çantay Hocamızın huzurlarında İstiklal Marşı, Çanakkale Şehitleri ve Bülbül şiirlerini okudum."

³⁶ Hasan Basri Çantay'ın bu sözlerini okulumuz etkinliğinde bizzat duyduğunu ifade eden okulumuz ilk mezunlarından Prof. Dr. Nevzat Aşık'tır.

³⁷ Hilal Dergisi 1962, sayı 32, s. 9

³⁸ Mülakat, M.İbrahim Tepe-Mikail Dalmış, 2022, Balıkesir

Nevzat Aşık Hasan Basri Çantay'ın huzurunda şiir okurken- 1963

Soldan sağa: İl Müftüsü Mehmet Emre, Milli Eğitim Müdürü Ahmet Altümsek, Hasan Basri Çantay ve Hüseyin Ataç

Okulun ikinci dönem mezunlarından Prof. Dr. Hamdi Döndüren Hocamız hatıralarında, hocaları Mücteba Uğur'la birlikte içinde arkadaşlarının da olduğu bir grup öğrenci ile Hasan Basri Çantay'ın evine gittiklerini, ilminden faydalandıklarını ifade etmektedirler.³⁹

Okulun üçüncü dönem mezunlarından Ali Rıza Temel Hocamız, Hasan Basri Çantay'ın okulumuza olan ilgilerini şöyle ifade etmişlerdir:⁴⁰

“Balıkesir İmam Hatip okulundayken pek çok hatıralar yaşadım. Bunların belki en önemlisi Balıkesir'in medarıiftiharı Hasan Basri Çantay hocamızdan bizzat Akif'in “Ordu'nun Duası Marşı”nı bestesi ile meşk etmek olmuştur.”

Okulumuz eğitim öğretime başladığı 1958'den günümüze dini hizmetlerde bulunmuş ve Balıkesir'in dini hayatına dokunan birçok mesleki, sosyal ve kültürel faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Öğrencilerimiz mesleki, sosyal ve kültürel faaliyetleri il merkezinde icra ettikleri gibi ilçelerde ve zaman zaman da il dışında icra etmişlerdir. Gerek Ahmet Karatoprak Hoca'nın yaptığı mesleki uygulamalar gerekse sonraki dönemlerde il müftülüğümüzün de

³⁹ Mülakat, M.İbrahim Tepe-Mikail Dalmış, 2022, Balıkesir

⁴⁰ Mülakat, M.İbrahim Tepe-Mikail Dalmış, 2022, Balıkesir

katkılarıyla camilerde hutbe okuma, vaaz verme, cenaze tekfini gibi faaliyetler yapılmıştır. Öğrencilerimiz katıldıkları sosyal, kültürel faaliyetlerle Balıkesir dini hayatına önemli katkılar yapmışlardır.

Öğretmen Meslek Dersleri

İlgililerin dikkatine ,
12.Nisan.1963 - 21.Haziran.1963 tarihleri arasında Cuma günleri Yıldırım Camiinde işlenecek olan hutbe konuları ile bu konuları işleyecek olan öğrenciler ve konuların hazırlanmasına nezaret edecek meslek dersleri öğretmenleri aşağıda gösterilmiştir.
İlgililere duyurulur.

Fahri Ersin
İmam-Hatip Okulu Müdürü

Konu'nun İşleneceği Tarih	Hutbe Konusu	Aday Hatipler	Nezaret edecek Meslek D. Öğretmeni
12.Nisan.1963 (Cuma)	"Çocuk Terbiyesi ve Lüzumu"	83-Hasan Akkeçi	Mücteba Uğur Fahrettin Kovancı
19.Nisan.1963 (Cuma)	"İslam Dini ve Komşuluk Hakkı"	49-Sedat Gümüş 78-Mehmet Şen 328-Y. Demirbaş	Feyzullah Türker Veli İ. Kalyoncu
26.Nisan.1963 (Cuma)	"İslamda İhtisad ve Tasarruf"	44-Elif Sakarözü 102-M. Gulakçılar	Fahrettin Kovancı Meslek Tuncu
3.Nisan.1963 (Cuma)	"Kur'an Hakkında"	19-Ahmet Aydın	Feyzullah Türker Fahrettin Kovancı
10.Nisan.1963 (Cuma)	"Kur'an Karim Hakkında İstinad Etilmesi"	122-Secan Kaya 144-S. H. H. H.	Mücteba Uğur Ahmet Tuncu
17.Nisan.1963 (Cuma)	"Söğüt Akşamları"	74-S. H. H. H. 132-M. H. H.	Fahrettin Kovancı Veli İ. Kalyoncu
24.Nisan.1963 (Cuma)	"İslamda İhtisad ve Tasarruf"	122-S. H. H. H. 144-M. H. H.	Feyzullah Türker Mücteba Uğur
31.Nisan.1963 (Cuma)	"Annem Babamı Hizmet"	91-Mehmet Şen 112-M. H. H.	Veli İ. Kalyoncu Meslek Tuncu
7.Haziran.1963 (Cuma)	"İhtilal ve İhtilal"	8-Ahmet Aydın 34-Hasan Akkeçi	Fahrettin Kovancı Mücteba Uğur
14.Haziran.1963 (Cuma)	"Ticaret ve İhtilal"	30-Tuğrul Yıldırım	Feyzullah Türker Meslek Tuncu
21.Haziran.1963 (Cuma)	"İslamda İhtisad ve Tasarruf"	66-M. H. H. H.	Mücteba Uğur Veli İ. Kalyoncu

Not : Harflerinde girt adayı gösterilen konular her iki öğretilen tarafa göre hazırlanacak konuların işlenmesi için bir hafta önce adayların hazırladığı ilgili öğretmenler tarafından meşine tibi tutulacak, istenirse dersleri alan öğrenci de meşine tibi tutulacak şekilde hazırlanacaktır.

Okulumuz Mesleki Tatbikat Kolu çalışmalarından bir örnek-
1963⁴¹

Tablo: 1963 ders yılına ait mesleki uygulama çizelgesi

İlgililerin dikkatine 12 Nisan 1963- 21 Haziran 1963 tarihleri arasında cuma günleri Yıldırım Camiinde işlenecek olan hutbe konuları ile bu konuları işleyecek olan öğrenciler ve konuların hazırlanmasına nezaret edecek meslek dersleri öğretmenleri aşağıda gösterilmiştir. İlgililere duyurulur.				
Fahri Ersin İmam Hatip Okulu Müdürü				
Sıra	Konunun İşleneceği Tarih	Hutbe Konusu	Aday Hatipler	Nezaret Edecek Meslek Dersleri Öğretmeni
1	12 Nisan 1963 Cuma	Çocuk Terbiyesi ve Lüzumu	83- Hasan Akkeçi	Mücteba Uğur Fahrettin Kovancı
2	19 Nisan 1963 Cuma	İslam Dini ve Komşuluk Hakkı	49- Sedat Gümüş 78- Mehmet Şen 328 Y. Demirbaş	Feyzullah Türker Veli Işık Kalyoncu

⁴¹ Balıkesir İmam Hatip Lisesi arşivi.

3	26 Nisan 1963 Cuma	İslam'da İktisat ve Tasarruf	74- Ali Çakıroğlu 102- M. Solakoğlu	Fahrettin Kovancı Mehmet Yumuk
4	3 Mayıs1963 Cuma	Kurban Hakkında	Ahmet Aydın	Feyzullah Türker Fahrettin Kovancı
5	10 Mayıs1963 Cuma	Kur'an'ı- Kerim Hükümlerinin Cihanşümul Oluşu	121- Özcan Konuk 146- S. Döndüren (?)	Mücteba Uğur Mehmet Yumuk
6	17 Mayıs1963 Cuma	Sövmeye Alışkanlığı	124- Ş. Ergül 132- H. Durmaz	Fahrettin Kovancı Veli Işık Kalyoncu
7	24 Mayıs1963 Cuma	İslamiyet'te Hurafe ve Batıl İnanış Yoktur	125- Ali Rıza Temel 147- M. Özçam	Feyzullah Türker Mücteba Uğur
8	31 Mayıs1963 Cuma	Ana Babaya Hürmet	91- Hasbi Eyiol 43 Haşim	Veli Işık Kalyoncu Mehmet Yumuk
9	7 Haziran 1963 Cuma	Katil ve İntihar	8- Ekrem Eren 34- Hasan Alp	Fahrettin Kovancı Mücteba Uğur
10	14 Haziran 1963 Cuma	Ticaret ve İhtikar	32- Yusuf Erdemir	Feyzullah Türker Mehmet Yumuk
11	21 Haziran 1963 Cuma	Müslümanlıkta Cömertlik ve İnfak	66- D. Cengizöz	Mücteba Uğur Veli Işık Kalyoncu

Not: Karşılarında çift aday gösterilen konular her iki öğrenci tarafından hazırlanacak, konunun işlenme tarihinden bir hafta önce adayların hazırlığı ilgili öğretmenler tarafından seçime tabi tutulacak, birinci dereceyi alan öğrenci Eski Cami'de ikinci dereceyi alan öğrenci de şehrin değer bir camiinde vazifelendirilebilecektir.

Tablo dikkatle incelendiğinde konuların işlenişinde görevli öğrenciler arasında tatlı bir rekabet oluşturmak amacıyla bir konu için iki öğrenci görevlendirildiği görülmektedir. En iyi hazırlanan öğrencinin, manen ödüllendirilerek belirlenen haftada şehrin en önemli camilerinden biri olan ve okulumuza hamilik yapan Eski Camide mesleki uygulamayı icra edeceği kaydı bulunmaktadır.

Prof. Dr. Nezat Aşık Hocamız, Miraç Gecesinde Paşa Camii
kürsüsünde dua yaparken- 01 Aralık 1964

1968 yılında ihya edilen Berat Kandili münasebetiyle bir program düzenlenmiştir. Okul müdürlerimizden Feyzullah Türker'in hazırladığı program ve davet şöyledir:⁴²

Okulumuz Mesleki Çalışmalar ve Tatbikat Kolunun 5 Kasım 1968 günü rastlayan mübarek Berat Kandili'ni tes'id ve ihya etmek maksadıyla tertiplediği Mevlüd-u Şerife davet eder, saygılarımı sunarım.

Feyzullah Türker

İmam Hatip Okulu Müdürü

PROGRAM:

Yatsı namazından önce;

Kur'an-ı Kerim Tilaveti: Öğrenciler

Namaz İmamı: Meslek Dersleri Öğretmeni Ahmet Duran

1- Konu ile ilgili bir vaaz: Meslek Dersleri Öğretmeni Mustafa Akıncı

⁴² Balıkesir İmam Hatip Lisesi arşivi.

2- Kur'an-ı Kerim: Ercan Ak

3- İlâhi: Gelin Allah Diyelim, Koro

4- Tevhit Bahri: Mustafa Efe

5- a) Kur'an-ı Kerim: H. Bayram

b) Meal: Bostan

e) İlâhi: Allah'a Dayan, Koro

d) Mevlit: Veladet Bahri, Yusuf Koçyiğit

6- a) Kur'an-ı Kerim: Mustafa Bodur

b) Meal

a) İlâhi: Firakın Narı İle, Koro

a) Mevlit: Miraç 1, Nasuhi Yazıcı

e) Mevlit: Miraç 2, İbrahim Kocabaş

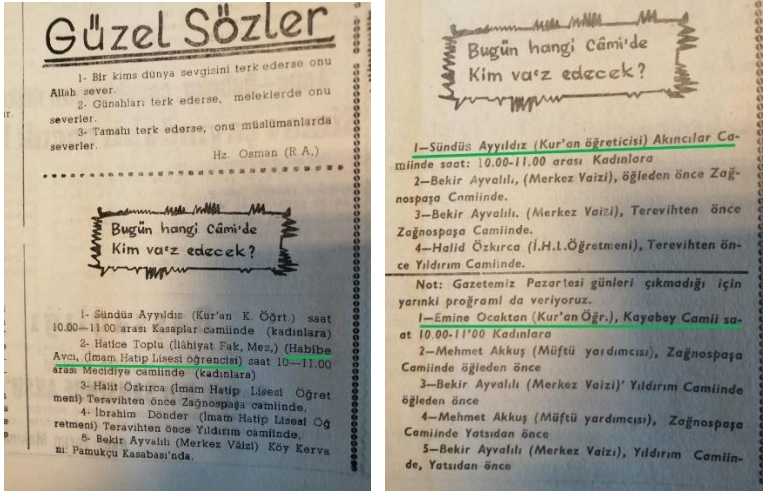
7- a) Kur'an-ı Kerim: Mustafa Aydoğan

b) Mevlit: Münacat, Şakir Zencer

c) Hatim: Kısa Süreler 5 öğrenci

Duâ: Veli Öztürk

Öğrencilerimiz, okulumuzun kuruluşundan bugüne okulun açılışının ana gayesi olan mesleki faaliyetleri hiç aksatmadan günümüze kadar sürdürögel mişlerdir. Bu faaliyetlerin öncelikle sınıf içerisinde tatbikatları yapılır. Sonra okulumuz tatbikat camiinde icra edilir. Daha sonra il ve ilçe müftölüklerimiz iş birliğı ile belirlenen merkez ve köy camilerinde vazife icra edilir. Mesleki uygulama çalışmalarını hem erkek öğrencilerimiz hem de kız öğrencilerimiz planlanan programlar çerçevesinde icra etmişlerdir.

Hocalarımızın ve okulumuzdan mezun kız öğrencilerin Ramazan Ayı programlarından bir örnek⁴³

Balıkesir İmam Hatip Lisesinin Balıkesir'in dini hayatına katkı sağlamasında ve nitelikli din görevlileri yetiştirmesinde önemli rol oynayan gelişmelerden birisi de okul bahçesinde bir tatbikat camiinin yapılmasıdır.

Balıkesir halkı her zaman din eğitime ve dini kurumlara sahip çıkmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne Balıkesir'de dini kurumların hizmet yapmaları için her türlü katkıyı sağlamıştır. 1923'te Balıkesir İmam ve Hatip Mektebinin açılmasını sağladığı gibi 1951'den itibaren Balıkesir'de bir imam hatip okulunun açılması için mücadele etmiş, nihayet 1958'de okulun açılmasına muvaffak olmuştur. Halkımızın din hizmetlerine katkıları sürmüştür, 1977'de okulumuz için bir tatbikat camiinin yapımına başlanmıştır.

Tatbikat Camiinin yapımında hem okuldaki mesleki uygulamaların sağlıklı ve nitelikli icra edilebilmesi hem de Balıkesir'in dini hayatına katkı sağlaması için hiçbir masraftan çekinmemişlerdir. Sadece günü kurtaracak değil gelecek yüzyıla hizmet verebilecek bir mabet düşünülmüştür. Caminin planını, dönemin meşhur mimarlarından Yüksek Mimar Mühendis Ömer Kirazoğlu çizmiştir. Ustası ise

⁴³ Balıkesir Birlik gazetesi, 1,7 Ramazan 1398/1976

Bandırmalı Hacı Ahmet Tuna'dır. Caminin yapımını Balıkesir İmam Hatip Lisesi Geliştirme ve Fakir Öğrencileri Koruma Derneği üstlenmekle birlikte hayırseverlerin önemli katkısı olmuştur. Caminin kuzey kapısı üzerindeki kitabeden de anlaşılacağı üzere en kapsamlı yardım hayırsever Hacı Hafız Saadettin Karanlı tarafından yapılmıştır.

Tatbikat Camii kitabesi

Tatbikat Camii bütün müstemilatıyla toplam 3.339,38 m² alana sahiptir. İç alan 950 m² olup mahfillerle birlikte 1500 cemaat kapasitelidir. Caminin 3 cümle kapısı, 6 dış mahfillere çıkış kapısı, 1 ana kubbe, 8 yarım kubbe ve 77 pencere, 2 minare, şadırvan, abdesthane, musalla taşı, revaklar ve Kur'an eğitimi için bir Kur'an Kursu bulunmaktadır.

Yaz tatilinde tatbikat camiinde Kur'an eğitimi alan öğrenciler

Camide ayrıca cemaatin yaz aylarında ibadetlerini rahat yapmaya imkân sağlayan klima sistemi de bulunmaktadır. Klima sistemi ile birlikte farklı yerlere yerleştirilen vantilatörler de çalışmaktadır. Camide ses sistemi modern imkânlardan istifade ile yapılmıştır. Camideki akustik sistem gözetilerek yerleştirilen hoparlörler vasıtasıyla ses dağılmadan ve kulağı tırmalamadan her taraftan,

mahfillerden ve dış cemaat yerlerinden gayet net bir şekilde duyulmaktadır.

Tatbikat Cami içindeki süslemeler, nakışlar ve hat örnekleri selatin camileri örnek alınarak yapılmıştır. Yapıldığı dönemde Balıkesir'in Paşa Camiinden sonra ikinci büyük camisi olmuştur.

Tatbikat Camiinin kubbe kuşağında yazılı Nebe' Sueresi ve diğer süslemeler

Balıkesir İmam Hatip Lisesi kuruluşundan günümüze insanların hayatına dokunan hizmetlerde bulunmuştur. Yetiştirdiği öğrenciler sosyal hayatın her kademesinde görev yaparak çift kanat, milletin hizmetine devam etmektedir.

Gerek Cumhuriyet dönemindeki kuruluşunda ve gerekse 1958'deki kuruluşunda görev yapan birçok idareci, öğretmen ve kurucunun alim, hafız, toplumda nüfuzu olan kişiler vs. olarak Balıkesir din eğitiminde ne denli önemli görevler yaptıklarını söyleyebiliriz.

Cumhuriyet dönemindeki kadrodan Hasan Basri Efendi (Eğitimci, gazeteci, müfessir, siyasetçi, gazeteci, Kuvvacı vs.), Abdülğafur Hoca (Eğitimci, alim, hafız, siyasetçi, Kuvvacı, kurucu vs.), Halil Fevzi Efendi (Eğitimci, alim, hafız, ilk müdür, Kuvvacı vs.), Ahmet Vehbi Efendi (Eğitimci, hukukçu, Kuvvacı vs.), Hattat İsmail Hakkı Efendi (Eğitimci, başkatip, hattat, fikir adamı vs.) gibi nice şahsiyetler Balıkesir'in dini hayatının şekillenmesinde önemli görevler yapmışlardır. Hakeza 1985 ve sonrasında Ahmet Karatoprak (Hafız, siyasetçi, eğitimci, kurucu vs.), Fahri Ersin (Hafız, eğitimci, kurucu müdür vs.), Mücteba Uğur (Eğitimci, akademisyen, yazar vs.), İrfan Şentürk (Hafız, eğitimci vs.) gibi daha nice öğretmen, idareci ve

kurucu şahsiyetler Balıkesir'in dini hayatına katkı sağlarken aynı zamanda Balıkesir'de hayatı kolaylaştıracak (Balıkesir'e su getirilmesi, hastane yapımı vs.) birçok hizmetlere de öncülük etmişlerdir.

Toplantı Tarihi : 26.11 / 1993 günü		Karar No : 7
Başkanın adı ve soyadı	Ahmet KAHRAMAN	
Azaların adı ve soyadı	İl Bşk. Ali Demirbaş, Sekreter Hayati Dönit, Muh. vez. Mustafa Y. Üye A. Latif Sanıay, Üye Niyazi Bozoklu, Okul Md. Abdullah Azman	
Kararın metni		
1- Balıkesir'de Balıkesir Üniversitesi'ne bağlı olarak bir ilâhiyat fakültesi açılması için gerekli çalışmanın yapılmasına.		
2- ilâhiyat fakültesi açılıncaya kadar, geniş ölçerinde yine Balıkesir Üniversitesi'ne bağlı olarak bir ilâhiyat meslek yüksek okulu açılabilmesi için gayret gösterilmesine.		
3- ilâhiyat fakültesinin bina, ders araç ve gereçleri ve malfuatının temini için yardımcı olmasına.		
4- Ayrıca bu konuda Türkiye Diyanet Vakfı, Balıkesir Şubesi ve kardeş vakıf, dernek ve kıymetlerle işbirliğine gidilmesine.		
Başkan	İl Bşk.	Sekreter
Ahmet KAHRAMAN	Ali DEMİRBAŞ	Hayati DÖNİT
Muh. Vez.	Üye	Üye Okul Md.
Mustafa YILMAZ	A. Latif SANIAY	Niyazi BOZOKLU Abdullah AZMAN

Balıkesir'de ilâhiyat Fakültesi'nin açılması için Balıkesir İmam Hatip Lisesi Okul Aile Birliği Derneğinin kararı⁴⁴

Balıkesir Üniversitesi'nin açıldığı yıllarda Balıkesir merkez ve ilçelerindeki İmam Hatip Liselerinde eğitim gören öğrencilerin sayısı yedi bin civarındadır.⁴⁵

⁴⁴ Balıkesir İmam Hatip Lisesi Okul Aile Birliği Derneği, 26 Kasım 1993 tarih ve 7 nolu kararı.

⁴⁵ Balıkesir Politika gazetesi, 21 Aralık 1992, s. 4.

Balıkesir İmam Hatip Lisesi dernek yöneticileri, mezunları, idarecileri ve öğretmenleri okulumuzun kurulduğu günden günümüze Balıkesir’de dini hayata hizmet eden elemanların yetiştirilmesi için gayret göstermişlerdir. İmam hatip liseleri sayısının çoğaltılması ve üst eğitimleri maksadıyla Balıkesir’de bir ilahiyat fakültesinin açılması için ilgili makamlara müracaat etmişlerdir.

Bu müracaatı yapan yetkililerden biri de okulumuz mezunlarından dönemin Balıkesir Müftüsü Mustafa Kutlu’dur. Mustafa Kutlu, müracaatının gerekçesinde Balıkesir İmam Hatip Lisesindeki öğrenci potansiyelinden bahisle din hizmetlerine daha eğitimli eleman yetiştirilmesi için bu kurumun mütemmimi olan ilde bir ilahiyat fakültesi açılmasının zarureti dile getirmiştir.

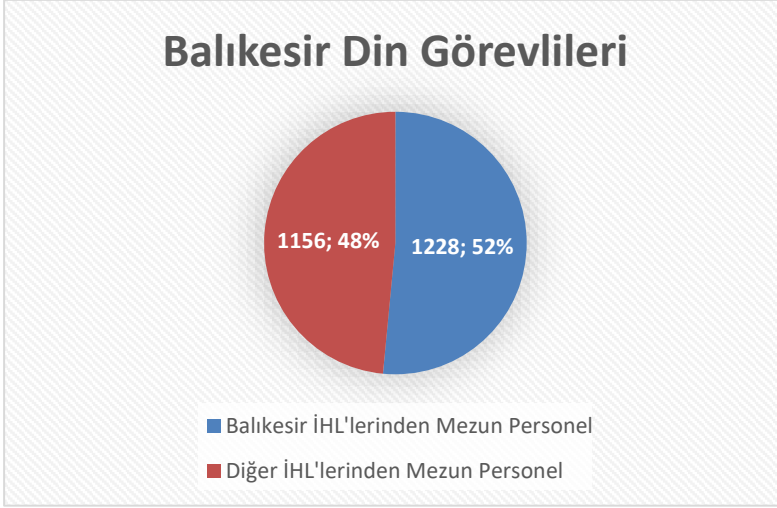
İl Müftüsü Mustafa Kutlunun teklifi⁴⁶

Balıkesir İmam Hatip Lisesi binlerce mezunıyla kurulduğu günden günümüze Balıkesir din hizmetlerindeki görevini sürdürmektedir. 2012’de Balıkesir İlahiyat Fakültesinin açılmasıyla da özellikle Balıkesir merkez ve ilçe imam hatip liselerinden mezun olan öğrenciler daha nitelikli din eğitimi alarak donanımlı bir din görevlisi imkanına kavuşmuşlardır. 1923 yılı araştırmamıza göre Balıkesir merkez ve ilçelerindeki 20 imam hatip lisesinde toplam 3815 öğrenci bulunmaktadır.⁴⁷ Bu öğrencilerin mezun olduktan sonra Balıkesir dini hayatının şekillenmesinde önemli katkıların olacağını söylemek

⁴⁶ Balıkesir Politika gazetesi, 21 Aralık 1992, pazartesi günü nüshası, s, 1/4.

⁴⁷ Asırlık Çınar Balıkesir İmam Hatip Lisesi, M.İbrahim Tepe-Mikail Dalmış, (yayınlanmamış çalışma), c 1, s. 415.

mümkündür. Bu bağlamda Balıkesir İl Müftülüğünün 2024 verilerine göre⁴⁸ Balıkesir il ve ilçelerinden herhangi bir imam hatip lisesinden mezun personel sayısının tüm personele oranı %52'dir. Toplam personel sayısı 2384 iken Balıkesir ihl'lerinden mezunların sayısı ise 1228'dir.

2022 yılında okulumuz bünyesinde “Hafızlık Pekiştirme Bölümü” açılmıştır. Bu bölümle birlikte okulumuzdaki hafız öğrenci sayısı yüz küsür olmuştur. 2024 yılı Ramazan ayında hafız öğrencilerimiz okulumuz Tatbikat Camiinde “Hatimle Teravih Namazı Kıldırma” geleneğini başlatmışlardır. Okulumuz, Balıkesir merkez Karesi ve Altıeylül ilçeleri dahil hatimle teravih namazı kıldırان beş merkezden biri olmuştur.

⁴⁸ 02.09.2024 tarihli dilekçemize verilen Balıkesir İl Müftülüğünün 20.09.2024 tarih ve E-18835222-900-5501468 nolu cevabı.

Balıkesir’de hatimle teravih namazı kıldırılan merkezler	Hafızlık pekiştirme sınıfı öğrencilerimizle “Hatimle teravih namazı kıldırma projesi” için yapılan istişare toplantısı
---	---

Balıkesir İmam Hatip Lisesi mezunları, din hizmetlerinde önemli görevler üstlendikleri gibi akademisyen olan birçok mezun ve öğretmenimiz Balıkesir İlahiyat Fakültesinin kurulmasında ve gelişmesinde hizmet etmişlerdir. Mustafa Kutlu, okulumuz Okul Aile Birliği Derneği, Prof. Dr. Mehmet Bayyığıt, Prof. Dr. Mehmet Özkan, Doç. Dr. Ahmet Ali Çanakçı, Doç. Dr. İsmail Başaran, Dr. Öğretim Üyesi Lütfü Cengiz vd. sayılabilir.

Verilen eğitimin istendik davranışlara yansımaları gören birçok mülki amir, öğretmen, siyasetçi, gazeteci vs. düşüncelerini memnuniyetle ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden birkaçını şöyle zikredebiliriz:

Kazım Arat, Balıkesir Valisi

“İlim ve irfan sahibi bilgili din adamlarını yetiştirmek için el birliği ile kurduğunuz bu okul, müşterek gayret ve çalışmalarınızın, samahatinizin ,hayırseverliğinizin eseridir. Hükümetimiz Türk Milletinin kahir ekseriyetinin dini olan Müslümanlığın halka daha iyi bir şekilde anlatılması ve bu hususta tenvir yoluna girmiş bulunmaktadır. Bu görüşün muhassalası olarak bu güzel müesseseyi huzurunuzda açmak mazhariyetine kavuşmuş bulunuyoruz.”⁴⁹

Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık

⁴⁹ Balıkesir Gazetesi, 10 Ocak 1959 tarihli nüshası.

“Anadolu zekâ mezarlığı idi. İmam Hatip Okulları Anadolu’yu zekâ mezarlığı olmaktan kurtardı.”⁵⁰

Hasan Basri Çantay

“İsteyelim veya istemeyelim bu nesil 25 sene sonra bu ülkenin mukadderatını tayin edecektir.”⁵¹

Recep Rüştü Ünsal, Balıkesir Emniyet Müdürü

“Ben hayatımda sizin gibi terbiyeli öğrenci görmedim.”
(Okulumuzda Kanun derslerine giren Balıkesir Emniyet Müdürü)⁵²

Nail Dural, Mevlithan

“Vallahi benim üç evladım var. Üçü de imam hatip menşeli. Yüz evladım da olsaydı hepsini imam hatip okuluna verirdim. İmam hatip okulları gerçekten müstesna okullar. Yedi sülaleme de çocuklarınızı imam hatip okuluna verin diye tavsiye ediyorum.”⁵³ (Okulumuz mezunu, manevi önder)

Fahri Dalsan, Tan Gazetesi Yazarı

“Maddenin ve maneviyatın bu kadar yan yana gelebileceğini kendim düşünememiştim. Böyle bir okulun varlığından haberdar olduğum için kendimi kazançlı saydım.”⁵⁴

Gökhan Evliyaoğlu, Balıkesir Eski Milletvekili

“İmam Hatip Okulları, Yüksek İslam Enstitüleri ve İlahiyat Fakülteleri meselesi aslında bir medeniyet meselesidir. Biz, şerefli bir milletin çocuklarıyız. Mevkiimiz ve mesleğimiz ne olursa olsun mutlaka başı yukarda gezmek mecburiyetindeyiz. Bizim içimize gömülüştümüz, murakabeyinefsimiz bir baş eğikliği haline gelmemelidir.”⁵⁵

⁵⁰ Aktaran: Prof. Dr. Nevzat Aşık, Okulumuz ilk mezunu akademisyen.

⁵¹ Hasan Basri Çantay, Prof. Dr. Nevzat Aşık’la yapılan mülakattan, 2022.

⁵² Aktaran: Ali Rıza Temel, okulumuz üçüncü dönem mezunu, vaiz.

⁵³ Nail Dural: Okulumuz üçüncü dönem mezunu, mevlithan.

⁵⁴ Tan Gazetesi, 1955

⁵⁵ Oku, Şubat 1964, Yıl 3, Sayı 33, Sayfa 10-11

İbrahim Saffet Omay, Eski Devlet Bakanı

“Bu okullar devletin bekasına hizmet edecek insanların yetiştiği okullardır. Milletin bekası bu okullarla kaimdir. Moral, manevi inanç bakımından devletin diğer bütün irfan yuvaları gibi hiç şüphesiz olmasın ki tamamen öz evlâtlardır.”⁵⁶

Sonuç ve Öneriler

Balıkesir İmam Hatip Lisesi, yüz yılı aşan eğitim hizmeti ile Balıkesir’in dini hayatında önemli hizmetlere imza atan bir kurumdur.

Gerek Cumhuriyet döneminde ve gerekse 1958 ve sonrası dönemde Balıkesir İmam Hatip Lisesini kuran geliştiren ve gelişmesine hizmet edenler, aynı zamanda Balıkesir dini hayatının da şekillenmesinde hizmet edenlerdir.

Balıkesir İmam Hatip Lisesi sadece Cumhuriyet döneminde Balıkesir din görevlisi yetiştiren tek kurumu olmamıştır. 1958’de de hem Balıkesir’de hem de Güney Marmara da tek kurum olma özelliğini taşımaktadır. Balıkesir İmam Hatip Lisesi 1985’lerde Balıkesir ve Güney Marmara’da din görevlisi yetiştiren tek kurum iken günümüzde sadece Balıkesir’de (ilçeler dahil) 20 imam hatip lisesi ve bu okulları besleyen 32 imam hatip okulu bulunmaktadır. Bu okullardan mezun olanların Balıkesir dini hayatın şekillenmesinde %52 oranında etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Balıkesir İmam Hatip Lisesi sadece din görevlisi yetiştiren bir kurum değildir. Bu okullarda hem dini ilimlerin hem pozitif ilimlerin eğitimini alan öğrenciler yeteneklerine göre üniversitelerin farklı bölümlerinde okuyarak alanlarında hem bulundukları yerlere hem de ülkemize hizmet etmektedirler.

Balıkesir İmam Hatip Lisesi mezunları, din hizmetlerinde önemli görevler üstlendikleri gibi akademisyen olan birçok mezun ve öğretmenimiz Balıkesir İlahiyat Fakültesinin kurulmasında ve gelişmesinde hizmet ettikleri tespit edilmiştir.

⁵⁶ Oku, Şubat 1964, Yıl 3, Sayı 33, Sayfa 15

Balıkesir İmam Hatip Lisesinin gemişı 108 yıl öncesine dayanmaktadır. Bu alanda yaptığımız arşiv çalışmaları neticesinde 3 cilt olarak kitaplaştırdığımız çalışmanın basılması halinde hem Balıkesir'in hem de okulun 100 yıllık eğitim tarihine ışık tutacağını ve akademik bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Ayrıca kültürel değerklerin geleceğe aktarılması noktasında Balıkesir İlahiyat Faköltesinin öncölük ettiğı çalışmalar arttırılmalı ve desteklenmelidir.

Balıkesir merkezde bulunan imam hatip okullarının Karesi ilçesinde yoğunlaştığı görölmektedir. Merkezdeki İHL ve İHO'lardaki öğrenci sayıları ele alındığında bu okullarda kız öğrencilerin ağırlıkta eğitim gördükleri tespit edilmiştir. Altıeylöl ilçesinde bir kız imam hatip lisesinin açılması bir ihtiyaç olarak yerini korumaktadır. Özellikle Balıkesir İmam Hatip Lisesi ve Balıkesir İmam Hatip Ortaokulu binalarının fiziki ömürlerini tamamladıkları ve gelişen şartlara uyum sağlayamadığı ve her iki okulun aynı bahçe alanını paylaşmaları eğitim verimliliğini düşürdüğü değerklendirilmelidir. Yeni ve çağdaş eğitim şartlarına uygun binaların yapılması bu eksikliği gidereceğı gibi eğitim kalitesini arttıracaktır.

Kaynakça

Asırlık Çınar Balıkesir İmam Hatip Lisesi, M.İbrahim Tepe-Mikail Dalmış, (yayınlanmamış çalışma), c 1, s. 415.

Balıkesir Birlik gazetesi, 1,7 Ramazan 1398/1976

Balıkesir İmam Hatip Lisesi Okul Aile Birliği Derneği, 26 Kasım 1993 tarih ve 7 nolu kararı.

Balıkesir İmam Hatip Lisesi Arşivi

Balıkesir Kent Arşivi,

Balıkesir Gazetesi, 10 Ocak 1959 tarihli nüshası.

Balıkesir Politika gazetesi, 21 Aralık 1992, pazartesi günkü nüshası, s, 1,4.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi: CA, 286-80-1-1; CA, 490-01-291-1172-2-97; CA, 180-1/47,48; CA, 180-09-189-925-1-31; CA, 030-01-18-104-32; CA, IST-MFT-MSH-DFT02-02338-1-0035

Gençleryolu Dergisi, sayı 33, c.3, ss.3-4

Hamit Pehlivanlı, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı, 1992, s. 9).

Hasan Meydan, 2013, s.220; Nurcan Kaya, 2013, s.44

Hat Üstadı İsmail Hakkı Beyin Eserlerinden, Balıkesir Ekspres Matbaası, 1962, s. 5

Hilal Dergisi 1962, sayı 32, s. 9

<https://balikesirtarihkultur.blogspot.com/2015/05/balkesir-ataturk-parknn-tarihcesi.html> İlyaslar Mezarlığı, Erişim, 17 Ağustos 2024.

<http://w3.balikesir.edu.tr/~aturer/balikesirdeegitim.html#ftnref37%E2%80%8E%E2%80%8E>).

<https://www.emeginseruveni.com/milli-mucadelede-sehirlerimiz-balikesir/>

Mustafa Öcal, Öncü 7'ler, Mukaddime, 2021, s. 27

Nesimi Yazıcı, Osmanlı son dönemi medreselerinde Fen bilimlerinin tedrisatı konusunda bazı düşünceler. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 38(1-4), 109-122

Mustafa Öcal (2003). İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 12, Sayı:2, 2003, s. 63

Mustafa Öcal, Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız, Önder, İstanbul, 2011, s.102

Mustafa Polat. "Balıkesir Kent Merkezinde Bulunan Anıtsal Camilerdeki Kitabe ve Hat Eserlerinin İncelenmesi (Zağnos Paşa Camii Örneği)." Sadırlardan Satırlara Hat Sanatı ve Hattatlar. Editörler İbrahim Özcaşar, Ali Karakaş, Ziya Polat, İsmail Kanbaz ve Uğur Yiğiz. İstanbul: Divan Kitap, 2021, 151-164.

Mülakat, M.İbrahim Tepe-Mikail Dalmış, 2022, Balıkesir

Nevzat Y. Aşıkoğlu, M. Fatih Genç (2012). Yeni Anayasa Tartışmaları Ve Zorunlu Din Dersleri. s. 8.

Oku, Şubat 1964, Yıl 3, Sayı 33, Sayfa 10-11

Osman Nuri Efendi ile ilgili detaylı bilgi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Karesi Meşahiri, s. 25-28

Salname İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İdadi Salnamesi, s.50

Tan Gazetesi, 1955

TBMM Albümü, c.1, s. 453

TBMM Albümü, c.1, s. 40

TBMM Tutanak Dergisi, c.16, Tarih 23.2.1949 Çarşamba, s. 448-449

Muharrem Eren, Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler Balıkesir İl Müftüleri, s. 27

TDV İslâm Ansiklopedisi, 2000, c. 22, ss. 191-194

Tanin Gazetesi, 6 Eylül 1916/1334

Zekeriya Özdemir, Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri, Ankara 2001

